

Ročník II.

4/94

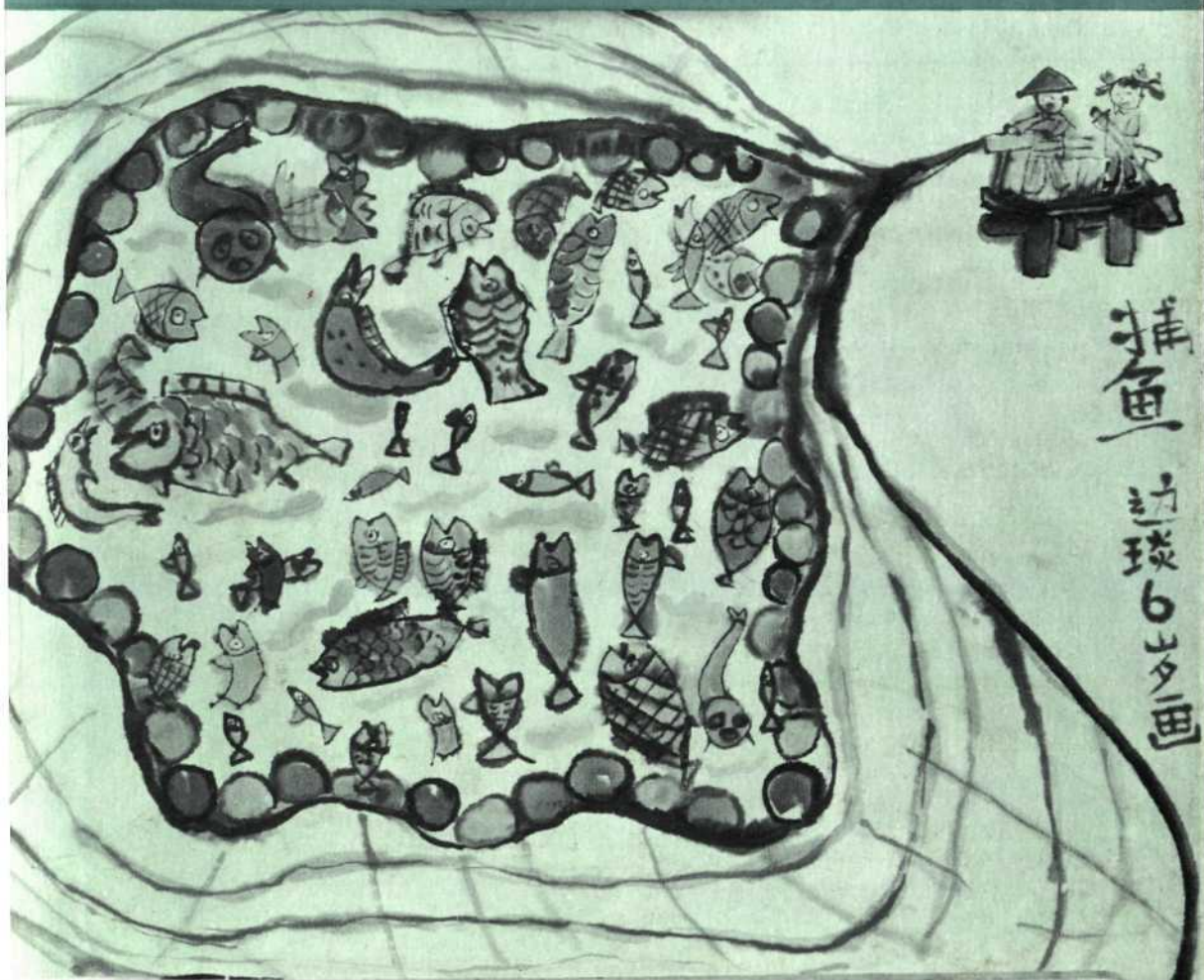
Cena 10 Sk

BIBIANA

REVUE

O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ

L. Ťažký / **Zastavte paľbu! Prosím...** ✦ B. Šimonová / **Ľudová rozprávka v tvorbe M. Ďuričkovej** ✦ D. Hivešová-Šilanová / **Romano teatro Romathan** ✦ D. Hevier / **Dokážte prísť k maličkým** ✦ E. Schwarzová / **Rakúska literatúra pre deti** ✦ V. Žemberová / **Autorská filozofia Ľudmily Podjavorinskej**

OBSAH

- Ladislav Ťažký
Zastavte paľbu! Prosím ... / 1
- Zlata Filipovičová
Z Denníka / 4
- Ondrej Sliacky
Dieťa ako vyšší princíp / 6
- Brigita Šimonová
Ludová rozprávka v tvorbe Márie Ďurič-
kovej / 8
- Mária Ďuričková-Masaryková
Prehľad literárnej činnosti / 13
- Dana Hivešová-Šilanová
Romano teatro ROMATHAN čavoren-
ge / 17
- Daniel Hevier – Ľubica Kepštová
Dokážte prísť k maličkým / 21
- Anketa na pokračovanie
Mária Ďuričková, Dušan Dušek, Ján
Milčák / 27
- Ján Hrmo – Marta Žilková
A máme strechu nad hlavou / 29
- Eveline Schwarzová
Súčasná rakúska literatúra pre deti
a mládež / 31
- Recenzie
Naháňačka áut; Poslušné písmenká na
prvé prázdniny; A. Vášová: Lelka zo
sekretára; J. Beňo: Starý husár a nočný
Čert; J. Repko: Prípady z budúcej minu-
losti; A. Lauček: Pušky v hrnci, granáty
v kredenci; F. Urbánek – P. Nosálek: Je-
zuliato / 38
- Viera Žemberová
Autorská filozofia Ľudmily Podjavorin-
skej / 46

- Irena Medňanská
Celoeurópska charta hudobnej výcho-
vy / 51
- Ivana Semjanová
Tvorivá dramatika ako pedagogický ex-
periment / 52
- Magda Baloghová
Rozprávka, vtáčatko, zosadni
k nám ... / 53
- Peter Čačko
Bookbird o východnej Európe / 54
- Zdeněk Heřman
2. list z Prahy / 55
- Ján Beňo
Čo čítam? Pro video! / 57
- Ľubica Kepštová
Ako riečny tok ... / 59
- Viera Gallová
XI. Bienále fantázie / 61
- Summary / 63
- Aus dem Inhalt / 64
- OBSAH I. – II. roč. / 66

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Grafická úprava Viera Fabianová

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, za
finančného príspevku MK SR vydáva BIBIANA,
medzinárodný dom umenia pre deti, štyrikrát do roka.
Adresa redakcie: Bibiana, medzinárodný dom umenia
pre deti, Panská 41, BOX 39, 81499 Bratislava, telefón
redakcie v Mladých letách 07/364-567, 07/364-475.

Rozširuje a objednávkami prijíma distribučná firma
ARES, Ján Drobný, Laskomerského 14, 831 03
Bratislava, telefón: 07/665 33.
Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom
pošt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

Redakčná rada: Ján Beňo, Klára Jarunková, prof. PhDr.
Milan Jurčo, CSc., prof. PhDr. Ján Kopál, CSc., prof.
PhDr. Peter Liba, DrSc., prof. Karol Ondreička, PhDr.
Zuzana Stanislavová, CSc., PhDr. Brigita Šimonová,
CSc., PhDr. Igor Švec, doc. PhDr. Eva Tučná, CSc., Ján
Uličiansky, PhDr. Vlasta Ulrichová, CSc., doc. PhDr.
Viera Žemberová, CSc., PhDr. Marta Žilková.

MK SR 875/93

LIST ZLATKE FILIPOVIČOVEJ

Zastavte paľbu! Prosím...!

Milá Zlatka,

hneď ako sme v našej rodine (manželka, traja synovia Ivan, Vlado a Peter a ja ich otec) dočítali Tvoj Denník, sadám za písací stroj, aby som sa Ti zdôveril s dojмами, ktoré sme nadobudli. U nás, Zlatka, je taký zvyk, že po prečítaní najmä dobrej knihy si o jej obsahu nenútené pobesedujeme a dokonca ju odporúčime svojim príbuzným a známym. Tak sme to urobili aj s Tvojím Denníkom.

Si najmladšia súčasná spisovateľka, ktorá sa ňou stala nechtiac, snáď len preto, že si ako hodne mladých ľudí píšeš denník. Ten svoj si začala písať v čase, ktorý neprial Tvojej mladosti a Tvojej vlasti. Temné, diabolské sily, ktoré zbúrali, skrývili Tvoju vlasť, zničili Ti detstvo a tisíce detí zabili aj s ich rodičmi, vyčínajú naďalej.

Som spisovateľ, ktorý vyrástol z vojny. Mal som šesťnásť, keď som si ako žiak vojenskej školy, Vojenského zemepisného ústavu, obliekol uniformu. Teda bol som len o tri roky starší ako Ty, Zlatka, keď si dopísala svoj Denník. Keď som mal devätnásť, okúsil som front, o pol roka poľné lágre, úteky, väzenia, Stammläger, nútené práce a ako dvadsať a polročný som sa dožil konca vojny. Toto Ti píšem len preto, aby si vedela, že som Ťa čítal zvlášť pozorne, vnímavo, aby som sa dozvedel, ako si videla svoje nezmyselné zruinované mesto, ako si videla svojich najbližších v ňom, priateľky i tých, ktorí sa stali živými terčami uniformovaných vrahov-odstreľovačov, ktorí — som presvedčený — budú raz stáť aj so svojimi veliteľmi pred medzinárodným súdom ako vrahovia, skutoční vojnoví zločinci.

Skúmal som každú Tvoju vetu, Zlatka. Niektoré sa mi videli trochu dospelé, patetické, ale keď som precítil celý Tvoj Denník, prijímam ich s tým, že ich písalo obdivuhodne vnímavé, citlivé a vzdelané dievča. V Tvojich zápiskoch ma prekvapuje europanstvo, ba i svetovosť, a čo je u Teba ako Sarajevčanky prekvapujúce, je takmer žiadne národné či náboženské cítenie. Aj preto ťažko chápeš, čo sa to deje v Tvojom rodnom meste, čo sa robí v Bosne-Hercegovine, na Tvojej milej Jahorine, a čo sa to vlastne stalo s celou Juhosláviou. Mne sa vidí, že práve náboženská bigotnosť a nedoriešené spolužitie národov a ich samostatných štátov v Juhoslávii spôsobili jej rozpad. Podobné čosi, Zlatka, sa prihodilo aj nám v Česko-Slovensku. Aj naša republika sa rozdelila na dve, na Českú a Slovenskú republiku, ktorú ste Vy v Sarajeve a celej Juhoslávii poznali len ako Česka. Priznám sa, že pomenovanie národnosti podľa náboženstva (Moslim) znie dosť nepochopiteľne. U nás niet národa, ktorý by sa volal Katolíkom, Evanjelikom, Jehovov svedok a pod. Práve toto nám závidel jeden Chorvát, s ktorým som sa náhodne stretol na začiatku rozpadu Juhoslávie.

Neprekvapuje ma, Zlatka, že do tých vecí ešte nevidíš. Možno je to dokonca dobre, že Ti to nebalamutí Tvoj mladý rozum a nekali krásne vzťahy, ktoré máš k svojim priateľom a o ktorých neuvažuješ, či sú Chorváti, katolíci, Srbi, pravoslávni, alebo Moslimi. Myslím si, že Ty sama si plodom štyridsaťročnej ateistickej výchovy a odnárodňovania, vytvárania jednej juhoslovanskej národnosti, v podstate však tej najsilnejšej. Ale do toho sa mi neprislúši starať, lebo pre nás Slovákov je to problém zvlášť bolestivý, pretože Vy všetci, Slovinci, Chorváti, Moslimi, Srbi, Macedónci, ste nám boli a stále ste nám bratia.

Tvoje rodné Sarajevo, Zlatka, som poznal dosť dobre. Mak Dizdar, básnik, bol môj priateľ, navštívil som ho v jeho čudnom básnickom byte, tak isto Mladen Oljača, spisovateľ, alebo Munir Jamakovič, kultúrny pracovník, i starý generál, s ktorým som sedel v lôží pri predstavení nášho súboru Lúčnica. Známy mi je aj moslimský cintorín, ten bez krížov s turbanmi. Stál som aj na betónových šlapajách srbského národného hrdinu – vraha následníka trónu Ferdinanda, v očiach mám starú známu Baščaršiu, v ktorej som obdivoval majstrov krásnych mosadzných nádob na kávu a čaj. Neviem, nenapísala si, Zlatka, čo je so slávnou sarajevskou mešitou, myslím Hasana druhého, ak sa mýlim, oprav ma, tieklo tam niekoľkými prúdmi dostatok pitnej vody. Prešiel som aj riečku Miljačku, ba nejakou lanovkou som sa vyviezol aj nad Sarajevo. Dokonca som sa zatútal aj do Jahoriny a cítil som sa ako v našich Nízkych Tatrách. Skrátka, aj mne bolo u Vás fajn a teraz mi je nesmierne smutno, že už pravdepodobne Sarajevo nikdy nenavštívim. Starnem, koleso času je neúprosne, rovnako ako je neúprosná absolútne nezmyselná vojna, strašné jatky, ktoré sa odohrávali tesne vedľa Teba, Zlatka. Píšeš o pätnástich tisícoch mŕtvych, z toho o troch tisícoch detí. Bože môj, volám s Tebou. Uznávam, že po toľkom čase zimy, hladu, smútku, smrti ľudí i prírody, milovaného mesta si mala právo zvoláť, že nechceš žiť, že by si si najradšej sama siahla na život, len aby sa to peklo skončilo.

A práve preto, Zlatka, je obdivuhodné, koľko lásky vieš dať rodičom, starým rodičom, priateľkám a priateľom, ba i vtáčikovi a mačičke. My Slováci si až natoľko nepotrpíme tak ako Vy v Sarajeve, že všetko sa oslavuje, vždy a každý sa obdaríva. Je to pekný zvyk, poteší, ale v čase smrti, ktorý si v Sarajeve prežívala, bolo to až trochu čudácke. Chápem to však ako odpor proti smútku, proti narušenému zaužívanému šťastnému životu, ktorý ste si v Sarajeve bránili, ako ste mohli a vládali aj týmito zvykmi. Prostredníctvom Teba, Zlatka, blahoželám teda všetkým Sarajevčanom ku krásnym medziľudským vzťahom, ktoré si si zapísala do svojho Denníka.

Kto však bol ten, čo tieto vzťahy totálne ničil, až ich zničil, kto Ťa vlastne vyhnal zo Sarajeva, pred kým si to musela ujsť na palube vysokého komisára OSN pre vysťahovalectvo a vydýchnuť si až v mierovom Paríži? Kto bude stáť pred medzinárodným tribunálom ako vojnový zločinec, pretože prikazoval zasypávať Sarajevo, Vukovar, Maglaj, Dubrovnik, Daruvar, Doboj, Karlovac, Goražde, Srebrenicu, Žepče i Zadar hromadami delostreleckých granátov. Za najsadistickejšieho vraha považujem však odstrelača, ktorý vraždil vedome a obeť si vyberal. Bol som vojak, ale nikdy som nevedel pochopiť dušu vedomeho vraha v uniforme, ktorý je horší

ako vojak popravnej čaty. Tomu prikázu nastúpiť, namieriť a streliť. Lenže ten vždy môže namieriť zle, netrafiť, lebo namieriť a trafiť nechce, bráni mu v tom svedomie. Týchto vrahov a ešte tých, ktorí si len tak z pasie vystrelia z kanóna alebo tanku, či minometu na dom, školu, nemocnicu, vodáreň a plynáreň či medzi kupujúcich na trhovisko, tých bude treba objaviť a spravodlivo potrestať, nevešať im metál na krk. Ak svet nechá týchto vrahov chodiť po zemi, verím, že ich potrestá vyššia moc, ktorou je ich svedomie.

Zlatka, zišli mi na um ešte vaše bosniansko-hercegovinské deti z Medžugoria. Nevieť, či si o nich počula, lebo ako som vyrozumel z Tvojho Denníka, párkrát sice zvoľáš „Bože“, ale ináč k náboženstvu nemáš vzťah. Týmto deťom Panna Mária predpovedala strašné utrpenie pre Bosnu a Hercegovinu i celú Juhosláviu, ak sa jej obyvatelia nepolepšia. Ja viem, pravdaže, viem, že tie deti vyšetrovali a skúmali psychiatri, mne však ide o niečo iné, a to, že hrôzy, ktoré predpovedali, sa splnili a Ty si ich svojou detskou dušou precítila, zažila i telesne a svojou vytrvalosťou a talentom zobrazila. Zdá sa, že deťom je dovolené prvým povedať nielen, že kráľ je nahý, ale aj aká obľudná je vojna.

Zlatka, hovoril som s viacerými čitateľmi Tvojho Denníka a záujemcami o Tvoj osud. Sú aj takí, ktorí by Ťa radi videli ešte stále v sužovanom Sarajeve, aby si mapovala vraždenie Slavianov medzi sebou, aby si prežila v tomto meste aj ďalšie svoje najkrajšie roky, a pritom zabudli, že Ty si už bola možno zapísaná medzi štvrtou tisícovou detí, ktoré pozabijali len o pár rokov starší vojaci na rozkaz politikov a dôstojníkov starých ako Tvoj otec. Ja osobne som rád, Zlatka, že si toto peklo opustila. S pribúdajúcimi rokmi si práve mimo vlasti ešte silnejšie budeš uvedomovať zažitie, natrvalo sa z Teba stane nepriateľka vojen, zabíjania a pálenia. Napokon, aj ja som mohol písať proti vojne len preto, že som ju poznal, že som bol v tom a pri tom. Neuvidíš, neuveríš. Ja som svoj vojnový zápisník napísal až po tridsiatke. Musel som ho napísať, aby ľudia vedeli o osude mladého slovenského vojaka, ktorého postavili na tú stranu frontu, na ktorej stáť nechcel.

Teraz volám s Tebou, Zlatka: Zastavte paľbu! Prosím ... Áno, prosím.

Milá Zlatka Filipovičová, si múdre, statočné, sčítané, vzdelané a navyše talentované dievča. Si spisovateľka. Stala si sa svedomím Bosny a Hercegoviny, výkričníkom rozpadnutej boľavej Juhoslávie. Žila si v najnepochopiteľnejšej vojne, o akej viem, a tá vojna zostane v Tebe navždy. Porozprávam o Tebe a Tvojom Denníku aj svojim kolegom slovenským spisovateľom a navrhmem ich predstavenstvu, aby Ťa prijalo za čestnú členku Spolku slovenských spisovateľov. Zaslúžiš si to.

Môj hlas už máš, Zlatka.

Pozdrav z Bratislavy Ti zasiela

LADISLAV ŤAŽKÝ

Denník

ZLATY FILIPOVIČOVEJ

Sarajevo

A
CHANCE

Pondelok 30. marca 1992

Denníček môj, vieš, na čo myslím? Anna Franková nazvala svoj denník Kitty, prečo by som aj tebe nedala meno? Poďme si niektoré vybrať...

ASFALTINA

ŠEFIKA

HIKMETA

MIMMY

alebo ešte nejaké iné?

Hľadám, hľadám...

Už som si vybrala! Budem ťa volať...
MIMMY.

Dear Mimmy,

v škole sa blíži koniec štvrtroka. Všetci sa pripravujú na skúšky. Zajtra, zdá sa, by sme mali ísť na koncert do Skenderije. Náš profák nám poradil, aby sme tam nechodili, lebo tam má byť až desaťtisíc osôb – pardon, desaťtisíc detí – mohli by nás vziať ako rukojemníkov, alebo bombardovať. Mama povedala nie. Teda nepôjdem.

Ach, nie, to nie je pravda! Vieš, kto vyhral konkurz do Jugovízie? Extra NENA!!!

Pozri, veľmi sa bojím zdôveriť sa ti s tým, čo povedala teta Melica: u kaderníka počula, že v sobotu 4. apríla 1992 – bum-bum, beng-beng Sarajevo. Preložím ti to: budú bombardovať Sarajevo.

Lúbim ťa. Zlata

Pondelok 6. apríla 1992

Dear Mimmy,

včera sa ľudia zišli pred Parlamentom a pokúsili sa pokojne prejsť Miljačku cez most Vrbanja. Začala sa strelba. Kto, ako a – prečo?! ZASTRELILI dievča, študentku z Dubrovníka. Na moste tiekla jej krv. Jej posledné slová boli: „Sme naozaj v Sarajeve?“ Je to STRAŠNÉ, STRAŠNÉ, STRAŠNÉ!

NIKTO TU NIE JE NORMÁLNY a NIČ TU NIE JE NORMÁLNE.

Baščaršija je zničená. „Páni“ z Paly ostreľovali Baščaršiju.

Odvčera sú ľudia v Parlamente. Niektorí ostali von, pred budovou. Môj televízor sme si dali do obývačky, takto môžem súčasne sledovať viac programov. Na jednom prvý program, na druhom Good Vibration. Na Holiday Inn vidieť, ako sa strieľa pred Parlamentom. A je tam Bokica s Vanjom a Andrejom. AKÉ NEŠTASTIE!

Možno budeme musieť ísť do pivnice. Mimmy, iste ťa vezmem so sebou. Som zúfalá. Rovnako i ľudia pred Parlamentom. Mimmy, tam je vojna. PEACE NOW!

Zdá sa, že idú zaútočiť na Tele-Sarajevo. Ešte to neurobili. Na našej strane sa nestrieľa (musím si poklopať na drevo, aby sa to znova nezačalo. Ešte silnejšie. Možno najsilnejšie). Och, nie! ... Výstrely, začína sa to!!!

Zlata

Utorok 21. apríla 1992

Dear Mimmy,

dnes to bolo v Sarajeve strašné. Granáty len tak lietali, zabíjali dospelých i deti, strieľalo sa zo všetkých strán. Noc istotne strávime v pivnici. Keďže naša nie je veľmi bezpečná, pôjdeme k susedom Bobarovcom. Je tam stará mama Mira, teta Boda, strýko Žika, Maja a Bojana. Keď vypuknú boje, Žika nám zatelefonuje: prebehne cez dvor, vylezieme rebrikom, spustíme sa na stôl, na dosku, potom sa vrhneme pod portál domu a konečne sme pri ich dverách. Dovtedy sme chodili cez ulicu, ale odkedy sa strieľa, je to nebezpečné. Chystám si tašku do pivnice: koláčiky, džús, karty a niekoľko keksov. Paľba z dela alebo niečoho podobného pokračuje.

Tvoja milujúca Zlata

Streda 27. mája 1992

Dear Mimmy,

KRVIPRELIEVANIE! MASAKRA!
HRÔZA! SKAZA! KRV! KRIK! NÁREKY!
ZÚFALSTVO!

Dnes je na programe Ulica Vasa Miskina. Dopadli na ňu dva granáty a jeden na trh. Akurát vtedy bola mama v tých končinách. Rýchlo sa bežala skryť k starým rodičom. Ocko a ja sme div nezošaleli, keď sa nevracala. V televízii som videla veci, ktorým som nemohla uveriť. Je to neuveriteľné. Zvíra mi hrdlo a bolí ma žalúdok. HRÔZA. Ranených prevážajú do nemocnice. Azyl. V jednom kuse vyzeráme z okna v nádeji, že zbadáme mamu, ale nič. Nevrátila sa. Preštedovali sme zoznam ranených a mŕtvych. Mama na ňom nie je. S ockom sme celkom zúfali. Žije? O štvrtaj sa otec rozhodol, že jáže do nemocnice. Obliekol sa a ja som sa vybrala k Bobarovcom, aby som nezostala sama doma. Posledný raz som vyzrela z okna... A VIDEĽA SOM MAMU, AKO BEŽÍ PO MOSTE! Keď už bola hore v byte, rozklepala sa a vybuchla do plaču. Pomedzi slzy rozprávala, že videla roztrhaných ľudí. Prišli všetci susedia, tak sa o ňu znepokojovali.

vali. Ďakujem ti, Bože, mama je s nami! Ďakujem ti, Bože!

STRAŠNÝ DEŇ. NIKDY NAŇ NEZABUDNEM. HRÔZA! HRÔZA!

Tvoja Zlata

Štvrtok 8. apríla 1993

Dear Mimmy,

hrozne smutná správa! Náš zbožňovaný Cicko je mŕtv. Jednoducho sa natiahol na chrbát a bolo po ňom. Nebol chorý. Prišlo to tak nečakane.

Spieval. Teraz mu už nebude zima. Podarilo sa mu prežiť zimu, pozháňali sme mu potravu. A nechal všetko. Možno aj on mal dosť tejto vojny. Všetko sa nahromadilo – zima, hlad, a tak nás navždy opustil. Plakala som, no mama sa trápila ešte väčšmi. Strašne nám bude chýbať. Mali sme ho veľmi radi, patril do rodiny. Žil s nami sedem rokov. Ocko ho pochoval na našom dvore. Klietka živa prázdnotou. Cicko je mŕtv.

Tvoja Zlata

Pondelok 26. apríla 1993

Dear Mimmy,

mám pre teba ďalšiu smutnú správu. Bobo je mŕtv. Syn tety Diše. Zabili ho v záhrade tety Melice. Snajper. Je to zúfale. V záhrade bolo množstvo ľudí a práve jeho si strelec zobral na mušku. Také svinstvo! Vynikajúci človek. Nechal tu štvorročné dievčatko Ines a jej matku – sú to utečenky.

Teta Diša od žiaľu div nezošalela. Ustavične opakovala: „Možno nie je mŕtv. Nie, pomýlili sa. Mój syn sa vráti...“

To je strašné, Mimmy, ďalej už nemôžem písať.

Tvoja Zlata

DENNÍK ZLATY FILIPOVIČOVEJ
v preklade Zory Sadloňovej vyšiel roku 1994 vo
vydavateľstve Mladé letá.

DIEŤA

ako

vyšší princíp

K JUBILEU MÁRIE ĐURÍCKOVEJ

Niet vari rozsiahlejšieho diela v slovenskej detskej literatúre, než je to, ktoré vytvorila Mária Đuríčková. Žánrovo i námetovo nezvyčajne pestré nie je však pozoruhodné svojou početnosťou a šírkou, ale svojou jedinečnou schopnosťou modelovať mravné vedomie dieťaťa. Đuríčková, nezvyčajne citlivá na utrpenie a bolesť, spôsobené najmä ľudskou zlobou a zášťou, podujala sa s uvažnosťou vlastnou jej sedliackym predkom zdolávať ľudskú amorálnosť mravným zošľachťovaním dieťaťa. Presvedčená, že mravný človek nie je spôsobilý byť nástrojom nemravnosti, dôsledne, knižku za knižkou koncipovala tak, aby svojho malého čitateľa bytostne zasiahla úžasom z objavenia dobra, z poznania, že mravné konanie je najpozitívnejšou hodnotou ľudského života. Preto celé jej dielo je obranou a apoteózou morálnych ľudských hodnôt, preto jeho zdrojom, východiskom a pilierom podopierajúcim celú jeho duchovnú klenbu je ľudová rozprávka. V tomto zmysle je Đuríčková logickým a predovšetkým dôstojným pokračovateľom generácií rozprávačov prastarých príbehov, v ktorých sa zápas s najtemnejšími silami, démonickými aj

ľudskými, završuje víťazstvom láskyplného srdca. Nie mečom, ale súcitom a láskou prekonáva Đuríčková utrpením stigmatizovaný hrdina svoj tragický údel, aby tak naplnil odveký sen svojich rodných o živote v šťastí a v spravodlivosti. Najsugestívnejšie pritom je, že tento zápas nepodstupuje v prospech seba samého, s vidinou zlata či trónu, ale v záujme tých, z ktorých vzišiel. Guľko Bombuľko, rodný brat tohto plebejca, jeho mravný heroizmus

dokonca dokladá až sebaobetou.
V záujme života iného, ešte
bezmocnejšieho, zrieka sa svojho
vlastného.

Fenomén lásky v zmysle novozákonného
evanjelia je tak dovedený do svojho
absolútna.

Pravdaže, legendárny Guľko Bombuľko
ožije. Musí ožiť, pretože tak si to želá
rozprávka. Taká je však vôľa
predovšetkým jeho autorky, ktorá
zafažená vlastnou bolesťou, naloženou
životom až vrchovitou mierou,
kategoricky odmieta traumatizovať dieťa
literatúrou žiaľu a smútku. Najmä však
tragickou bezvýchodiskovosťou.

Všetko v jej diele, živé i čo sa na živé len
obráti, dostáva šancu. Šancu v podobe
nádeje, že nič nie je také neprekonateľné,
aby sa to nedalo zmeniť k lepšiemu. Len
treba chcieť, veľmi chcieť, a najmä byť
vybavený vyšším mravným princípom.
Vyznávať ho, pretože len v jeho znamení
možno dospieť či sa aspoň na dosah
ruky priblížiť k vytúženému cieľu, ktorý
je znova nie ničím iným než aktom
vyššej mravnej ľudskosti.

Taká je rozprávka, taká je povesť Márie
Ďuričkovej. I v nej je mravný princíp
tým najpodstatnejším atribútom, ktorý
v konečnom dôsledku rozhoduje o jej
ustrojení a hodnote. Nie totiž dej,

postava, sugestívna atmosféra,
regionálna či historická znakovosť vtlačá
jej črty osobnostného tvaru, ale opäť je
to mravný kódex, ktorý ju, jej aktérov
a ich činy naplňa zmysluplnosťou.

A aká je Ďuričkovej rozprávka, vlastná
i zdedená, aká je jej povesť, také sú aj jej
psychologické sondy do vnútorného
sveta dieťaťa.

Objavenie nezmerateľnej detskej samoty,
to opäť nebola demonštrácia vlastného
talentu, ani tradičná obžaloba dospelých
z nehumánneho, necitlivého vzťahu
k dieťaťu, bolo to zverejnenie drámy,
heroického zápasu o mravné
prepodstatnenie svojho súčasníka.

Tým súčasníkom bolo, pravdaže, dieťa.
Originálnosť Ďuričkovej tvorivého gesta
spočíva však v tom, že dieťa nie je pre
ňu už len objektom mravného
pôsobenia. Majka Tárajka, jedinečný
symbol takéhoto dieťaťa, je samo o sebe
žriedlom mravnosti. Je to oná
rozprávková živá voda, ktorú Ďuričková
po celý svoj život nehľadala a nehľadá
len kvôli dieťaťu, ale aj — a ktovie či nie
predovšetkým — preto, aby sa ňou
osviežili všetci tí, ktorí vyrástli z detskej
ilúzie, že o tomto svete rozhoduje a že
v ňom víťazí vyšší mravný princíp.

Ondrej Sliacky

*Mária Ďuričková-Masaryková, rod. Piecková, narodila sa 29. septembra 1919 vo
Zvolenskej Slatine, v roľníckej rodine. V rokoch 1934—1938 študovala na Učiteľskom
ústave v Lučenci, v rokoch 1946—1949 na pedagogickej fakulte v Bratislave (slovenčinu
— ruštinu) formou diaľkového štúdia (šesť semestrov). Ako učiteľka pôsobila v Hornom
Tisovníku, na Šajbe (Strelníky), v Žitnej, Omastinej a v Bratislave. Od roku 1952
pracovala ako redaktorka v časopise Družba, Zorníčka, v pôvodnej redakcii vydavateľstva
Mladé letá, naposledy ako šéfredaktorka obnoveného Slniečka (1969—1971). Odvtedy sa
venuje len spisovateľskej činnosti.*

LUDOVÁ ROZPRÁVKA

v tvorbe

Márie Ďuríčkovej

BRIGITA ŠIMONOVÁ

Včleňovanie ľudovej slovesnosti do literatúry nie je nový proces. Vzťah medzi literatúrou a folklórom existuje v slovenskej literatúre v rôznych podobách. Vplyvy folklórnej slovesnosti na umelú literatúru sa dotýkajú osobitne silne literatúry pre deti a mládež, v ktorej jestvuje viacero žánrov (riekanka, rozprávka, povesť a i.).

Popredné miesto medzi týmito žánrami má rozprávka. Spôsoby nadväzovania autorskej rozprávky na ľudovú majú podobu od úprav folklórnych zápisov cez využitie námetov, motívov, výstavbových postupov, sujetových prvkov, dejových segmentov až po inšpiráciu jednotlivosťami, ktorá vedie k štylizácii. Výsledný text a jeho hodnota sú potom podmienené originalitou spracovania a mierou autorského talentu. Ľudová rozprávka slúži teda rozprávke autorskej ako inšpiračný zdroj pre tvorbu nových textov, ako normotvorné a hodnotové pozadie. O textoch ľudovej rozprávky možno uvažovať aj ako o prototextoch, resp. ako o množine prototextov, ktoré umožňujú tvorbu metatextov, ktoré sa zas vo vzťahu k literatúre stávajú opäť prototextami. Väzba na prototext sa môže realizovať trojako:

1) Väzbou metatextu na konkrétny prototext;

2) Väzbou metatextu na množinu prototextov;

3) Nadväzovaním ako neutralizáciou vo vzťahu medzi prototextom a metatextom.¹

Uprostred uvedených spôsobov existujú aj základné postoje autorov k východiskovému materiálu. Ide o afirmatívnu, súhlasnú, a kontroverznú, protirečivú. Afirmatívnu vyjadruje súhlas autora s významovou a tvarovou podobou ľudového textu a spôsoby nadväzovania sa v takomto prípade realizujú ako reprodukcia, rekonštrukcia, montáž a prestavba. Reprodukcia obsahuje v sebe zachovanie originálneho textu a zároveň sú v nej obsiahnuté aj adaptačné procesy. Aby totiž texty ľudových rozprávok mohli vojsť do knižnej komunikácie, treba ich upraviť. Národopisné zbierky v pôvodnej podobe sa totiž detským čitateľom do rúk nedostanú.

Kontroverzné nadväzovanie medzi textami sa môže realizovať podľa prof. Antona Popoviča dvojako: ako deštrukcia a ako vyradenie prototextu z vlastnej tvorby. Deštrukčný spôsob sa v súčasnej rozprávkovej tvorbe prejavuje najmä vo forme paródie. Paródia predstavuje vo svojej podstate afirmatívnu, súhlasnú, spôsob

nadväzovania na prototext, s ktorým autor vstupuje do polemiky. Tesná spojitost' s prototextom často parodické texty stavia na okraj literatúry. „To neznamená, že by nemali svoju plnú ideovoestetickú hodnotu, ale iba že nemôžu byť trvalým zdrojom tvorby, a teda programom. To je vlastne jeden zo základných znakov literárnej paródie vôbec. Je to takrečeno „asanačný“ žáner a ako „liek“ sa podáva iba počas choroby. Paródia čosi odstraňuje, ale nie je za odstránenie náhradou.“²

Mária Ďuričková je jednou z mála upraviteliek ľudovej slovesnosti, ktorá si pokladala za povinnosť uviesť pramene, hoci jej prístup k adaptáciám je tvorivý a originálny. Postupy jej práce si môžeme demonštrovať na dvoch rozprávkach z Bielej knažnej – oboch o maličkých človečikoch: Janček Palček a O Jankovi Polienkovi. Varianty týchto textov môžeme nájsť v súbore Sama Czambela Janko Gondášik a zlatá pani pod názvom Janko Pipora a O Jankovi Polienkovi.³

V rozprávke O Jankovi Polienkovi⁴ Ďuričková vychádza z prototextu, z jeho sujetovej a kompozičnej výstavby, ale texty sa neprekrývajú v tomto ohľade celkom, hoci postupnosť dejových segmentov Ďuričková zachováva. Vynecháva však z rozprávky drastické prvky (upečenie Olienky), ale aj celý dejový segment s motívom drakovej ženy a jej prekabátenia. Postavu škodcu v podobe draka zamieňa za strigu, opäť vynecháva dialóg Janka s drakom o smrti Olienky. Striga však koná ako drak v Czambelovom variante. Segment záchrany za pomoci husí preberá Ďuričková celý aj s triadickým opakovaním a aj s presným prepisom veršovanej prosby (zmena je len v slovesnej osobe v 5. a 6. verši).

Lakonický oznamovací výraz Czambelovho textu Mária Ďuričková obohacuje o farbistý výraz. Jej vety sú oproti jedno-

duchým súvetiam prototextu rozvitejšie, zostávajú však v intenciách výrazu ľudovej rozprávky.

Z významového aspektu je v Ďuričkovej variante posun k zvýrazňovaniu detstva a detskosti hrdinu.

Rozprávka Janček Palček má svoj východiskový text v Czambelovom Jankovi Piporovi. Czambelov text je obsiahnutý na troch stranách, v Ďuričkovej spracovaní na siedmich. Už tento fakt svedčí o tom, že Ďuričková jednotlivé segmenty rozprávky štylisticky rozvinula.

Variant uvedenej rozprávky je prítomný aj v súbore rozprávok francúzskeho spisovateľa Charlesa Perraulta Rozprávky pani Husí⁵ pod názvom Palček.

Porovnávame si všetky tri texty. Na úvod si odcitujeme introdukciiu (vstupnú, uvádzajúcu časť) všetkých troch variantov.

„*Bol jeden otec a mal šesť synov. Päť bolo urastených, šiesty bol malý a volal sa Janko Pipora*“ (Czambel, c. d., s. 87). „*Bol raz jeden drevorubač, a ten mal so ženou sedem detí, všetko samých chlapcov. Najstarší mal iba desať rokov a najmladšiemu minulo iba sedem. Každý sa čudoval, že majú toľko drobizgu a v takom krátkom čase, ale akože by nie! Drevorubačova žena ľahko otarchavela a vždy porodila dve deti naraz. Treli veľkú biedu a detváky chovali ťažko, veď ani jedno si nevedelo zarobiť na živobytie. Rodičov však najviac trápilo, že najmladší syn bol akýsi denglavý a sotvakedy prevravel slovičko. Nazdávali sa, že je hlúpy, no jeho mlčanlivosť bola známkou dobroty ducha. Bol veľmi malý, keď prišiel na svet, sotva bol väčší ako palec, a preto ho nazývali Palčekom* (Perrault, c. d., s. 85).

„*Bola raz jedna krajina, v tej krajine dedina, v tej dedine na krajíčku pri chodníčku chalupa. Chalupa ani malá, ani veľká, práve tak pre otca, mamku a pre ich siedmich synov. Pre otca zohnutého od roboty,*

pre mamku, šedivú od starostí, pre šiestich synov, driečnych a urastených ako topole, a pre siedmeho synúľka drobúľka. Ten siedmy bol totiž malinký ako palec na ruke, ba ešte o čosi menší, bol ako palček dieťaťa, čo ešte nechodí do školy. Preto aj dostal meno Janček Palček“ (Ďuričková, c. d., s. 18).

Ako vidieť, uvádzajúca časť všetkých troch variantov obsahuje tú istú informáciu. Czambelov variant má charakter operativnosti výrazu — je to jednoduchý oznam (v tejto súvislosti treba podotknúť, že zápisy rozprávok od ľudových rozprávačov majú často iba charakter vyrozprávania fabule bez náročnejšieho koncipovania sujetu).

Perraultov aj Ďuričkovej výraz je založený predovšetkým na ikonickosti s cieľom vyjadriť postoj rozprávača-autora k istej skutočnosti a získať čitateľa-prijimateľa spoluúčastníka tohto hodnotenia za pomoci prežívania emotívneho. Czambelova introdukcia nesie z hľadiska čitateľského očakávania iba jeden moment napätia. Ďuričková a Perrault ho opriadajú aj jeho perspektívnymi možnosťami. V oboch introdukciách sa akcentuje sociálny motív a motív najslabšieho už s alúziou súvisiacou s poznaním rozprávkovej konvencie, že šancu prejaviť sa hrdinsky dostane práve ten najslabší.

U Perraulta sa významovo akcentuje skromnosť hrdinu u Ďuričkovej vstupuje do textu detský aspekt vyjadrený v tomto prípade vyššou frekvenciou deminutív. V oboch introdukciách sa objavuje aktualizačný moment (samozrejme s rešpektovaním vlastnej doby). U Perraulta súvisí so sociálnym aspektom, u Ďuričkovej s detským.

Z hľadiska výstavby textov sa Ďuričková pridrižiava Czambelovho variantu, ale segment pobytu Jančeka na zámku obohacuje o budovanie vzťahu k jednej z prince-

zien — Marietke a o epizódy jej rozmazaného správania sa.

Ďuričkovej Janček Palček sa síce správa hrdinsky, ale ako dieťa; všetko sa mu prihodí. Perraultov Palček je tiež vtiahnutý do víru udalostí náhodne, potom však prejaví svoju aktivitu. Dobové momenty sa prejavujú v jeho vypracovaní sa na kuriéra (nosí ľubostnú korešpondenciu dvorných dám a nadobudne si z honorárov za túto prácu pekný majetok).

Celkové vyznenie rozprávok je rovnaké; obaja Palčekovia pomôžu svojej chudobnej rodine. Ďuričkovej Palček však o pomoc poprosí princeznú Marietku, Perraultov Palček obdaruje rodičov z peňazí, ktoré zarobil.

Mária Ďuričková vo svojej rozprávkovej tvorbe využíva viacero postupov. Spôsob montáže sa u nej prelína s postupom reprodukčným a s rekonštrukciou. Ona sama už v spomenutom doslove v Bielej knažnej o tom píše: „Je tu však veľká skupina rozprávok, ktoré vznikli na základe jedného, dvoch i viacerých drobných, často vôbec nesúvisiacich motívov. Vyskytujú sa v ústnom podaní ako malé epizódky, niekedy dokonca len ako svojské rozprávkové úslovie a povrávky. Tie motívčky som skombinovala a dotvorila rozprávky. Je to asi taký postup, ako keby ste na rumovisku objavili vežičku a podľa vlastnej predstavy postavili k nej celý zámok“.

Parodická rozprávka Márie Ďuričkovej Jasiетка⁶ nie je iba mechanickým výsmechom prvkov textu ľudovej rozprávky. Je to aktualizácia jej mravného princípu.

Názov rozprávky je koncipovaný v duchu ľudovej rozprávky. Aj tam často býva názvom meno — pomenovanie hľadaného objektu. Rámec rozprávky tvorí reálny ľudský svet — z neho do rozprávkového sveta za pomoci sna v zelenej bubline Žofka odchádza a do neho sa vracia.

Ďuričková preberá z ľudovej rozprávky segmenty dejové, postavy (zo zvieracích aj fantastických rozprávok), zázračných pomocníkov. Zložitejší prienik do charakteru postavy s väzbou na súčasnosť možno zaregistrovať v modelovaní postavy Popolvára ako vládcu všetkých rozprávkových krajín — ktorý však spohodlnel, a nie veľmi sa mu už chce bojovať za pravdu.

Z ľudovej rozprávky Ďuričková preberá celú sústavu mien (nájdeme ich v Polívkovom Súpise — napr. Grgolica, Majalona, Sempetrík, Galajda, Oršula Boršula). Pravda, postavy, ktoré ich nosia, majú v Polívkovom Súpise úplne iný kód ako v Ďuričkovej spracovaní. Oršula Boršula je pôvodne nežná bojazlivá deva — u Ďuričkovej je to bosorka. Grgolica je podobná zobrazenej postave v Polívkovi: „....nohe ako mosúre a čierne ako uhel, ruky ako vopaty, driek taký hrubý ako dobrý sud, plecيا široké ako poscel, a huava na nich ako mýtovnica, v huave oči ako taniere, a uasy bez rozdviehu rozstrapacenie visevy jej z huavy až po pás, a prsnika mava cez plecيا prevesenie ako kupy“ (c. d., s. 161).

Ďuričková preberá z Polívku iba tonalitu opíšu: „....nohy ako komíny, hrubé a čierne, ruky ako lopaty, driek ani vagón a oči ako hnile jablká.“ V kontraste voči uvedenému opisu prehovori jej Grgolica súčasným jazykom a so súčasným záujmom. Opýta sa Žofky, kde kúpila topánky. Takýmto spôsobom manipuluje Ďuričková aj s ďalšími prvkami ľudovej rozprávky. Vnesením civilizačného momentu do textu dosahuje humoristický účinok (drak Zlopaš tajne fajčí, zapaľuje si naraz cigarety vo všetkých troch papuliach, Oršula Boršula chodí na bosorácke schôdze a školenia. Rozprávkové bytosti podľa zákonov rozprávkovej krajiny môžu navštíviť Zem len na účinkovanie vo filme a v televízii).

Ďuričková deštruuje aj tradičný model sujetu fantastickej rozprávky. Žiadna epizóda sa u nej dejovo nezavíši — z každej navštívenej krajiny Žofka so sprievodom uteká. Riešenie problémov jednotlivých navštívených krajín sa kumuluje v Budúcej rozprávke, ktorú Žofka vymýšľa pre Jasietku. Okrem toho vkladá do tohoto rozprávkového putovania aj krajiny, ktoré majú málo spoločné s tradičnou rozprávkovou ríšou (Hlúpa rozprávka, Smrtná rozprávka, Nebeská rozprávka). V Nebeskej rozprávke sa Žofka a Pipapendimu predstavi starček v dlhom plášti ako pán Peter a spomína na časy mladosti, keď prišielcov aj kádroval a teraz tam môže prísť hocikto, on len pre formu zamyká nebesá, v ktorých momentálne zúri občianska vojna medzi mišistami a gabistami — medzi prívržencami džezovej muziky a hry na lutne.

Ďuričková vo svojej Jasietke teda deštruuje model sujetu ľudovej rozprávky, hoci využíva niektoré jeho segmenty a postavy. Buduje vlastný sujet s využitím parodického postupu vo vzťahu k prvkom ľudovej rozprávky a významovo predstavuje svoju koncepciu hodnôt súčasného sveta za pomoci názorov a postojov hlavnej postavy. Ďuričková v tomto prípade stavia „talent proti talentu“ — na základe deštruovaného vytvára nové hodnoty.

Ona sama už takýto dôsledný parodický postup vo svojej ďalšej rozprávkovej tvorbe nevyužila, hoci s paródiou čiastkovou sa ešte v jej ďalších rozprávkach môžeme stretnúť.

Ďalší postup, ktorý Mária Ďuričková vo svojej rozprávke využíva, je štylizácia. Realizuje sa v ňom afirmatívno-kontroverzný vzťah autorky k tradícii. Afirmatívnosť sa realizuje vo využití výstavby sujetu motívov, v nadväznosti na množinu prototextov, kontroverznosť sa realizuje v novom

obsahu, ktorý signalizuje spôsob deštrukcie ako vyradenia tradície z tvorby.

V knihe *Najkrajšie na svete*⁷ sa Ďuričková podarilo využiť konvenciu ľudovej rozprávky naozaj tvorivo. Ďuričková ju totiž využila ako signál pre detského adresáta — signál nie jednorazový, ale hlboký, pretože svojimi obsahmi fungujúci vo vedomí detského prijímateľa od najmenšieho veku, a toto všetko dala do služieb novej myšlienky — vlastenectva, lásky k domovu. Autorka využíva osnovu dejových segmentov s darcami a pomocníkmi, s motíváciou odchodu hrdinu do sveta — je to záchrana milovanej bytosti, prekonávanie

prekážok. Detský aspekt sa teda u Ďuričkovej rešpektuje za pomoci využitia ľudovej rozprávky, ale aj za pomoci vnesenia túžob súčasného dieťaťa do sveta rozprávky. Okrem toho Ďuričková využíva možnosti detského folklóru na tvorbu vlastných veršovaných textov — pesničiek *Dominiky* a *Kukulíka*. Stopové prvky ľudovej rozprávky vo významovej i tvarovej rovine Ďuričkovej tvorby sa nachádzajú i v jej ďalších textoch (*Sestričky z Topánika*, *Danka a Janka v rozprávke*, *Rozprávky Čierneho Filipa* a i.). V nich však už ide o prvky, ktoré charakterizujú rozprávku ako žáner modernej literatúry.

POZNÁMKY

¹ Popovič, Anton: Metakomunikačný aspekt literárneho vývinu. In: O interpretácii umeleckého textu 5. Pedagogická fakulta v Nitre 1976, s. 45—84.

² Miko, František: Hra a poznanie v detskej próze. Mladé letá, Bratislava 1980.

³ Czambel, Samuel: Janko Gondášik a zlatá pani. 2. vydanie. Mladé letá, Bratislava 1973.

⁴ Ďuričková, Mária: Biela kňažná. Mladé letá, Bratislava 1973.

⁵ Perrault, Charles: Rozprávky pani Husi. Mladé letá, Bratislava 1977.

⁶ Ďuričková, Mária: Jasietka. Mladé letá, Bratislava 1963.

⁷ Polívka, Jiří: Súpis slovenských rozprávok V. Matica slovenská. Turčiansky svätý Martin 1923—1931.

⁸ Ďuričková, Mária: Najkrajšie na svete. Mladé letá, Bratislava 1976.

Hrajme sa s Picassom. Pod týmto názvom usporiadala Bibiana, medzinárodný dom umenia pre deti, a Francúzsky inštitút v Bratislave v septembri a októbri t. r. unikátnu výstavu, približujúcu deťom život a dielo jednej z najvýznamnejších osobností svetového maliarstva 20. storočia. Na výstave, pôvodne inštalovanej v parížskom Musée en Herbe, sa mali návštevníci mohli zoznámiť s dielom Pabla Picassa prostredníctvom rôznych netradičných hier. Ich súčasťou bola aj jedinečná taktilná hra, pri ktorej sa nevidiace deti oboznámili so slávnym Picassovým obrazom *Slečny z Avignonu* pomocou dotyku.

PREHĽAD LITERÁRNEJ ČINNOSTI M. ĎURIČKOVEJ

PÔVODNÉ DIELA

Rozprávka o dedovi Mrázovi. 1954, veršovaná autorská rozprávka — vyšla aj po česky a po maďarsky, zaradená do výberu Orišky (1980).

Zajko a liška. 1957, leporelo, veršovaná autorská rozprávka.

Čarovná píšťalka. 1958, veršované autorské rozprávky.

Zajtra bude pekne. 1959, prozaické rozprávky a poviedky.

My z ôsmej A. 1960, 1975, poviedkový triptych o súčasnej mládeži — vyšla aj po maďarsky a po ukrajinsky.

Danka a Janka. 1961, 1964, 1968, 1975, 1980, 1985, 1990, realistické poviedky o dvojčatách — vyšla aj po rusky, ukrajinsky, maďarsky a estónsky. Cena vydavateľstva Mladé letá 1962.

O Guľkovi Bombuľkovi. 1962, 1967, 1969, 1989, 1993, autorská rozprávka — vyšla aj po maďarsky a po nemecky; inscenovaná v bratislavskej televízii, režisér Ján Chlebík; zaradená do výberu Orišky (1980).

Stíhač na galuskách. 1963, 1984, novela zo súčasnosti — vyšla aj po česky a po maďarsky.

Jasietka. 1963, 1967, 1982, rozprávková fééria — vyšla aj po česky a po nemecky, inscenovaná v košickej televízii (1964). Cena vydavateľstva Mladé letá 1964.

Útek z gramatiky. 1965, autorské rozprávky.

Majka Tárajka. 1965, 1970, 1986, novela zo súčasnej dediny — vyšla aj po česky, po rusky, po lotyšsky a po azerbajdžansky.

Papierová rozprávka. 1968, autorská rozprávka, zaradená aj do knižky Nie je škola ako škola (1974).

Sestričky z Topánika. 1969, autorská rozprávka — vyšla v Medzinárodnej sérii po maďarsky, po nemecky (NDR aj NSR), po srbsky, po lužisko-srbsky a po slovinsky; zaradená do výberu Orišky (1980); zaradená do rozprávkového triptychu O Guľkovi Bombuľkovi (1989).

Danka a Janka v rozprávke. 1970, 1972, 1985, autorské rozprávky — vyšla aj po rusky a ukrajinsky; inscenovaná v televízii ako sedemdielny animovaný večerníček, režisér Jan Dudešek (1970).

Janček Palček. 1970, rozprávky na ľudové motívy — vyšiel aj po maďarsky, neskôr bol začlenený do knihy Biela kňažná.

O Katarínke a túlavom vrchu. 1970, autorské rozprávky.

Jožko Mrkvička Spáč. 1972, humoristické príbehy s ústrednou postavou dedinského chlapca.

Biela kňažná. 1973, 1980, 1988, rozprávky na ľudové motívy — vyšla aj po česky, po maďarsky (2 ×), po nemecky, po francúzsky, po holandsky, po rusky, po kazašsky, po moldavsky, po turkménsky, po anglicky, po poľsky a po japonsky. Cena vydavateľstva Mladé letá 1974.

Nie je škola ako škola. 1974, autorské rozprávky zo školského prostredia.

Najkrajšie na svete. 1976, autorská rozprávka — vyšla aj po bulharsky; zaradená do rozprávkového triptychu O Guľkovi Bombuľkovi (1989) pod zmeneným názvom Braček z tekvice.

Dunajská kráľovná. 1976, 1981, 1990, bratislavské povesti, báje a historické obrázky — vyšla aj po nemecky (NDR i NSR) a po česky. Zapisaná na Čestnej listine H. Ch. Andersena (1978).

Prešporský zvon. 1978, 1981, 1990, bratislavské povesti, báje a historické obrázky — vyšiel aj po nemecky a po rusky. Cena Zväzu slov. spisovateľov 1979 (za obe knihy bratislavských povestí).

Oriešky. 1980, výber rozprávok a veršikov z doterajšieho autorkinho diela pre najmenších, zostavila Lýdia Kyseľová.

Kľúče od mesta. 1981, bratislavská historická sci-fi.

Domček, domček, kto v tebe býva? 1983, lepoporelo: oživené prostredie súčasného dieťaťa; vyšlo aj po česky.

Jahniatko v batohu. 1984, prozaické miniatúry o zvieratkách.

Čo si hračky rozprávali. 1986, autorské rozprávky.

Zemský kľúč. 1986, povesti a báje, rozprávky a povrávky z okolia Zvolena.

Emčo. 1988, príbehy bratislavského chlapčeka.

Panenská veža na Devíne. 1988, povesti o hradoch, mestách, vrchoch a riekach.

Rozprávky Čierneho Filipa. 1989, autorské rozprávky.

ZBERATEESKÉ A ZOSTAVOVATEESKÉ DIELA (čiastočná autorská úprava)

Detský rok I. 1955.

Detský rok III. 1959.

Preletel vták cez slatinské vršky. 1960, folklórna monografia.

Koktail na rozlúčku. 1970, 1973, kniha školského humoru.

Zlatá brána. 1975, 1978, 1984, 1989 — ľudové rozprávky, pesničky, hádanky, hry a povedačky pre najmenších. Európska cena za detskú literatúru Provincie di Trento 1978.

Išlo dievča po vođu. 1969 — I. vydanie (20 ľudových balád), 1980 — II. vydanie (40 ľudových balád), 1987 — III. vydanie.

Zlatý strom. 1984, verše a rozprávky súčasných slovenských autorov pre deti raného veku.

Keď národ malý stal sa veľkým. 1984, svojrázna kronika SNP zložená z rozličných literárnych útvarov (povedky, básne, dokumenty, piesne, epitafy).

Zlatý hrach. 1988, ľudové riekanky, hádanky a povedačky.

Spievaj si, vtáčatko. 1990 — ľudové piesne pre najmenších.

ROZPÁVKOVÉ VÝBERY Z RUŠTINY (výber + preklad + autorská úprava)

Bohatier Kremienok. 1965, 1974, ruské rozprávky. Cena vydavateľstva Mladé letá 1966.

Dievčina s medenými vlasmi. 1969, rozprávky národov Ázie a Európy.

Laponček Sampo. 1974, rozprávky ďalekého severu.

Sedemfarebný kvietok. 1975, autorské rozprávky ruských a sovietskych spisovateľov.

Kráska nevidaná. 1977, 1979, 1983, 1989 — rozprávky národov ZSSR; výber z nej vyšiel po nemecky, po maďarsky a po fínsky. Zapísaná na Čestnej listine H. Ch. Andersena 1980.

Zázračná breza. 1983 — rozprávky národov ZSSR, pre deti od 5 rokov; vyšla aj po rusky.

Cárovna Nesmejanka. 1990, ruské rozprávky.

Alonuška. 1989, ruské rozprávky.

PREKLADY

Nikolaj Nosov: Nevedkove dobrodružstvá. 7 slovenských vydání. Z ruštiny.

Nikolaj Nosov: Nevedko v Slnéčnom meste. 3 slovenské vydania. Z ruštiny.

Nikolaj Nosov: Výmyselníci. 1962. Z ruštiny.

Nikolaj Dubov: Chlapec pri mori. 1963. Z ruštiny.

R. E. Baumvoľová: Slnéčný koberček. 1965. Z ruštiny.

Eduard Petiška: Príbehy, na ktoré svietilo slnce. 1969. Z češtiny.

Mira Lobe: Stará mama z jablone. 1971. Z nemčiny.

Nikolaj Nosov: Mój priateľ Igor. 1982. Z ruštiny.

ÚPRAVA STARŠÍCH LITERÁRNYCH DIEL PRE DETI

Slovenské rozprávky Pavla Dobšinského. I. diel r. 1980, II. diel r. 1983.

ROZHLASOVÉ ROZPRÁVKOVÉ HRY

Laponček Sampo. 1967.

Zlatá priadka. 1972.

Pieseň pre Valivrchu. 1973.

Braček z tekvice. 1975.

Mokrý Ďurko. 1978.

Drevulienka. 1983.

Zuzana a Vodník. 1987.

TELEVÍZNE ROZPRÁVKOVÉ HRY

Vládca vetrov. 1966.

Vojak a cárovna. 1969.

Devulienka Snehulienka. 1972.

Dve sestry. 1973.

Zlatá priadka. 1975.

Siroty. 1975.

Danka a Janka. Sedemdielny animovaný večerníkový seriál (1970).

Zázračná rosa. 1988.

CELOVEČERNÉ FILMY

My z deviatej A. Podľa poviedky *My z ôsmej A*, scenár Dušan Kodaj, réžia Štefan Uher (1963).

A pobežím až na kraj sveta. Podľa novely *Majka Tárajka*, scenár Dušan Mitana, réžia Peter Solan (1981).

Kľúče od mesta. Televízny film podľa rovnomennej knihy, scenár Mária Ďuričková, réžia Ján Zeman (1982). Na televíznom festivale detských filmov v španielskom Gijone získal Hlavnú cenu poroty a Cenu detského diváka (1983).

Kôň so zelenou hrivou. Animovaný televízny večerníček zo seriálu *Bratislavské rozprávky* (scenár Ján Masaryk, výtvarník Ondrej Slivka, réžia R. Urc—O. Slivka) získal na medzinárodnom televíznom festivale detských filmov cenu **PRIX DANUBE** Bratislava 1991.

▼ **RADOMÍR HERČUT, KONE. 8 R., SLOVENSKO**

DOMOV nielen pre Rómov

DANA HIVEŠOVÁ-ŠILANOVÁ

Žili raz v jednej krajine deti, ktoré nikde nevideli svoju podobu. Nemohli sa zahľadiť do tváre nijakej báby a povedať: „Ty si ako ja.“ Ani v nijakej rozprávkovej knižke nenašli obrázok detí, ktoré by sa im podobali. Takže nikdy nemohli povedať: „Táto kniha je aj o mne! Aj ja som v nej.“ Nevideli sa na nijakom plagáte, v nijakom filme, nehrávali spolu s ostatnými deťmi v nijakom detskom televíznom programe ...

Ako keby vôbec neexistovali.

V škole im učitelia hovorievali, že nie sú dobré, že nie sú poslušné, že nie sú šikovné a že nie sú dosť múdre. Dokonca, že nehovoria ani správnym jazykom. „Svojím jazykom môžete hovoriť doma,“ vravievali im.

Učitelia im často vyčítali, že rozmýšľajú veľmi pomaly a že na ich otázky odpovedajú nepohotovo. Pritom vôbec nevedeli (alebo nechceli vedieť), že tieto deti vôbec nerozmýšľajú pomaly a nemúdro — ale že je to práve naopak. Rozmýšľajú rýchlo a inteligentne. Veď už v 1. triede základnej školy sa mnohé tieto deti — celkom bez prípravy — prejavujú ako malí odborní tlmočníci. To znamená, že myslia najmenej dvakrát tak rýchlo ako ostatné deti. Ak chcú totiž pekne po slovensky odpovedať na otázky učiteľky, musia si jej otázku vo svojom vnútri preložiť do svojej rodnej reči, potom ju musia ešte zvážiť a porozumieť jej, čo najrýchlejšie zvoliť správnu odpoveď — túto si zväčša v duchu znova hovoria v rodnom jazyku, rýchlo si ju preložia do slovenčiny — a až potom vyslovia odpoveď.

Niektorým sa to darí dokonca tak rýchlo ako deťom, ktorých materinský jazyk je slovenský a teda nemusia vykonať toľko úkonov, ale zväčša je prestávka medzi otázkou učiteľky a odpoveďou dieťaťa predsa len dlhšia. V úsilí skrátiť ju, pretože deti cítia netrpezlivosť učiteľov, ktorí sa tvária, že nevedia, čo dieťa počas svojho „mlčania“ robí, vynechávajú niektorý z krokov, takže ich odpoveď nie je celkom gramaticky správna. Namiesto pochvaly od učiteľky dočkajú sa posmešku od spolužiakov. Učiteľka ich smiech nezmierni vysvetlením, že v jazyku, v ktorom tieto deti rozmýšľajú, majú pod-

statné mená na rozdiel od slovenčiny len dva rody; slniečko sa napríklad po-
vie ten a hrebeň zas tá, niektoré predložky sa používajú v iných pádových
spojeniach ...

A tak úsilie týchto detí je márne. Učítelia im hovoria: „Deti ste
veľmi pomalé, možno ste choré, možno ste duševne zaostalé, nebudete vládaf
držaf krok so svojimi rýchlymi a zdravými spolužiakmi. Musíte ísť do osobit-
nej školy.“

Deti nevedia, že ak budú chodiť do osobitnej školy, znížia sa nároky
na ich výkon, ale zároveň sa priredí aj obsah a rozsah vedomostí, ktoré budú
môcť získať. Budú mať síce možno aj jednotky, ale ich možnosť vrátiť sa do
obyčajnej školy bude čoraz menšia, pretože z osobitnej školy ani s jednotkami
nevplynú do vyučovacieho procesu v základnej škole.

Deti sú smutné, ale pomôcť im nemôžu ani vlastní rodičia. Aký vzťah
môžu mať potom k nim tieto deti? Aký vzťah môžu mať k zvykom a tradi-
ciám svojho národa? Aké ľudské sebavedomie? Akú dôstojnosť?

V tej istej krajine žijú aj deti, ktoré šťastím a sebavedomím priam žia-
ria. Svoje usmiate tváričky vidia každý deň nielen v zrkadle, ale všade, kam sa
len pozrú. Usmievajú sa z reklamných plagátov, z obalov potravín, z novín,
z detských časopisov, zo šlabikárov, z filmov, z divadelných javísk, len a len
ony vyhrávajú všetky televízne, rozhlasové, športové, recitačné, spevácke, ta-
nečné, literárne, výtvarné a iné súťaže ... Len a len o nich sú všetky rozpráv-
ky, pesničky a filmy ...

A týmto múdрым, pekným a zdravo sa vyvíjajúcim deťom, ktoré na-
vyššie hovoria správnym materinským jazykom, hovoria ich múdri dokonalí ro-
dičia: „Nesadaj si na tú stoličku! Nevidíš, že na nej sedelo špinavé cigánske
decko?“ Alebo: „Nie že sa budeš v škole rozprávať s nejakým Cigánom!
A opováž sa s nimi hrať!“

Z týchto dvoch skupín detí vyrastú dospelí, ktorí budú mať vlastné
deti. Uzavretý kruh predsudkov, nedorozumení, omylov a neinformovanosti
sa bude krútiť ďalej!

Pre všetky tieto deti chce hrať rómske profesionálne divadlo RO-
MATHAN. Tým, o ktorých som hovorila na začiatku, chce vrátiť ich rodný
jazyk. Chce im povedať, že majú právo hovoriť rečou svojej matky, že majú
právo — rovnako ako iné deti sveta — milovať a rozvíjať svoj rodný jazyk.
Chce rómskym deťom ukázať, že existujú, že sú rovnako krásne a šikovné aj
múdre ako ostatné deti, ba v mnohom sú aj talentovanejšie; chce im povedať,
že aj ich rodičia sú rovnako dobrí a múdri ako rodičia iných detí a že to
akceptuje aj okolitý svet. Chce im ukázať ich vlastných rozprávkových a sku-
točných hrdinov, rómskych ľudí, ktorí vedia víťaziť, ktorí vedia prinášať obete,
vedia pomôcť, poradiť, ľudí, ktorých si iní vážia.

Preto v rómskom divadle hovoríme po rómsky a hercami sú Rómovia. Rómske deti majú po prvý raz v histórii „svoje“ herečky, svojich spevákov, svojich spisovateľov, svoje „hviezdy“ a vzory, ktorým píšu listy, ktorým posielajú kresby z predstavení. A nielen to. V niektorých inscenáciách rómske deti aj hrajú.

V rómskom divadle ROMATHAN hráme však aj po slovensky. Zatiaľ sme vlastne všetky inscenácie uvádzali dvojjazyčne, aby v hľadisku spolu s rómskymi deťmi a rómskymi rodičmi mohli sedieť aj nerómske deti so svojimi rodičmi, aby slovenské deti — možno tiež po prvý raz v živote videli Rómov v inej podobe, než v akej im o nich dosiaľ hovorievali dospelí. Odpoveď na otázku, či sú Rómovia len zlí a či sú rómske deti naozaj vo všeobecnosti menejcenné, nechávame na samy deti.

A deti si naozaj robia úsudok samy. Tie z materských škôlok tleskajú rovnako rómskemu Delovi (Bohovi) či rómskemu kráľovi ako slovenskému a na konci predstavenia kričia: „Ešte ... Ešte!“ Tie staršie ani nemuknú, keď dobrá rómska víla Kesaj vráti zrak slepej rómskej tkáčke — šnúrkarke. Vôbec im neprekáža, že pánbožkovi sa pri tvorení človeka na javisku väčšmi ako „pripálený“ černoško alebo „nedopečený“ beloško páči práve akurátne do ka-kaova vypečený malý Róm, pretože deti, ktoré hrajú stvorených ľudí, napokon aj tak odchádzajú z javiska „do sveta“ plniť Delov príkaz, aby žili na zemi všetci vo svornosti.

Deti na predstaveniach divadla ROMATHAN — či rómske, slovenské, alebo maďarské — sedia svorne a spoločne z hľadiska aj odchádzajú. Jedny hrdé na to, že „bieli“ videli, čo dokážu „naši“, a tie „biele“ zbavené strachu z nepoznaného, obohatené o javiskovú podobu reči, ktorou niekedy počuli hovoriť svojich spolužiakov na školských chodbách. Mnohé z najmenších si tieto súvislosti ani neuvedomujú. A to je to najlepšie!

Mimochodom, ROMATHAN skrýva všetky umelecké a ľudské túžby už vo svojom názve. Slovo ROMA je množné číslo od slova ROM. THAN v rómčine znamená to isté ako miesto, kraj, ale aj bezpečie, domov. ROMATHAN znamená teda niečo ako „domov pre Rómov“, miesto, kde môžu hovoriť o sebe tak ako chcú a túžia. Je to však zároveň aj miesto, kde chcú o sebe hovoriť so všetkými ľuďmi, ktorí ich chcú počúvať. A pretože Rómovia svoje domy nikdy nezamykali, dvere do ROMATHANU sú otvorené dokorán.

Svoj dom vozí ROMATHAN nielen do rómskych osád, kde dodnes niet kultúrnych domov ani ciest k chatrčiam, ale aj do významných divadelných budov sveta, koncertných sál, do katedrál, na kamenné námestia i do centier organizácií, ktoré sa starajú o prekonávanie bariér medzi ľuďmi a o ich skutočné spolužitie.

Divadlo ROMATHAN častokrát nekončí svoju návštevu poslednou oponou, ale neraz pokračuje tvorivou dielňou, do ktorej sa zapájajú diváci rozličných národností, aby sa napokon navzájom dotkli, chytili sa za ruky a spoločne si zatancovali rómsky tanec, či zaspievali rómsku pesničku po rómsky, po slovensky i po nemecky, či po francúzsky.

Na svete žije asi 10—15 miliónov Rómov. V Európe približne 4—5 miliónov. Na Slovensku žije asi 500 000 Rómov, teda asi desatina z obyvateľov Slovenska. Spomedzi krajín Európy je práve Slovensko krajinou, kde žije percentuálne najvyšší podiel Rómov z celkového počtu obyvateľstva. Len vo východoslovenskom kraji žije približne 200 000 Rómov. V Košiciach asi 35 000. Vo východoslovenskom kraji je dodnes 392 rómskych osád. Nezamestnanosť v nich tvorí 90—100 %. Rómovia žijú na území dnešného Slovenska 670 rokov.

Vláda Slovenskej republiky oficiálne uznala rómsku národnosť výnosom z 9. 4. 1991. V decembri 1991 predložila poslankyňa Anna Koptová parlamentu návrh na zriadenie rómskeho profesionálneho divadla. Parlament návrh schválil. V máji 1992 zriaďuje Ministerstvo kultúry SR profesionálne divadlo ROMATHAN, jeho vedením poveruje Annu Koptovú. Sídлом divadla sa stávajú Košice. Prví rómski herci nastupujú do divadla v septembri 1992. Odvtedy uviedlo divadlo ROMATHAN sedem premiér a uskutočnilo približne 200 predstavení pre deti i dospelých doma aj v zahraničí.

ROMATHAN

ROMANO TEATRO - KOŠICE - SLOVAKIA

DIVADLO ROMATHAN
ŠTEFÁNIKOVA 4
040 01 KOŠICE, SR

Ako Boh stvoril Róma, pantomimicko-pohybové stvárnenie rómskej rozprávky.

Dokážte prísť k maličkým

ROZHOVOR s básnikom, prozaikom, dramatickým autorom, esejistom, editorom, textárom, atď...

DANIELOM HEVIEROM

V detskej literatúre ste stále „po uši“. Nielen ako jej hviezdny autor, ale aj ako vydavateľ. Najskôr to bolo na šéfredaktorskom poste vo vydavateľstve Mladé letá. Vaše tvorivé zámery sa už vtedy premietali v zaujímavých tituloch, v nových ediciách, v nových žánroch a v novom autorskom okruhu. Prišiel však čas, keď už boli pre vás jeho steny „priúzke“, alebo ...

■ Svoju otázku končíte troma bodkami. Ostaňme teda pri nich. Čím chcem povedať, že dnes je moje pôsobenie vo vydavateľstve Mladé letá pre mňa už históriou. Čas zhodnotí môj príspevok k formovaniu tohto vydavateľstva. Pre mňa je však dôležitejší permanentný kontakt s Mladými letami — už od mojich 15—16 rokov, keď som do nich chodil ako autor, ako známy, ako kolega, ako kamarát. Za ľudmi, s ktorými som si rozumel, nadýchať sa atmosféry, ktorá inšpirovala. Mnohé mi Mladé letá dali — najmä priestor pre realizovanie mojich snov. Vážil som si, že som mal tvorivé „privilegiá“ — mohol som si napríklad vyberať ilustrátorov, hovoriť do vizáže knižky ako celku.

A možno táto moja ambícia — podieľať sa na všetkých zložkách knihy — prispela k tomu, že som sa po čase pustil na vlastné krídla.

Vaši priaznivci i konkurenti čoskoro zaregistrovali, že vzniklo nielen jedno, ale hneď dve vydavateľstvá — Buvik a Hevi. (Alebo — dve edície jedného

vydavateľstva?) Čo viedlo k tomu, že sa Buvik neskôr osamostatnil?

■ Keď som odišiel z Mladých liet, založili sme spolu s Marikou Števkovou vydavateľstvo, ktorému som vymyslel názov Buvik — podľa buvirozprávok, ktoré vyšli ako prvá knižka tohto vydavateľstva. Od začiatku bol Buvik prísne a presne profilovaný: knihy pre deti predškolského veku. Hranica približne 6 rokov. Neskôr som zistil, že toto vekové obmedzenie ma celkom neuspokojuje, a tak som paralelne rozvíjal „sólovydavateľstvo“ HEVI, kde som mal možnosť vydávať aj knihy pre dospelých. Postupne sme sa naozaj ... — a teraz hľadám to správne slovo. Použijem trochu prišerné „špecializovali.“ Ja na vydávanie kníh pre dospelých a pre staršie deti a mládež, moja kolegyňa rozvíja program pre predškolský vek. Naďalej však úzko spolupracujeme: ja fungujem v Buviku ako autor, prekladateľ, občasný poradca, priateľ ...

Spočiatku sa zdalo, že HEVI bude naďalej vydávať len knihy pre dospelých. Ako vidno, pod pokrievkou zatiaľ vrelo ... Objavil sa Kominárik, Naháňačka áut a ďalšie tituly. Kominárik je svojím editorským poňatím výnimočný titul. Nenásilný „breviár“ správneho čítania, ilustrovaný slovníček i záverečné slovo malého kominárika, ktorý sprevádza čitateľa od prvých stránok až po koniec, vytvárajú osobitné fluidum, ktoré knihu zo-

sobňuje a nadväzuje s dieťaťom dôverný rozhovor. Z ďalších titulov a ich podtitulov je zrejmé, že ste nastúpili cestu „za záchranu detského čitateľa“. Nie toho spred 10—15 rokov, ale toho dnešného, so všetkými charakteristickými syndrómami svojej doby (televízny, videový, počítačový) ...

■ Bojím sa prijať vašu trochu patetickú formuláciu „záchranu detského čitateľa“ najmä preto, že mám pochybnosti, či je to v silách jedného autora, jedného človeka, jedného vydavateľstva. Je pravda, že

Keď nebudeš dobrý, tak ťa zjedia bobry

*To je prvé varovanie.
Nech je z teba rýchlo anjel.*

*Keď nebudeš dobrý,
tak ťa zjedia bobry.*

*Ak nebudeš vzorné dieťa,
stlčieme ťa, zmlátíme ťa.*

*Keď nebudeš dobrý,
tak ťa zjedia bobry.*

*Nesmieš skrývať, milý synu,
pod vankúšom výbušninu.*

*Keď nebudeš dobrý,
tak ťa zjedia bobry.*

*Musíš makať, milá dcéra,
od rána až do večera.*

*Keď nebudeš dobrý,
tak ťa zjedia bobry.*

*Uvedie ťa do života
deckofackovacia rota.*

*Keď nebudeš dobrý,
tak ťa zjedia bobry.*

Náušnica v uchu

Mám to v suchu! Mám to v suchu!
Nosím náušnicu v uchu.
Mama sa však tvári kyslo
a hovorí: „Ty si číslo.“

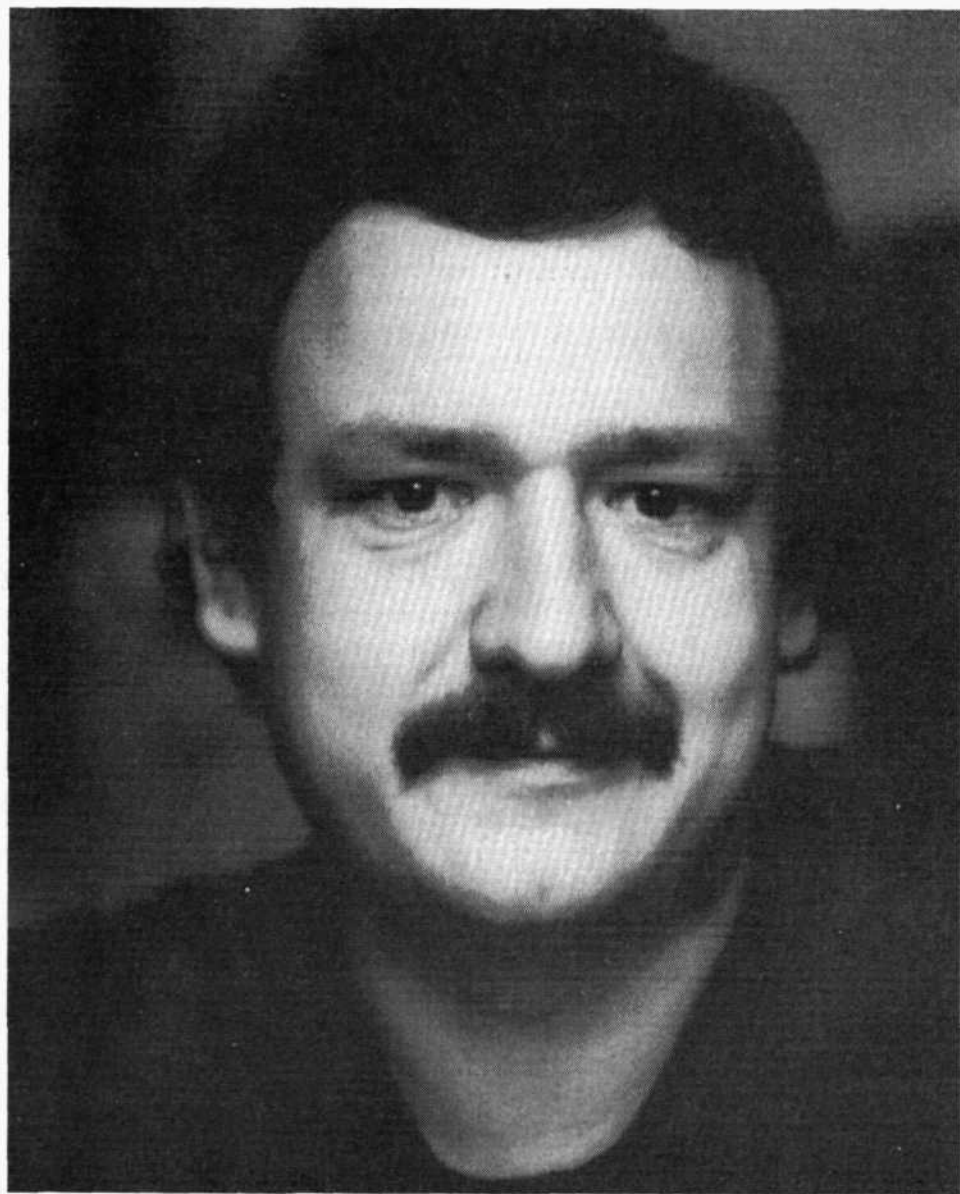
Tatko užíva svoj slovník:
„Ty raz skončíš v polepšovni.
Vedel som, že nie si anjel.
Chýba ti len tetovanie!“

Babka sa len prežehnala
a rýchlo ma z domu hnala.
Zakvílila: „Milé dieťa,
čo sa blíži koniec sveta?“

Len dedko ma nechcel týrať.
Je to vyslúžilý pirát.
Pritisol ma k svojmu lícu.
Mal tiež v uchu náušnicu.

chcem prispieť vlastnou autorskou i vydavateľskou tvorbou k renesancii čítania našich detí. Mám pripravený projekt vydávania kníh pre začínajúcich čitateľov, pre deti mladšieho, stredného i staršieho školského veku, pre teenagerov, dievčatá ... Začína fungovať HEVI klub, čitateľský klub, ktorý nie je formou odoberania kníh, ale rôznorodou aktivitou, ktorá by mala priviesť deti znovu ku knihám.

Medzi ďalšími novými titulmi vo vašom vydavateľstve je aj vaša v „poradi“ už 15. kniha pre deti — Keď nebudeš dobrý, tak ťa zjedia bobry. Túto knižku básničiek ste vymysleli, napísali, nakreslili a nafotografovali vy sám. Vždy ste sa snažili, aby vaše knihy boli podľa vašich predstáv. Taká bola aj metaforická mágia Krajina Zázračno, ktorú ste komponovali s fotografickým sprievodom Euby Lauffovej. Výtvarníčku ste si sám vybrali i pre dve utilitárne podfarbené knižky poézie pre najmenších — Básnička ti pomôže i logopedicky orientovaný Hovorníček. Olga Bajusová v oboch prípadoch pokračovala vo „veršovaní“ svojim

špecifickým výtvarným prejavom. Známa je aj spolupráca so Svecom Mydlom. Vaša najnovšia kniha pre deti (Ak nebudeš dobrý...) by však mala byť doslova a do písmena „vaša“. Je to len začiatok ďalších podobných prekvapení?

■ Svojho času som si zakázal písať pre deti, pretože mi to išlo priveľmi ľahko. A dnes, po dlhšej prestávke, sa mi znovu

chce písať! Nevieť sa toho znovu nabažiť. Napísal som knihu básní Keď nebudeš dobrý, tak ňa zjedia bobry, ktorú si teraz sám ilustrujem — ale to asi nie je ten správny výraz. Robím si také svoje čarbanice k tomu, čo som napísal. Ja som silno poznačený vizualitou — ako dieťa šesťdesiatych rokov. Beatlesovská farebnosť Žltej

ponorky, výtvarnosti Push Pin Studia, plagáty, fotografie, úžitkové umenie ma nasmerovalil k literatúre. Veľa vecí som písal k obrázkom, niekedy len vnútorným, veľa vecí som videl vo farbe, v tvaroch ... Tak som sa konečne odhodlal.

Nebojte sa detí

*Nebojte sa detí,
že si farbía vlasy,
a nekrúťte hlavou,
aké sú to časy.*

*Že vám trhá uši
ten ich heavy metal?
Nehovorte, že sa
blíži koniec sveta.*

*Možno iba preto
háďžu delobuchy,
nech si ich už všimnú
tí, čo sú k nim hluchí.*

*Máte strach, že na vás
prak vyťahnu z vrečka?
Nebojte sa detí,
veď sú to len decká.*

Spoločným menovateľom vašich knížiek pre deti je humor, zmysluplná hra so slovom, tvorivý výmysel ... Novšej školop povinnej generácii čitateľov je známa predovšetkým knižka humornej poézie a prózy Futbal s papučou a „dvojkníha“ Skladací dáždňík a dáždňíkový skladateľ. Pokiaľ hovoríme o vašom vzťahu k humoru, treba spomenúť aj vami koncipovanú antológiu z r. 1986 Sto najsmiešnejších rozprávok, alebo titul 3-2-1 Žart.

V súčasnosti sa do detskej literatúry vnáša čoraz viac „dospeláckych“ problémov. Akoby spisovatelia strácali zmysel pre humor. Niekedy mám pocit, že takýto „demokratický realizmus“ je rovnako neproduktívny ako ten predchádzajúci.

■ Teraz beží v českej televízii americký seriál Simpsonovci, ktorý milujem. Je

priam nabitý problematikou a problémami malej americkej rodiny. Ale tie problémy sa riešia (aj) s humorom, pomocou obrovskej energie humoru. Tým chcem povedať, že tieto dva fenomény v tvorbe pre deti nemôžu ísť nad sebou ako dve cesty, ktoré sa nepretínajú.

Potom by naozaj jedna časť literatúry bola neproduktívne estrádna, samoučelne vtípkujúca, a tá druhá depresívna a pesimistická.

Aký máte pocit z dnešných detí? Podarí sa im urobiť niečo z dospelých skôr, ako si oni z nich urobia svoje vlastné „podobrazy“? Zrejme by to chcelo v deťoch poriadne roztočiť, ako to urobil Aladár a Baltazár na kolotoči. Má „na to“ súčasná literatúra pre deti a mládež?

■ Ak hovoríme o dnešných deťoch, miešajú sa vo mne rovnako silno dva (po)city: ľútosť a obdiv. Lutujem naše deti, že budú musieť žiť v tomto pobabranom svete, ktorý sme im aj my pripravili. A obdivujem ich energiu, znalosti, sebavedomie, informovanosť, bystrosť... Chcem poskytnúť deťom všetko najlepšie, čo je vo mne, to, o čom si myslím, že im pomôže v tomto svete. Možno to bude iba posledná zápalka, ktorá im na chvíľu osvieti cestu. Je napísané: Nechajte maličkých prísť ku mne ... Ja by som to sám pre seba obrátil: Dokážte prísť k maličkým a vaše bude kráľovstvo nebeské. Ak sa teraz pozrieme na literatúru, či je ochotná prijať túto úlohu, zdá sa mi, že súčasná literatúra je značne vágny problém. Dieťa berie ako súčasnú literatúru rovnako Pipi Dlhú Pančuchu ako Karla Maya či Petra Pana ... V príbehoch a mytológiách beží asi iný čas, iné storočia ...

Literatúra, ktorá sa píše dnes, aj tá dospelá, musí asi znovu nábrať odvahu. Odvahu znovu pohnúť svetom. Odvahu veriť v silu príbehu, fantázie, výmyslu, snívania ... Ak by toto stratila, už jej naozaj nič nepomôže a prevalcujú ju počítačové hry, klipy, reklamy. Ale to sa nestane, pretože sa to nesmie stať.

Zlé deti prídu do pekla

*Zlé deti prídu do pekla,
tam bude iba škola;
slovenčina a matika
a stále dookola.*

*Šéf čertov, istý Lucifer,
v tej škole bude školník.
Týždeň bude mať osem dní,
no ani jeden voľný.*

*V jedálni budeš musieť zjesť
polievky celú misu.
Pod lavicou si poplačeš:
„Ach, kdeže prázdniny sú!“*

*Nebudú vôbec prázdniny.
Z prestávok iba malá.
„Prečo som sa ja hlupaňa
na hodinách vždy smiala.“*

*Zlé deti prídu do pekla,
čakajú na ne muky.
Od diktátov si zoderú
po lakte svoje ruky.*

*Najhoršie je však na koniec,
len teraz začne mela.
Do toho pekla prídu aj
najhorší učitelia.*

Akú knihu ste najradšej čítali ako dieťa a prečo?

■ Ako dieťa som prečítal množstvo kníh — skvostov, braku, niektoré som iba preletel, prelistoval, niektoré som iba ohmat, odložil, vrátil do knižnice... Čítal som aj dobrodružné a romantické príbehy, knižky o športe, menej rozprávky a básničky... Tie som si objavil až na konci detstva. Feldekova Hlava, ktorú som mal vtedy, bola pre mňa menším zázrakom. Rovnako aj jeho preklad Maršaka. Ne-

dávno som so synom vyberal preňho básničku na recitovanie do školy a bol som prekvapený, aká svietivá, zvučná, obrazná je táto poézia aj dnes.

Máte svoje tituly, ktoré považujete za maximá vo svete detskej literatúry?

■ Za také považujem knihy, ktoré svojim spôsobom prekračujú horizont „iba“ kníh pre deti: Malý princ, Carrollova Alica, Tolkienova mytológia Hobitov, Endeho knihy Momo, Nekonečný príbeh, Baumova séria o krajine OZ, tvorba dr. Seussa, Thurberove čiernohumorné prózy... Ale aj slovanský impulz: Čukovskij, Nosov, Brzechwa, Galczyński, Macourek...

Ako jeden zo všestranne tvorivých ľudí píšete pre deti i pre dospelých — poéziu, prózu, divadelné, rozhlasové a televízne hry, kreslíte, fotografujete, píšete texty piesní. Napríklad pre skupinu Team. Nepomýšľate na ich vydanie? Je to nepochybne príťažlivý typ alternatívnej poézie pre dneš-

Pomerne mladý dedo

*Ja som dedo ešte mladý,
viem však dávať dobré rady:*

1. *nebuď nikdy bez nálady*
2. *všetko si daj dohromady*
3. *musí mať tvoj život grády*
4. *nikdy nestoj, kde sú rady*
5. *jedz čo najviac čokolády*
6. *musíš mať nos na záhady*
7. *sem-tam umy mamke riady*
8. *nikdy nedrž v skrini hady*
9. *nech ťa nikto neodradí*
10. *vojdi bosý do záhrady*
11. *nezabudni na poklady*
12. *ak chceš, zbieraj vodopády.*

*Ja som dedo ešte mladý,
a tak sa drž mojej (b) rady.*

ných „skorodospelých“ odlyrizovaných čitateľov. Osobne som o tom presvedčená.

■ Texty piesní rýchlo starnú. A pretože som ich nepísal ako literatúru, neviem, ako by vyzerali naho položené na papier. Ale odohráva sa iný jav: už v knižke Naháňačka áut boli viaceré pesničkové texty (Lasič, Filan, Valúch, Hevier). A zrazu sa ukázalo, že je to inšpiratívny zdroj — poézia nakoniec vyvrela z piesne. V knihe Keď nebudeš dobrý ... je tiež veľa básní, ktoré boli pôvodne písané ako texty, napríklad pre Dana Junasa.

Zdalo by sa, že v literatúre pre deti je už všetko objavené. Ako vidíte jej ďalšie perspektívy? Budú to len „návraty“ na kvalitatívne vyššom stupni, alebo špirála v rámci svojho prekonania nadobudne iný tvar?

■ Na umení, literatúre je vzrušujúce to, že nikdy v ňom, v nej nie je všetko objavené. A najmä to, čo sa už zdá byť zo všetkých

strán známe a obkukané. Dnes, ako vždy, keď je ťažko a smutno, znovu ľudia pocítujú potrebu príbehu, rozprávky, podobenstva ... Niečoho, čo by im porozprávalo o ich živote. Očakávam, že aj v literatúre pre deti nastane veľká tvorivá erupcia, porovnateľná možno so šesťdesiatymi rokmi. Literatúra bude musieť zareagovať na nové tematické okruhy (hrany súčasného života, drogy, sociálna tematika, ekologické myslenie, medzilidská komunikácia, medicínske a psychologické problémy ľudí, stres, agresivita), ale aj na impulzy, ktoré prichádzajú z iných oblastí: počítačová sféra, virtuálna realita, reklama, design, teória hier, televízia, video, spotrebný priemysel ... Obávam sa však, že túto šancu, ktorú predstavuje dnešná skutočnosť, budú môcť a vedieť využiť už iba nové generácie autorov, ilustrátorov, vydavateľov ... Už sú iste tu kdesi, len to zatiaľ o sebe ešte nevedia.

Pripravila *Lubica Kepštová*

Výchovný koncert

*Bola tam celá škola, všetky decká.
Sólista prišiel kvôli tomu z Grécka.*

*A žiaci boli poslušní a milí,
len kým sa na stoličky usadili.*

*A keď sa majstri dotkli husíeľ slákom,
začal sa súboj Hudba proti Žiakom.*

*Domáci dupú, ostrefujú hostí.
Darmo sa školník hnevá, že sú sprostí.*

*Ten malý chlapík, čo hral prvé husle,
ten samý prvý za kulisy ušiel.*

*Z kvarteta teda ostalo len trio.
Statočne bráni rytmus s harmóniou.*

*Obecenstvo však ďalšie pikle kulo.
Z troch hudobníkov ostalo len duo.*

*Keď prišli strely s paprikou a soľou,
aj z toho dua ostalo len sólo.*

*Posledný hráč, ó, robil, čo sa dalo,
aby sa ďalej virtuózne hralo.*

*Lotri ho ale prekvapili peckou.
Praskli mu nervy a tiež struna éčko.*

*Posledné tóny Beethovena slabli,
tentoraz opäť vyhrali tí diabli.*

*Znova sú žiaci tichí ako ovce.
Skončil sa jeden nevýchovný koncert.*

ANKETA

NA POKRAČOVANIE

V diskusiách na seminároch z literatúry pre deti a mládež na pedagogických fakultách býva často na pretrase problém smerovania súčasnej detskej literatúry. V týchto diskusiách spravidla vzniká dilema: je poslaním detskej literatúry vystaviť dieťa bezprostrednej realite a tak vplývať na jeho mravné vedomie, alebo naopak, uchrániť ho pred touto realitou prostredníctvom fantastického azylu, imaginácie a intelektuálnej hry?

MÁRIA ĎURIČKOVÁ

■ Prekvapuje ma názor, že by fantázia, imaginácia a intelektuálne hry boli akýmiś azylom, ktorý „chráni“ dieťa pred realitou. Fantazijný výklad sveta (mýtus, báj, rozprávka, povesť) je prastarý spôsob videnia, vlastný tomu stupňu vývoja, keď ľudstvo bolo ešte len vo svojom detskom veku. Realistická prezentácia je mladšia a novšia. Rozprávkové chápanie sveta je pre deti úplne prirodzené, zdokonaľuje, obohacuje a humanizuje detskú psychiku. „Do 7.—8. roku je rozprávka pre každé normálne dieťa tou najzdravšou duchovnou potravou, výživným, doslova nenahraditeľným chlebom“ (K. Čukovskij). Prečo by sa Odysea, Gulliverove cesty či Alicia v krajine zázrakov mali chápať ako duchovný únik? Alebo nedostižná rozprávka Malý princ! Naopak, to všetko utvrdzuje deti v realizme, obohacuje ich o nesmierny zážitok z krásy, dáva ich chápaniu sveta mohutný estetický a filozofický rozmer. Alebo povesť! Fantáziou opradený historický fakt či nejaká lokalita utkvie v čitateľovom vedomí oveľa pevnejšie ako suchý vedecký výklad. Čítanie rozprávok, báj a povestí nie je nijakou prekážkou, aby dieťa trošku staršieho školského veku naplno nevychutnalo realistický príbeh Maroška, Jeruša Lapina alebo Toma Sawyera.

Imaginácia, intelektuálne hry... Ich podstatou je naozaj hra. Autor sa hrá s dieťaťom

a niekedy možno preceniť jeho intelektuálne schopnosti. V takom prípade prináročný text malého čitateľa neosloví a potrebná je pomoc dospelého. Preto v dnešnom období pretrvávajú čitateľský úspech Podjavorinskej, Martákovovej, Bendovej... Tieto pani poetky zrejme lepšie odhadli detskú psychiku.

V posledných desaťročiach výrazne vzrástol záujem čitateľov o literatúru faktu, a to už v predškolskom veku (rozličné detské encyklopédie). Je to celosvetový trend, príklon k vedeckému poznávaniu sveta. V našich okolnostiach ho posilňuje aj istý prejav nedôvery k literárnej fikcii realistických žánrov (povedky, novely, romány), pretože práve tieto literárne druhy v období totality najväčšmi podliehali ideologickému tlaku, ktorý mnohé z nich doslova znehodnotil.

Podľa mojej mienky detskú literatúru nebezpečne ohrozuje prisun násilia a agresivity v rozličných knižných a filmových seriáloch prevažne americkej proveniencie. Biznismani vo viacerých vydavateľstvách i v televízii napriek odmietavým hlasom rodičov a pedagógov pokračujú v tejto činnosti bez ohľadu na to, že ňou ohrozujú duševné zdravie našich detí. V knižke Modlitbičky tľmočí Milan Rúfus prosbu malých: „Pane, zlé ešte nie je pre nás, ó, nenáhli nás do neho.“

Vynára sa myšlienka, či by nebolo treba legislatívne chrániť mladé pokolenie pred duchovným jedom, ktorý už viditeľne nahľadáva jeho morálku. Možnože sa nad tým

ANKETA

A N K E T A

zamyslí aj náš nový zákonodarný zbor — azda ešte nie je prineskoro.

Doba, ktorú žijeme, je pre literatúru krajne nepriaznivá. Ak všetci pracovníci v kultúre, včítane politikov, nenapnú sily k múdremu postupu, stratí naša literatúra svoju čitateľskú základňu a národ, dopovaný bezduchým brakom a pozbavený zošlachťujúceho vplyvu dobrej knihy, nám postupne zhrubne a zosurovie.

Obrovská záchranná úloha tu stojí pred našim učiteľstvom.

DUŠAN DUŠEK

■ Naozaj neviem, čo je poslaním detskej literatúry, či literatúry pre deti. Možno — potešiť ich. Povedať deťom, aké sú záračné, povedať im, že sú najlepšími ľuďmi na svete. Na to je rovnako dobrá každá realita, aj tá najhoršia, ako aj všetky možné fantázie, imaginácie alebo intelektuálne hry. Veď aj fantázia je súčasťou reality. Ak budeme pred deťmi čokoľvek skrývať, budeme ich klamať; aj tak na to prídu — a prestanú nám veriť. Bez dôvery nie je komunikácia. A o nič iné asi v literatúre (ani v živote) nejde. Postavil by som vašu otázku opačne: nechaj by som sám na seba vplývať mravné vedomie detí a nechránil by som sa pred ich realitou nijakým možným spôsobom. Potom by sa mi možno podarilo napísať dobrú knižku pre deti. A ďalej márne pátrať po poslaní literatúry.

JÁN MILČÁK

■ Môj svet detí: Katarínka, Jurajko, Jakubko, Zuzanka a Mariánka. Aj ja som pre ne skutočný. A reálny je aj svet, v ktorom žijeme. Je ako škupina na vajíčku, v ktorom

je celkom iný svet — ireálny. Ale vajíčko by nebolo bez škupiny vajíčkom. Sú to deti rôzneho veku a fantazijné v našom vzťahu sa celkom prirodzene, mimovoľne odmeriava podľa toho, o ktoré z nich ide. V našom vzťahu sa fantazijné a reálne prelína. Je ako v rozprávke, kde je skutočné a neskutočné zjednotené, nie je medzi nimi hranica. Je pravdou, že niekedy treba neskutočné korigovať reálnym (najčastejšie z praktických dôvodov, napr. lezenie po vysokom rebríku u trojročného dieťaťa, pretože na oblohe je biely obláčik tak nízko, že by sa ho dalo dotknúť). Ale to nepatrí k najťažším úlohám v našom vzťahu.

Ak je fantazijné súčasťou skutočného života detí, nemôže chýbať ani v literatúre. Fantazijné znamená pre dieťa slobodu, nie azyl. Malé dieťa nerozlišuje medzi fantazijným a skutočným. Aby plne pochopilo skutočné, musí dospieť. A vtedy mu fantazijné neraz zostáva iba ako spomienka. Aká škoda!

Je dôležité, aby dieťa uverilo textu, ktorý číta. V Aristotelovej Poetike nájdeme aj túto vetu: „Treba však dať prednosť nemožnému, ktoré je pravdepodobné, pred možným, ale neuveriteľným.“ A inde: „Dej je zobrazením činu.“ Dieťa sa cez literárnu postavu identifikuje, najmä cez jej činy.

Žili sme a možno aj žijeme ako v starom dome, v ktorom nie je pec a stôl napadol červotoč a hrozí nebezpečenstvo, že spadne stena, ale najmä chýba v ňom človek. Myslím, že najnaliehavejším poslaním literatúry pre deti je nájsť Človeka.

„Umenie je zrkadlom a kronikou našej doby,“ napísal Wiliam Shakespeare. Platí to aj o literatúre pre deti a mládež a o umení pre deti vôbec. Na svete by malo byť viac zrkadiel, pretože slovo je ako (žeravý) uhlík, ktorý nesieme v dlani — môže zohriať, ale aj popáliť.

A N K E T A

"A máme strechu nad hlavou"

lakonicky konštatuje riaditeľ nitrianskej bábkohernej scény

JÁN HRMO v rozhovore s Martou Žilkovou

Bábkové divadlo v Nitre to nemalo nikdy ľahké. Raz boli problémy s repertoárom, potom s dramaturgiou, neskôr s režisérmi a s ľudskými vzťahmi vôbec (o politických nebudeme hovoriť) a celé to trápenie vyvrcholilo zatvorením budovy, takže divadlo ostalo bez strechy nad hlavou a Nitra dlhé roky bez stálej bábkovej scény. Hralo sa iba na zájazdoch. Napriek tomu váš bábkoherný súbor vytvoril viacero divadelných kreácií, na ktoré si dodnes spomínajú už dospelí diváci ako na mimoriadne vydané. Skúste si zaspomínať na niečo zaujímavé z histórie vášho divadla. Napríklad na „veľké obdobie“ J. Romanovského. Položil nielen základy nitranskeho bábkového divadla, ale vytvoril osobitnú bábkovodičskú školu. Čo z jeho myšlienok žije a využíva sa dodnes?

■ Mal som to šťastie, že som zažil nielen riadiť, ale aj režiséra Jána Romanovského, a tak som na vlastnej koži spoznal princípy jeho bábkovodičskej školy, nie síce tú povestnú výcvikovú etapu, ale prácu na výstavbe jednotlivých postáv inscenácie. Nároky ostatných režisérov na bábkovodičskú zručnosť už nikdy neboli také vysoké a sláva nitrianskej školy sa začala pomaly vytrácať. Stále viac sa skúšali iné divadelné postupy a klasicky vedená báбка sa dostávala na scénu čoraz zriedkavejšie. Škoda. Je mi za ňou ľúto, pretože za paravan som skrýval svoj herecký exhibicionizmus, za ktorý som sa inak hanbil. Zároveň ma vždy vzrušovala možnosť vyjadriť cez pohyb bábkou v pohybovo-výtvarnej skratke aj ten najnáročnejší text. V roku 1975, keď hádam celé československé bábkárstvo ovládala „moderna“, nám na Skupovej Plzni vyslovili asi poslednú poklonu za

klasickú inscenáciu Romanovského Materinej dúšky v réžii J. Hižnaya. Očarení boli ňou aj rok neskôr v Belgicku na Dňoch čs. kultúry. Každý si od J. Romanovského čosi odniesol. Ja som si zapamätal, že vo vodičskej zložke každej postavy treba vidieť akési vrcholné číslo. Čím si človek postaví vyššie latku pri technickom zvládnutí pohybu bábkou, tým je viac motivovaný skúšať, hľadať a zdokonaľovať sa. Táto psychická ostroha robí prácu aj pri mnohých reprízach zaujímavou. Vďaka J. Romanovskému ešte aj dnes sme schopní zahrať klasické bábkové predstavenie.

Ostaňme ešte pri obligátnych otázkach. Spomínate si na významnejšie ocenenia práce súboru?

■ Ocenenia nie sú tým najdôležitejším faktorom, i keď potešia a zostávajú zapísané v histórii divadla. Získavali sme ceny za réžiu, bábkoherecký výkon, virtuózne vedenie bábkou, za hudbu a pod. v hrách Krása nevidaná, Zvonček a Bambuľka, Zhavraneli bratia a mnohé individuálne ocenenia SLF. K odmeneným hrám však môžem smelo priradiť desiatky ďalších — oficiálne neocenených — ktoré však detskí diváci milovali, a práve ony tvorili základ nášho repertoáru (Strach má veľké oči, Karneval zvierat, Číre čaro, Zakliati bratia, O čiernom klobúku a z posledných to určite bude Malá morská panna, O múdrom Kokoškovi a Poklad baby Mračnice).

Bábkové divadlo ako umelecký fenomén odjakživa vstupovalo do života dieťaťa. Myslíte si, že dnes v časoch mediálnej kultúry je pre dieťa rov-

nako atraktívnym zážitkom ako kedysi? Akú úlohu zohráva bábkové divadlo pri výchove estetického čítania dieťaťa? A v tejto súvislosti otázka „na telo“. Práve inscenácia Džangl buk istým spôsobom knokautuje estetický vkus detského diváka nadbiehaním komerčným požiadavkám na umenie. Čo vy na to?

■ V konkurencii mediálnej kultúry má bábkové divadlo rovnakú šancu ako predtým, lebo ponúka aktívne prežitie (doslova fyzické) divadelného príbehu v kolektíve, ktorý si býva väčšinou vekovo i mentálne blízky. Je to akási podoba overovacieho efektu spoločného vnímania popri individuálnom či rodinnom pasívnom sledovaní iných médií. Bábkové predstavenie pokladám za viacvrstvový „výchovný koncert“. V hravej živex forme dieťa vníma výtvarno, hudbu, text, slovný prejav hercov i tanečný pohyb — absorbuje celý proces tvorby. Prijíma podnety či zdroj svojich budúcich záujmov, pripravuje sa na percepciu iných druhov umenia, osvojuje si hierarchiu estetických, etických a iných hodnôt. A čo k otázke „na telo“? Priznám sa, že mne sa tiež čo-to nepozdáva na hre Džangl buk, ale rešpektujem slobodu tvorcov. Nazval som túto hru pre seba i kolegov divadelnou básňou na tému Kniha džunglí. To nehodnotím, ale charakterizujem. Báseň sa mi môže páčiť, môže ma nadchnúť, môže ... Ak sa mi páči, potom si knihu kúpim. Džangl buk má kupcov. Divácke ohlasy sú — na rozdiel od hlasov kritikov — väčšinou priaznivé. To čosi signalizuje. Posun nárokov pod vplyvom vnímania podnetov z iných médií? Iný pohľad mladých. Netrúfam si o tom rozhodnúť. Na rozdiel od kritikov si myslím, že Ondrej Spišák realizoval svoju predstavu bez toho, aby mu príliš záležalo na komerčnosti výsledného tvaru. Chcel iba viac prekvapiť diváka (nakoniec i dospelého), chcel robiť show, možno aj šokovať.

Po roku 1989 nastali aj vo vašom divadle zmeny, a to nielen personálne. Vaše divadlo síce dostalo strechu nad hlavou, ale jeho existencia balansuje stále na hrane noža. Vieme, že každý u vás robí všetko. Zaskakujete v bufete, v šatni, vy ako riaditeľ bežne hrávate, dokonca aj na zájazdoch. To však nie je riešenie.

Ako vidíte perspektívu vášho, ale napokon aj slovenského bábkového divadla a dramatického umenia pre deti vôbec z hľadiska ekonomického, ale aj z hľadiska záujmu detského diváka o divadelnú tvorbu?

■ Bola by to veľká škoda, keby sme pripustili zánik toho, čo nám svet závidí. Bábkové divadlo má význam i budúcnosť. Doba je však taká, že sa treba vedieť oháňať a so zdravou drzosťou bojovať za svoje záujmy a za zabezpečenie prostriedkov na dôstojnú existenciu. Donekonečna sa nedá kalkulovať s obetavosťou ľudí, i keď platí — kto pracuje v bábkovom divadle, musí byť trochu „šibnutý“. Kto sa chce mať lepšie, obyčajne odchádza, lebo u nás nie je ten koláč na rozdeľovanie veľký a možno bude aj menší. Treba hľadať vedľajšie príjmy, komerčné cesty do zahraničia, sponzorov, dôslednejšie využívať vlastné sily a spoliehať sa iba na seba. Nečakať za kvalitnú prácu okamžité ocenenie. Umenie sa totiž ťažko hodnotí, a tak dochádza k paradoxom, že kvalita neznamená hneď kvantitu (v peniazoch), ale platí aj opak (oveľa častejšie), že ekonomicky dobre prosperujúci subjekt nemusí oplývať umeleckým „bohatstvom“. Skoro sa mi žiada povedať, že „všetko je inak“. Ale práve preto, že divadlo je nevypočítateľný organizmus, ktorý neustále prekvapuje, dokáže sa prispôbovať, improvizovať, nikdy s ním nie je nuda, preto ho mám rád a verím, že aj naše slovenské bábkové divadlo prežije a vždy bude mať svojich verných malých (i veľkých), ale vďačných divákov.

S Ú Č A S N Á

RAKÚSKA LITERATÚRA PRE DETI A MLÁDEŽ

EVELINE SCHWARZOVÁ

1. TENDENCIE

Súčasnú rakúsku literatúru pre deti a mládež tvoria predovšetkým autorky, ktoré začali písať na začiatku 70. rokov. Dnes sú to už päťdesiat-šesťdesiatročné dámy s mnohými oceneniami a vyznamenaniami.¹ Mnohé z nich sa špecializovali na určité okruhy tém, ako napríklad Lene Mayer-Skumanzová (nar. 1939), ktorá sa vyprofilovala ako autorka religióznej detskej knihy. Käthe Recheisová (nar. 1928) sa zasa stala známou knihami o Indiánoch a o zvieratách.

Literatúra pre deti a mládež v Rakúsku — podobne ako v Nemecku, aj keď nie tak markantne — sa od konca 70. rokov značne zmenila. Najviac sa to prejavilo v oblasti lyriky.

Na jednej strane pokračuje vo veľkej tradícii básní, pre ktoré sú charakteristické slovné hračky (básne Ernsta Jandla sa nachádzajú takmer vo všetkých čítankách), na strane druhej poéziu Christiny Nöstlingerovej vystriedali v 80. rokoch básne Martina Auera a Wolfa Harrantha.

V Bilderbücher dominujú fantastické príbehy a príbehy o zvieratách. Grazské vydavateľstvo Mangold sa špecializuje na obrázkové knihy pre deti od troch rokov, ktoré spracúvajú témy z detského prostredia. V jeho programe sa však nachádza aj mnoho fantastických poviedok a kníh o zvieratách. Vydavateľská koncepcia vychádza z úsilia formovať pozitívne ekologické vedomie dieťaťa. Napríklad v dedine Swabidu, v ktorej žijú „Swabidudaps“ (pozri obr.), sa riešia problémy s odpadom. Sigi „Upratovač“ vysvetľuje dedinčanom systém triedenia odpadu. Ako „Swabidudaps“ má väčšina fiktívnych bytostí obrázkových kníh ľudské problémy.

Christine Nöstlingerová, ktorá je vari najznámejšou predstaviteľkou realistickej detskej knihy, sa pri príležitosti udelenia rakúskeho ocenenia za literatúru pre deti a mládež v roku 1989 vyjadrila takto: „Ide o poznanie, čo deti vôbec môžu prijímať a chápať a kde je hranica ich porozumenia a chápania v záujme sebazachovania a ďalšieho života. Toto odhaliť je celoživotný proces učenia sa. A to sa neodporúča len autorom kníh pre deti.“²

Vyrovňovanie sa so sociálnymi konfliktmi sa v realistickej knihe pre deti často nahrádza vyrovňovaním sa dieťaťa s jeho najbližším okolím, s rodinou, školou, okruhom priateľov. „Die grosse alte Dame“ rakúskej literatúry pre deti a mládež Mira Lobeová o zmysle svojej tvorby hovorí: „Hlbším zmyslom písania pre deti je podľa môjho názoru to, že by sa mali priviesť k sebauvedomeniu.“³

2. AUTORI

Christine Nöstlingerová (nar. 1936 vo Viedni) patrí medzi najznámejšie a najobľúbenejšie autorky kníh pre deti a mládež celej nemeckej jazykovej oblasti. Knihy pre deti začala písať na začiatku 70. rokov a medzičasom získala početné ocene-

nia a vyznamenania. Prikloniac sa k antiautoritatívnej literatúre pre deti a mládež, písala v posledných dvadsiatich rokoch najskôr realisticke a fantastické príbehy. V 80. rokoch svojím typickým humorným spôsobom vykresľuje každodenné situácie dieťaťa v rodine, v kruhu priateľov a v škole. Od roku 1984 napríklad v mnohých zväzkoch opisuje problémy a zážitky „Franza“. Franz je šestnásťročný chlapec, ktorý vyzerá ako dievča. Je malý, jemný a má svetlé prstencové kučery. Okrem toho má milých, trochu zostresovaných rodičov a veľkého brata Jozefa. Témou kníh o Franzovi je chlapec a jeho okolie: rodičia, prázdninový tábor, kamaráti. Franz sa učí presadiť aj vo svojej rodine, ktorá vôbec nie je ideálna. „Franz sa zošmykol zo stoličky, zobral svoje tri obrázkové knihy a šup z obývačky. Keď otvoril dvere, otec zval: ‚Keď sa mi už raz vyšmyklo také slovo z úst, to ešte neznamená, že ho musíš po mne opakovať!‘ To je z horúčavy, pomyslel si Franz. Vždy keď je tak horúco, je u nás večerná škriepka.“⁴ Rodičia v tejto knihe nevystupujú ako autoritatívni dospelí, ich chyby a nedostatky vyvolávajú u čitateľa úsmev.

Prednávkou vznikol dievčenský pendant k Franzovi — Mini. Kým Franz je pokladaný za rozkošné dieťa, Mini je dlhá, chudá a pehavá. Obe série sú určené pre „prvý čitateľský vek“. V tejto súvislosti by bola aktuálna otázka, či by menej nebolo viac. V literatúre pre deti a mládež totiž iste nepôsobí dobre, keď sa mechanicky zmnožujú tie isté tvorivé princípy a postupy.

Pre starších čitateľov táto autorka napísala seriál o „Familie Sackmeier“ (Gretchen Sackmeier, Eine Familiengeschichte, 1981, Gretchen hat Hänschenkummer, 1983, Gretchen, meine Mädchen, 1988). Z pohľadu štrnásťročnej je tu zobrazený pokus ženy vymaniť sa z jej tradičnej roly domácej panej.

Christine Nöstlingerová patrí k nemnohým detským autorom, ktorí píšu aj televízne scenáre. Rodinný román „Sowieso und überhaupt“ bol sfilmovaný ORF. Autorka tvorí aj pre rozhlas. Jeden z jej obľúbených rozhlasových seriálov sa volá „Dschi-Dschei-Dschunior“. Dschi-Dschei-Dschunior je fantastická bytosť z cudzej planéty, ktorá má však také isté problémy, aké majú často pozemské deti s dospelými. Aby bol cudzí pôvod v rádiu „počuteľný“, Nöstlingerová tomuto zámeru prispôbuje jazyk svojich postáv.

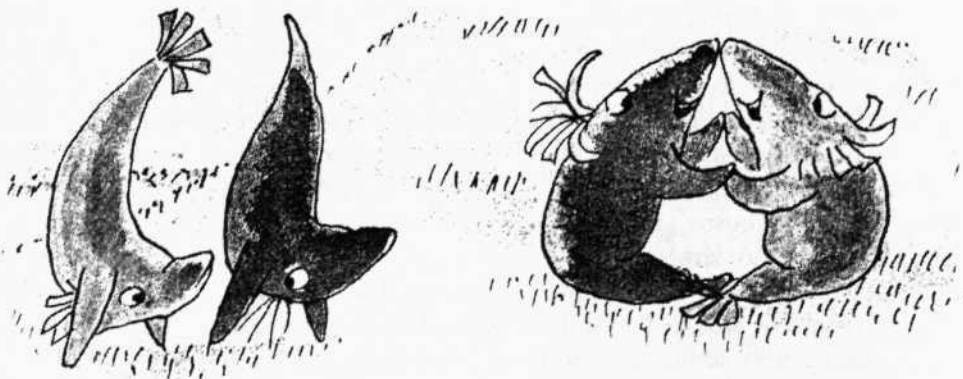
Hoci je Christine Nöstlingerová typicky rakúskou autorkou, je veľmi úspešná i v Nemecku. Keďže dej všetkých jej kníh sa odohráva vo viedenskom prostredí, necháva svoje postavy rozprávať viedensky podfarbeným jazykom. Nöstlingerová patrí k prvým autorom pre mládež, ktorí sa odvážili použiť autentický jazyk mladých. Pedagógovia sa s tým síce dlho nemohli vyrovnáť, napokon si však zvykli.

Mira Lobe (nar. 1913 v sliezskom Görlitz) v roku 1993 oslávila svoje 80. narodeniny. Pri tejto príležitosti ju vyznamenali rakúskou cenou za literatúru pre deti a mládež. Od roku 1950 žije vo Viedni, kde v spolupráci s grafikmi Susi Weiglovou, Angelike Kaufmann Opgenoorthovou vytvorila veľké množstvo kníh. Azda najznámejšou je „Das kleine Ich-bin-Ich“, ktorá vyšla po prvý raz v roku 1972 a za ktorú dostala rakúsku cenu za knihu pre deti a mládež a cenu za knihu pre mládež mesta Viedeň. V tradícii tejto knihy pokračujú práce „Die Geggis“ (1985) a „Dobbi Dingsda fängt ein Monster“ (1992). Vo všetkých troch knihách vystupujú fantastické bytosti a nadstavujú ľuďom zrkadlo. Civilná odvaha, rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, porozumenie pre deti patria k najdôležitejším témam Lobeovej. „Geggis“ sú dva druhy bytostí — červené a zelené. Červené a zelené Geggis žijú od seba prísne oddelené a vychovávatelia — strýko, prípadne teta — nainfikujú „deťom“ predsudky o tých druhých, kým sa dvaja zvlášť zvedaví zástupcovia oboch skupín vzájomne nespoznajú:

„Nie, také niečo!“ volá Rokko. „Veď ty vôbec nepáchneš! Čože mi len tá teta narozprávala? Ty predsa skvele voniaš. Teta sa jednoducho pomýlila ...“

„A nám strýko pomútil hlavy!“ volá Gil. „Pravdepodobne to nevedia tí dvaja presnejšie. Ale my dvaja sme múdrejší!“ volá Rokko.⁵

Rokko a Gil uzavru priateľstvo a konečne môžu presvedčiť svojich spoločníkov, že tí druhí nie sú nebezpeční. Nakoniec všetci spolu oslavujú.

„Dingsdas“ sú zasa malé, takmer priehľadné bytosti, ktoré žijú pokojne, kým sa jedného dňa nevynorí príšera, ktorá ich ohrozuje. Všetci okrem Dobbiho sa schovávajú. Dobbi príde na to, že keď budú držať všetci spolu, môžu nad príšerou zvíťaziť. Dingsdasom sa skutočne podarí zlakať príšeru do pasce, ale čo teraz? Nakoniec zvíťazí „ľudskosť“ a Dingsdasovia pošlú príšeru naspäť do jej vlasti.

Renate Welshová (nar. 1937 vo Viedni) píše knihy pre deti a mládež od roku 1970. Svoj prvý spisovateľský úspech dosiahla knihou „Ülkü, das fremde Mädchen“ (1973), ktorej témou je problém dieťaťa z rodiny gastarbeitra. Za jej najdôležitejšie dielo sa označuje „Johanna“ (1979). Ako vo väčšine prác Welshovej aj v tejto ide o nájdenie a zachovanie vlastnej identity a o sebarealizáciu protagonistov.

Johanna, nemanželské dieťa, pracuje roky bezplatne ako slúžka na gazdovskom dvore v Dolnom Rakúsku, kým sa jej nepodari oslobodiť sa z tejto závislosti a začať vlastný život. Dej sa odohráva v 30. rokoch na pozadí hospodárskej krízy a zosilnenia národného socializmu. Týmto románom, ktorý bol vyznamenaný nemeckou cenou za knihu pre mládež, prekračuje Welshová hranice medzi literatúrou pre mládež a literatúrou pre dospelých.

Aj vo svojich najnovších dielach siaha Welshová po „háklivých“ témach. V knihe „Drachenflügel“ (1988), za ktorú dostala rakúsku štátnu cenu za literatúru pre deti, sú to choroba a mentálne a telesné postihnutie. V diele „Spinat auf Rädern“ (1991) rozpráva príbeh Rumunky Márie, ktorá prišla so svojimi rodičmi do Viedne a má problémy so začlenením sa do nového prostredia.

V roku 1991 uverejnila po dlhšom čase knihu pre deti **Barbara Frischmuthová** (nar. 1941). Kniha „Sommersee“ — pôvodne myslená len ako scenár pre televízny seriál — je prázdninový príbeh s autobiografickými prvkami. Zaujímavé a azda príznačné je, že autorka jednoducho rozpráva príbeh bez postranných didaktických zámerov. Dvanásťročný Manfred prišiel cez prázdniny so svojimi rodičmi z Nemecka do Salzkammergutu. Keďže sa prednedávnom liečil zo srdcabôľu, musí sa začať učiť žiť ako „normálne“ dieťa. Uzatvára priateľstvo s inými deťmi dovolenkárov a „domorodcov“ a prežije skvelé leto plné dobrodružstiev. Frischmuthová, ktorá sama vyrastala v Salzkammergute, spracúva v tejto knihe vlastné zážitky z detstva, plné fantázie. Ak sa Ursula Kirchhoffová domnieva, že súčasná literatúra pre deti a mládež sa koncentruje „... na blízke a dôverné“⁶ potom Sommersee je toho presvedčujúcim dôkazom.

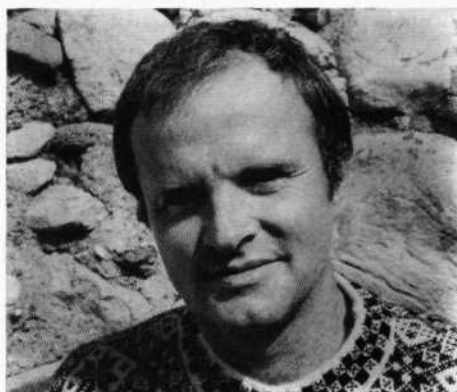
V posledných rokoch o literatúru pre deti a mládež prejavili záujem aj mužskí autori. Najúspešnejším z nich je **Heinz Rudolf Unger**. Dlhoročný javiskový autor uverejnil svoju prvú knihu pre deti „Die Fliege am Broadway“ roku 1989 a dostal za ňu štátnu cenu za literatúru pre deti. „Vo väčšine kníh pre deti je v centre záujmu dieťa, ale tu je to mucha. Myslel som si, veď deti vedia tak či tak, aké sú ony, ale o muchách vedia málo.“⁷ Tým sa začína Ungerova kniha. Hlavnou postavou je však vlastne neúspešný žurnalista Kokopetz. Dieťa tak okamžite získa predstavu, čo je to novinárstvo, a zároveň sa dozvie, že „... nie všetkému možno veriť (má sa veriť, pozn. E. S.), čo je v novinách.“⁸ Kniha v podstate zábavným spôsobom karikuje fenomén „star“ a nadsenie pre všetko americké.

Z piatich ďalších kníh pre deti, ktoré Unger od roku 1989 uverejnil, spomeniem dve; v júli 1993 mu vyšla kniha „Ein Strich zieht durch die Welt“, plná fantázie, určená čitateľovi-začiatčovníkovi. Túto knihu ilustroval slovenský ilustrátor Dušan Kállay.

V roku 1992 publikoval autobiografickú poviedku „Däumling reist windwärts. Abenteuer eines Lehrlings in den 50er Jahren“. V tomto obsahovo i jazykovo náročnom diele (určenom pre čitateľov od 12 rokov) autor opisuje svoje povolanie sadzača, zamestnanie, „... ktoré síce o dvadsať rokov neskôr vo svojej stáročia tradovanej forme už vôbec neexistovalo“⁹, a svoje cesty, ktoré podnikol autostopom po celej Európe a časti Ázie. Táto kniha vyjadruje nový postoj k detstvu, a tým aj impulz pre ďalší vývin rakúskej detskej literatúry. „Nový otec je tolerantný a necháva svojmu dieťaťu veľa voľnosti: „Veď uvidíme, povedal by som, keď to pôjde tak ďalej, veď uvidíme, ktorú cestu si zvolíš. ... Každopádne — Šťastnú cestu!“¹⁰

Martin Auer (nar. 1951 vo Viedni) pracuje od roku 1984 ako slobodný spisovateľ, kúzelník, komik pre deti a pre dospelých, herec a kabaretný umelec. V oblasti literatúry pre deti a mládež sa stal známym predovšetkým svojimi obrázkovými knihami a veršami, v ktorých sa prelína realistické s fantazijným. Niekedy majú jeho básne otvorený koniec, „... zachytávajú individuálne a súčasne existenčné problémy.“¹¹

Časť súčasných mladých autorov sa pokúša jasne vyplniť túžbu čitateľa (a vydavateľstiev?) po napätí a dobrodružstve (napr. Walter Thorwartl, Evelyn Schmidtová, Thomas Brezina). Hrôzostrašné kriminálne príbehy a dobrodružstvá v cudzích krajinách vytláčajú literatúru reagujúcu na naliehavé problémy dieťaťa do úzadia.

Čítanie nadobúda na jednej strane zosilnený kompenzačný charakter, na druhej strane kvalitatívne náročné dobrodružné a kriminálne poviedky sú azda šancou získať nových čitateľov.

3. ČÍTAŤ ÁNO - ALE ČO?

Táto otázka sa môže z hľadiska bohatej ponuky zdať smiešnou. Ročne vyjde v nemecky hovoriacich krajinách 2000—3000 nových titulov, vrátane prekladov. A práve to je pre mladých čitateľov a dospelých problém. Keď nepríde kupujúci do knihkupectva už s určitými predstavami, sotva si poradí.

Elektronické médiá sú tvrdou konkurenciou knihe. Môžu však o ňu vyvolať záujem. Raz mesačne vysielajú ORF, ZDF a SRG relácie „Fortsetzung folgt

nicht“, v ktorých detskému divákovi predstavujú knihy pre deti a mládež napínavým a úsmevným spôsobom, takže sa uňho tešia veľkému záujmu. Je známe, že dobre sa predávajú tie knihy, ktoré sú spracované do podoby televíznych seriálov.

Deťom a najmä dospelým, ktorí väčšinou knihy kupujú, je treba vhodne poradiť, a síce moderným, primeraným spôsobom, bez zložitého teoretizovania, potom siahnu po knihách aj v budúcnosti.

4. CENA A VYZNAMENANIA

... môžu byť tiež pomocou pri kúpe. Rakúska cena za knihu pre deti a mládež je štátnym vyznamenaním a udeľuje sa každý rok. Štátnu cenu v roku 1993 za detskú literatúru dostal Švajčiar Franz Manz. Spolkové ministerstvo školstva a kultúry nakupuje prémiové knihy v sume okolo 200 000 šilingov. Cieľom tejto štátnej aktivity je nepriamo podporiť a zachovať rôznorodosť médií.

POZNÁMKY

¹ „Výnimkou“ je Walter Wippersberg (nar. 1945). Píše pre deti fantastické príbehy a realistické poviedky od roku 1971. Za knihu „Max, der Unglücksrabe“ získal v roku 1991 rakúsku cenu za detskú knihu.

² Citované podľa Paukner: Die realistische Kindergeschichte. In: Einführung in die Kinder- und Jugendliteratur der Gegenwart, s. 78.

³ C. Misar: Ich bin Ich.
In: Kinderbuchtip, s. 6.

⁴ Nöstlinger: Neues vom Franz, s. 28.

⁵ Lobe. Die Geggis.

⁶ Kirchhoff: Die Achziger Jahre, s. 371.

⁷ Unger: Die Fliege am Broadway, s. 5.

⁸ C. d., s. 8.

⁹ Unger: Däumling reist windwärts, s. 24.

¹⁰ C. d., s. 103.

¹¹ Kirchhoff: Die Achziger Jahre, s. 368.

Preložila Anna Džambová

Nahá — ňačka (áut)**a l e b o
pop pokec****Naháňačka áut**Hevi, Bratislava 1993. I. vyd. Graf. úprava
Fero Jablonovský. 52 s.

Nemohol som si pomôcť, ale pop, prvoplánová slovohračka v titulku, sa mi doslova vnútila. Totiž, vezmime si knihu básničiek deviatich autorov pre deti, a to bez uvedenia veľkej cieľovej skupiny, čo ostatne kvitujem, pridajme k tomu podtitul „básničky pre tých, ktorí neznášajú básne“, a doplníme to piatimi výtvarníkmi a ďalším tvorivým „mančaftom“. (Podotýkam, že gro zúčastnených sú slovenská extraliga v tejto oblasti). Dostaneme knihu, ktorá už pri letmom „listnutí“ vydáva silné popinové (v knihe účastný priateľ Peter Uličný vraví P. O. P.) arómu. Fotky aktérov na druhej strane obálky, úletový „bestseller doslov“ na štvrtej strane toho istého, „najjemnejšie pukušenie MILKA“ ako kravičkovská reklama vnútri... To všetko môže tradiciu listu jemne znechucovať, puristu priam urážať. A to sa ešte ani jeden, ani druhý zrejme nezúčastnil na „supermega vernisáži“ knihy. Od sudky typu: komercionalizácia mláďatiek by na seba iste nenechala dlho čakať. Osobne si dovoľím mať iný, bohužiaľ, aj v tomto prípade dvojdomý názor.

Najprv k už spomínaným pop atribútom: čo sa týka autorov aj výtvarníkov, termín „extraliga“ v oblasti literatúry pre deti tu už padol. Je len logické, že vydavateľ, ktorý je zároveň aj (nie len detským) autorom formátu Daňa Heviera, chce to najlepšie, a zároveň ako rozmyšľavý a súčasný človek — podnikateľ — si uvedomuje, že sebaľpšie meno v tiráži mu, bohužiaľ, knižku nepredá. Jedna pociťovaná zmutovaná korytnačia potvora či čerstvo dovezený komiksový pradedko Batman sú jednoducho vsiakavejší do hlavičiek detí a hlavne do peňaženiek rodičov. Hevier teda

zvolil cestu „dať úletom, čo si žiadajú“.

M. Lasica, M. Lechan, Š. Moravčík, P. Uličný či folkový D. Valúch sú dostatočnou zárukou, že „bláznivého korenia“ bude v básničkách požehnané. Výtvarníci P. Cpin, M. Kellenberger či karikaturista O. Solaga zasa zaručujú adekvátny obrazový sprievod. Samostatnou kapitolou je invenčná a u nás zriedka videná grafická úprava Fera Jablonovského, aj keď napr. pri básňach P. Uličného je už na hranici komunikovateľnosti a potláča text.

Keď sme už pri textovej stránke, tu je práve koreň dvojdomosti môjho názoru na Naháňačku áut. Zaradené básne etablovaných autorov sú totiž až na výnimky „second hand“, teda texty už niekde (v knižke, piesňovom texte, časopise) použité. Hlavne v piesňových textoch je „obohranosť“ evidentná. Paradoxne najviac zaberajú svieže provokácie debutujúcej dvojice Rýman—Ničík, pričom Daniel Hevier (vynímajúc chronicky známu Dáma sa nemá biť) si „sebazaradil“ superprofesionálne, no práve preto trochu studené básne-texty. Pokiaľ teda chápeme túto knihu ako jeden z prvých pokusov na latke švihovo a populárne prezentovanej, nedidaktizujúcej poézie pre deti, poézie, ktorá sa vzdaluje od všeobecne vžitých predstáv „nežných, poučných veršikov“, a práve preto je schopná naučiť deti vnímať básne, tak musím skonštatovať, že sa to Naháňačke áut podarilo. Je tam isté ale „... no pri úspešnom skoku si azda divák nevšimne, že skokan je napríklad neoholený.

MAROŠ BANČEJ

**Poslušné písmenká na prvé
prázdniny**

Bratislava, Mladé letá 1992. Zostavila a predslov napísala **Magda Baloghová**. I. vyd. Il. **Ivan Popovič**. 97 str.

Sú knižky, ktoré čitateľa zaskočia nápaditosťou samotného faktu, že sa objavila a vydala. Objaviteľský pocit, keď sa nám známe od-

razu predstaví v novom svetle ako nový celok, zvyčajne mávame pri reediciách, výberoch a antológiách, za ktorými možno vystopovať osobné nadšenie editora, jeho literárny cit a vkus. Poslušné písmenká na prvé prázdniny k takým knižkám patria.

Súbor vyše štyridsiatich prozaických a básnických textov je zostavený — ako to aj titul naznačuje — s ohľadom na začínajúcich čitateľov, ktorí už zvládli elementárnu techniku čítania a potrebujú na utvrdenie a rozvíjanie čitateľských základov dobrú, „nečítankovú“ literatúru. Editorka M. Baloghová pri výbere vychádzala predovšetkým z tvorby tých autorov, ktorí v minulosti presvedčili o schopnosti komunikovať s najmladším čitateľom napríklad prostredníctvom kníh z edície Prvá kniha. Hoci literárna kritika neraz uvažovala o týchto knižkách ako o „úžitkovej“ literatúre, pre deti je práve táto literatúra námetovo prifašľivá. Je teda celkom prirodzené a správne, že v antológii sa stretáme s najlepšimi číslami z Hevierovej knihy Futbal s papučou, Moravčíkovej Abeceda šanti a Janovicovej Kto sa nehrá, z kola von. Tieto texty tematicky kotviace v školskom prostredí, hravosťou, dynamikou, humorom a prirodzene i znalosťou detskej psychológie šťastne kompenzujú školský stereotyp a výrazne ho oddidaktizujú; robia z čítania radostnú námahu.

Rozsiahlu skupinu tvoria vo výbere rozprávkové texty. Nájde tu skoro všetko, čím súčasná rozprávková tvorba pre najmenších čitateľov disponuje, od jednoduchých prvoplánových textov (M. Ďuričková V kotolni), cez jednoduché, jemne moralizujúce (napr. Feldekova rozprávka O motýľovi Otílii a vrabcovi Vavřincovi) až po výborne vypointované, napríklad známa Hevierova rozprávka Cisár a pisár. Ani ostatným krátkym prózam, postaveným na málo nosnej situácii, nechýba moment prekvapenia a vtipný nápad (napríklad próza J. Pavloviča Jednotka skrútená do kľbka alebo O zabudlivom parašutistovi od D. Heviera).

Ak dodáme, že antológiu dopĺňajú realistické prózy zo života detí (Jančová, Jarunková) a texty umelecko-náučného charakteru,

možno si položiť otázku: nehrozí takejto antológii nevyváženosť, neusporiadanosť a koncepcná roztrieštenosť? Opak je pravdou. Výber totiž koncepcne zjednocujú pravidlá „poslušných písmeniek“, akýsi alfabetár, ktorý „organizuje“ nielen vonkajškovo jednotlivé čísla výberu, ale i vo vnútri usúšťavňuje na tomto princípe slovnú zásobu (od atramentu po vrkôčik).

Aj keď sa na prvý pohľad možno bude zdať, že takto koncipovaná knižka je priveľmi účelová, vonkoncom jej nechýba hravosť a nápaditosť. Editorka veľmi citlivo aktivizuje dieťa, vtáhuje ho do čítania ako hry už tým, že oslovuje a dáva mu rôzne úlohy (napíš, pošepkaj do somárskoho uška, nahraj na kazetu ...), ktoré prázdninový čitateľ nevníma ako povinnosť, ale ako zábavu.

Knižka Poslušné písmenká na prvé prázdniny ponúka deťom zásluhou ilustrátora Ivana Popoviča aj pastvu pre oči. Nie je to len pestrá a pôsobivá ilustrácia, ale i nápaditá grafická úprava a ilustrátorove texty k obrázkom, ktoré humorne, hravo a niekedy i metaforicky chcú zabaviť, ale aj aktivizovať čitateľove intelektuálne schopnosti.

Prvé prázdniny sú vraj najkrajšie. Možno pre mnohé deti i rodičov budú ešte krajšie práve zásluhou knižky Poslušné písmenká na prvé prázdniny, ponúkajúcej známu, v niektorých prípadoch i polozabudnutú lektúru pre deti v novom, nápaditom celku.

VLASTA ULRICHOVÁ

ALTA VÁŠOVÁ

Lelka zo sekretára

Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1992. 1. vyd.
Il. Ivan Popovič. Zodp. red. Štefan Strážay.
77 s.

Po knižných tituloch Alty Vášovej siahne vydavateľ, kritik, no predovšetkým jej čitateľ vždy nedočkovo, lebo tuší rozprávačské pre-

kvapenia a pointu príbehu, ktorá ho svojou naliehavosťou nielen vzruší, no predovšetkým znepokojí. Možno si myslieť, že príčina bude najskôr v tom, že sú — autorka, no najmä jej príbehy — znova a znova nielen iné, ale aj nečakané. Navyše sa v príbehoch Alty Vášovej akosi umne a objavne nerešpektuje kánon konvenčného epického priestoru a času. Vedo-me sa v nich — nech už sa s rozprávačským a nadtextovým zámerom stane čokoľvek, určene vnútornou atmosférou žánru, konfliktu a sujetov — preklenie „logika“ činnosti, stretnutí, rozhodnutí, povinností... všedného dňa. Ako ináč sa mohla autorka od filozofických abstrakcií svojej prvotiny dostať až k čitateľsky atraktívnej vedeckej fantastike, ktorá má znova v jej rozprávačskej koncepcii výrazné myšlienkové a etické prepojenie s takou prostou „vecou“, akou je naše bytie a vzťahy v ňom. Alta Vášová pozná žriedlo nepokoja, i preto má úctu pred vnútornými napätiami a z nich odvíjanými tajomstvami života a bytia každého z nás. Rozprávačky ju zaujima práve, či iba, naša ľudská neopakovateľnosť, dávno objatá sieťou „mechaniky“ osobných návykov a naša výnimočnosť, čo sa prepadáva možno už aj bez obranného výkriku v kôpke „všeobecne“ nacvičených, a i preto neosobných vzťahov a zážitkov. Medzi nimi sa už márne vzpiera individuálne JA sivej normalnosti a normám spoločenskej konvencie. Niet či neostáva nám dosť sil na verejné odkrývanie svojej výnimočnosti, veď sa to nepatrí a nevypláca sa to! Nazdávame sa, kdesi tu sa odvíja záujem Alty Vášovej o Človeka a jeho Život, nech už o nich píše pre veľkých či pre malých, pre javisko alebo film.

Lelka zo sekretára ako keby ponúkla „bojisko“ na stretnutie dvoch protihráčov. Na jednej strane sa spojili život, človek, práca, čas, priestor, vzťahy, hodnoty voči svojim protihráčom — konvencii, rituálu všedného dňa, normalnosti, nevšímavosti a necitlivosti na — čo aj maličké — odklony od zabehaného a vžitého, teda na odchýlenie sa od krivky „dožívania“ vlastných dejín. Najskôr takto sa pravdepodobne tvoril emotívne rozľahlý priestor na revoltu autorky voči všednosti a nor-

málnosti anonymného života. Lelka zo sekretára je čarodejná kniha, ktorá dáva anonymnému čitateľovi i konkrétnemu človeku akúsi nádej na stretnutie seba samého. Jemnosť epickej „čiary“, krehkosť postáv, dotyk nedorážanej, a predsa bolestivej reality s „ružovým“ snom, preklenutie času od vtedy po dnes, odmietnutie ostrých stretnutí nátur, obrnenie sa pred smútkami zo zranení všedného dňa a jeho zabehanej praxe, to sa Alte Vášovej pošťastilo vytvoriť v múdrom, do seba zavretom rozprávaní o troch zreých ľuďoch, ktorí našli odvahu a silu stretnúť svoju minulosť v jej sviežosti, výmyselnosti, hravosti, добрote a láske. Nemá zmysel ináč vstupovať do mikropříbehov — etud Šimona, Kolomana a Lelky či Šima, Maňa a bieleho holuba. Treba prijať pozvanie do ich odvážnych hier na živý život, ktorý sami opúšťame, keď nám ktosi nahovorí, že sme dospeli. Rozprávko-vo nosíme v sebe a poznať ho možno podľa lásky a dobroty, ktorá vládne medzi jeho výmyslami a uskutočniteľnými nápadmi, nech by už boli či neboli užitočné. Užitočné neznamená múdre. Užitočné znamená ľudské! Hľadať najskôr znamená uveriť na nehluché, trochu smutné, no nekonečne šťastné návraty s priateľmi do detstva: krajiny hier, omylov a hlúposti! A tam sa možno z Prosperova, v ktorom žijeme všetci ako vo vlaku, dostať len s tými, ktorých máme radi a chceme s nimi letať, hoci na sničku za bielym holubom vlastnej, dávno zabudnutej fantázie.

VIERA ŽEMBEROVÁ

JÁN BEŇO

Starý husár a nočný Čert

Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1993. 1. vyd. Il. Karol Ondrečka. Zodp. red. Peter Glocko. 123 s.

Žánrovú škálu svojej doterajšej prozatickej aktivity pre deti, obsahujúcu predovšetkým realistické príbehové pásma a autorské

rozprávky, rozšíril si Ján Beňo o ľudovú rozprávku. Presnejšie o osem rozprávok, pretože práve z toľkých textov ľudovej proveniencie pozostáva jeho knižka – nedávno ocenená premiou Spolku slovenských spisovateľov za rok 1993 – *Starý husár a nočný Čert*. Keďže ľudová rozprávka nebola dosiaľ v autorovej tvorivej pozornosti, ide zaiste o rozšírenie znamenaniahodné. Viac však než tento fakt je pozoruhodná skutočnosť, že Beňo prichádza s typom rozprávkového textu, ktorý nezmnožuje existujúci rozprávkový model, ale ktorý je charakteristický vlastnou podobou. Táto podoba je podmienená autentickosťou ľudovej rozprávky, konkrétnym rozprávačským zdrojom – ľudovým rozprávkárom Michalom Pavlovičom z dediny Prievaly na hornom Záhorí, podľa ktorého ústneho podania Beňo rozprávky „literárne spracoval a podal“.

Na rozdiel od klasických literárnych rozprávkárov – Hronského, Rázusovej-Martákovkej, Ďuričkovej, Glocku a iných – Beňo sa teda nenechal inšpirovať klasickou štúrovskou rozprávkou v jej Dobšinským kodifikovanej podobe, ale našiel si vlastný zdroj, disponujúci – povedané jeho vlastnými slovami – fantastickými fabulami, akých v rozprávkových knižkách väčšinou niet. Sujetovú originalnosť Beňovho zdroja treba prirodzene brať s istou rezervou či licenciou. Nejde len o prítomnosť erbovej štúrovskej rozprávky o troch zhavranených bratoch (tu pod názvom *Dvanásť zhravranených bratov*) v zostave knižky, ale o etnografickú praxou overený fakt, že post-štúrovský ľudový rozprávač, najmä ten, ktorý disponoval sujetotvornou schopnosťou, v podstate mixoval a obmieňal motívy a sujetové sekvencie štúrovskej ľudovej rozprávky.

Tak je to aj v prípade prievalského rozprávkára. Pravdou však zostáva, že v jeho repertoári sú aj motívy, ba priamo príbehové sekvencie, ktoré sú menej frekventované, takže pôsobia vskutku sviežo, neošúchane. Ich prítomnosť ozvlášťuje štandardné rozprávkové fabuly, dodáva im originálny ráz, aj keď opäť podotýkam, že ich tematické východisko je dané rozprávkovou tradíciou.

Pravda, hodnota Beňovej knižky nespočíva

– ako to na prvý pohľad vyplýva z jej pred-slovu – v tematickej neošúchanosti, či až originalite jednotlivých rozprávkových príbehov. Generácie rozprávačov rozprávajú v podstate tie samé príbehy o naplnení odvekej túžby po šťastí a spravodlivosti, pričom nie je ani také dôležité, čo rozprávajú, ale ako, s akým rozprávačským nasadením dokážu prastarý rozprávkový príbeh vyložiť po novom. V tomto zmysle Beňov rozprávač je vskutku dôstojným pokračovateľom svojich ľudových predchodcov; rozpráva sugestívne, náležite fázuje a graduje svoje rozprávanie, výborne a v zhode s rozprávkovým úzom pointuje. Vlastne, nerobí to on, ale ten, kto to „od neho všetko vypočul a zachytil“. A pravdaže spracoval – Ján Beňo. Michal Pavlovič z Prieval je totiž vskutku len jeho rozprávkovým informátorom, výsledný text je výkonom už skúseného a predovšetkým zorientovaného autora, ktorý pochopil, že v súčasnej produkcii rozprávkových textov môže preraziť len tým, čo z tejto produkcie vybočuje. A keďže celá táto produkcia je koncipovaná na princípe podania či prerozprávania, pretransformovania hovorovej podoby rozprávky do podoby literárnej, prezieravo sa upíamal na fixovanie jej hovorovej podoby. Teda dimenzie, ktorá je rozprávke najprirodzenejšia. Ilúziu autenticity pritom nedosiahol tým, že sa obmedzil na púhy etnografický záznam či jednoduchú reprodukciu hovorového príbehu. Špecifickosť jeho prístupu spočíva v tom, že dokázal vierohodne imitovať štylisticko-lexikálnu architektóniku ľudového rozprávača, komponovať jeho výpoveď, ktorá v skutočnom autentickom podaní je neskoncentrovaná a sujetovo nevyvážená. V súvislosti s vierohodnosťou ľudového podania je zaujímavé, že ho „podáva“ so všetkými náležitými prvkami rozprávkového archetypu, teda a s naturalizmami, morbidnosťami, erotizmami, drastickými scénami, ktoré literárne skultivovaná rozprávka, najmä adresovaná detskému príjemcovi, nekompromisne odmieta ako traumatizujúce faktory. Fenomén rozprávkového strachu, hrôzy až desu detský príjemca však v minulosti pravdepodobne vnímal ako fikciu, výmysel, ktorý je neodmysliteľnou

súčasťou rozprávky a bez ktorého by vlastne rozprávka stratila svoju imaginatívnosť. Dieťa zvyknuté na poverové rozprávanie vnímalo rozprávkový des ako konvenciu a nepochybne nie inak je to aj v súčasnosti, najmä ak fenomén hrôzy stal sa v súčasnej subštandardnej kultúre — nasmerovanej i na mladého adresáta — jej samozrejým ozvláštnujúcim faktorom.

Pravda, iné je stínanie dračích hláv a iné vypichovanie ľudských očí. Beňo dôsledne rekonštruujúci pásmo ľudového rozprávača nenasnažil sa eliminovať podobné hororové prvky, čo síce zo štýlového hľadiska zdôrazňuje celkový dojem autenticity jeho knihy, na druhej strane však nepochybne komplikuje jej cestu k detskému adresátovi. Platí to aj o erotickom námete (Ako čert kňazov do Dunaja nosil), ktorý je detskému čitateľovi významovo ťažko čitateľný. Prirodzene, ak Beňovi o detského adresáta nešlo, potom je táto i predchádzajúce výhrady bezpredmetná. Ak ho však predsa len na mysl mal, potom istý ohľad na detskú psychiku a skúsenostné zážemie dieťaťa by bol hodnotu jeho nekonvenčnej knihy len zvýšil.

ONDREJ SLIACKY

JOZEF REPKO

Prípady z budúcej minulosti

Bratislava, Mladé letá 1993. 1. vyd. Prebal Svetozár Mydlo. Editorka Marta Gálová. 144 s.

Po dvoch knižkách sci-fi Kolónia Lambda Pí (1979) a Tajomstvá troch strelených (1988) predstupuje Jozef Repko pred (svojho) čitateľa tretím dielom SF Prípady z budúcej minulosti. Ide vlastne o trojpríbeh: Prípad dvoch bezočivcov, Prípad bojazlivého aviatika a Prípad smutného diváka. Prózy autor situuje do 22., resp. 21. storočia, z čoho vychádza aj pri štylizácii významovo paradoxne voleného ti-

tulku. Jednotlivé príbehy spája do relatívne kompaktného celku prostredníctvom mladého, no skúseného detektíva alebo vyšetrovateľa Daniela Ladana, ktorému šéf prideli úlohu vyriešiť tri neobjasnené prípady z konca 21. storočia, z obdobia „nového zlatého veku“ ľudstva, ktorého začiatok súvisí s prijatím „najvyššieho mravného princípu“ v roku 2070 (teda z našej budúcnosti), pričom sám aktér rekonštruovanej operácie žije — ako sám uvádza — v roku 2130 (čiže naša budúcnosť je pre neho minulosťou).

Najvyšší mravný princíp je obsiahnutý v zásade nesiahnuť na ľudský život. Vo všetkých troch prípadoch sa však objavujú momenty smerujúce k jeho porušeniu alebo pri najmenšom k jeho skreslenej interpretácii. V prvom príbehu sú v centre pozornosti dvaja mladí ľudia, štrnásťročný chlapec a dievča toho istého veku, ktorí vzájomnou súčinnosťou vedia čítať myšlienky. Táto ich telepatická schopnosť prichádza vhod koncernu Cogit (počítačové systémy pre všetky použitia). Jeho agent dvojicu unesie a vedenie koncernu ju núti všetkými možnými prostriedkami spolupracovať na vývoji a zdokonaľovaní cogitora, miniatúrneho prístrojčka, ktorý by mal znamenať „revolúciu v ľudskom konaní a myslení“ a ktorý — v praktickej činnosti — vyrieši za svojho vlastníka akúkoľvek zložitú úlohu. V druhom príbehu sa už cogitor výskumne obohacuje o systém futurum. Ľudský zreteľ je tu však zakomponovaný do záhadného nákazlivého ochorenia neznámeho archeológa, ktorý prišiel do kontaktu s tajnými zásobami nervového plynu a vírusov, do obete, ktorú podstúpi na objasnenie tajomstva mladý výskumník, kontrolujúci tento dosiaľ prísne utajovaný systém, čím sa vlastne stáva druhým pacientom. V treťom príbehu, dejovo akoby najpokojnejšom, je objektom úvah Daniela Ladana program kvadrovizie, kde sa v súťažnom cykle S cogitorom v každej situácii natoľko zneisťujú a znehodnocujú ľudské rozumové a myšlienkové predpoklady a danosti, že hrozí ich úplná devalvácia. Vo všetkých troch príbehoch sú hrdinami dospievajúci mladí ľudia vo veku, v ktorom ich psychomentálne dozrieva-

nie je v silnej závislosti či v prisnom súlade s rešpektovaním prirodzených morálnych noriem a im zodpovedajúcim, primeraným správaním a konaním.

Repkove „prípady“ sú po detektívno-fabulačnej stránke pomerne jednoduché, pochopteľné, žiaľ, v autorskej reči, resp. v opisných pasážach ich autor zafažuje, miestami zahmlieva zbytočnými technickými výkladmi a argumentmi. To na jednej strane. Na druhej strane niekde až do krajnosti zveľbuje „vy-moženosť“ 21. storočia, alebo naopak znevažuje veci, ktoré súvisia s predchádzajúcim ľudským vývinom (vtedajšie deti sú dnes, pokiaľ žijú, osobami v plnom rozkvele dospelosti; s. 6 – moderátor predstavuje ... Máriu s „dosť neharmonickými črtami tváre“, čo je v čase plastických operácií, keď si po dovŕšení pätnásteho roku môže každý vybrať podobu vlastnej tváre, dosť nezvyčajné; s. 131 atď.). Máme obavu, že keby sa niekto podujal povypisovať z textu všetky takéto za vlasy pritiahnuté dekorácie, ktoré sú navyše nefunkčné, nevyznelo by to pre autora príliš lichotivo.

A ešte čosi: Celkový rozbeh autora v súlade s témou, ktorú sa podujal spracovať, naznačoval, že sa pokúsi o tzv. mäkkú sci-fi, tzn. o prienik do myšlienkového sveta mladých ľudí v „budúcej minulosti“. Na škodu veci nestalo sa tak práve preto, že veľmi skoro vyprázdnil priestor pre prezentáciu okolia (ani nie prostredia) na úkor priestoru pre prezentáciu „duše“ (napr. telepatické schopnosti mladšej dvojice Repkovi v tomto smere poskytovali priam jedinečnú šancu). Pravda, ide tu viac-menej o otázku miery, aj estetickéj miery, hoci práve táto je pri sci-fi literatúre, najmä tej intencionálnej, často zatlačaná do úzadia, resp. viac-menej manifestácie dávkovania do problému bytia-nebytia, zrodu a skazy, hraničných životných situácií. V popredí sa objavuje – ako to už býva pri tomto literárnom subsystéme zaužívaným pravidlom – poznávací stránka náležite autorsky pretransformovaná do podoby čo najvernejšej výpovede o stave sveta v určitom časovom bode.

VILIAM OBERT

ANTON LAUČEK

Pušky v hrnci, granáty v kredenci

Martin, Osveta 1993. 1. vyd. Obálka Ján Vrabec. Zdp. red. Daniela Mamicová. 238 s.

„Čo sa mne prihodilo, nezažil ani jeden chlapec v dedine. Závideli mi, zvedavým som rozprával, zavše sa niečo pridalo, oni počúvali s očami vypleštenými a ja som chodil i trochu pyšný. Kamarátov spústa. Najhoršie, že bolo treba ísť do školy a za mesiac dohnať to, čo ostatní biftovali tri“ (s. 237).

Látka, pochopená ako dejinná kulisa, sa „oprela“ o vojnu a Povstanie. Námet sa nechal „inšpirovať“ príhodami mestského chlapca na dedine. Téma, azda až v komornom chápaní, ponúka neheroickú, civilne, no predovšetkým čisto, zvnútra naivného veku vide-nú a „rozprávanú“ skúsenosť mláďata. A práve tomuto čistému, no nie infantilne štylizovanému vidu šesťročného chlapca patrí príbeh, do ktorého sa pomesti všetko a všetci „noví“, čo po jeho nečakanom presune z Bratislavy na Liptov vytvorí preňho nový domov, svet, myslenie i hodnoty: stará mať, priatelia, dedina, dom, zvieratka ... Nič sa v príbehu o chlapcovi nekončí prvým dotykom, teda splynutím či napätím medzi jeho dočasným vojnovým domovom a ním samým. Práve naopak. Chlapec prirodzene prenikne do nového prostredia a rozpráva alebo aspoň komentuje „správanie“ sa dospelých vo vojne, ktorá má pre neho tvár Nemcov, partizánov, sabotáží, schovávaní sa v senníku, strelby, ale i odchodu obľúbeného človeka. Udalosti i ľudia v jeho rozprávaní podliehajú súdnosti „oka“ maloletého chlapca, pre ktorého vždy a všetko sa javí predovšetkým ako hra a dobrodružstvo so šťastným koncom. Hra na čokoľvek, no už nie s kýmkoľvek! Dieťa má svoju etiku a i tá – v tomto príbehu to platí – má svoje pozadie v inštinkte. Napokon chlapčenská hra možno ani tak prisne nerozlišuje medzi dobrom a zlom, ale jej protagonista s istotou vy-cíti, kto a ako to s ním myslí a čo s ním zamýšľa.

Ide teda o sugestívny príbeh premeny „tuc-tového“ mestského chlapca na dedinského „chlapa“, adolescenta, ktorému nič prirodzené nie je vzdialené? To naisto nie. I preto nie, lebo ľudia vytvorení prácou, spolupatričnosťou a obetou nosia v sebe zrozumiteľný mravný zákon a svojou prostotou aj priamotou mu prirástli k srdcu, no a on sa im usiluje rozumieť i pochopiť ich. Teda príbeh o človečine a hodnotách!

Príbeh sa vlastne akosi ani nedostal k rozprávaniu o hrdinoch, heroických činoch a strachu. Chlapec svoje prostredie vníma cez postavu starej matky a múdrosť činov v ich priamom účinku. A keď aj hrdina, tak len taký všedný, veď si všetci chránili iba svoje životy, domy či statok. A strácali mnoho a všetci: ilúziu o sebe. Nijaká výnimočnosť, nikto hrdinský a nič, čo by prečnievalo cez život v jeho osudovej nevyspytateľnosti. Prášilovské etudy sa i takto prezradia v chvíľach poslednej pravdy!

Možno by sa po týchto slovách chcelo povedať, ale veď všetko to tu už bolo, či kto si dnes z mladých bude ešte čítať o vojne a Povstaní? Odpoveď bude prostá. Opakuje sa i nie. Čítať si múdre, ironizujúce, spontánne a humorné epizódky o puškách, granátoch, partiánoch, ale predovšetkým o dobrých ľuďoch a zvieratkách s menami, čo sa neopúšťajú v tvrdzi, sa čítať neprestanú.

ANTON LAUČEK (1950) má živú literárnu biografiiu, ktorá od prvotiny **Zelená modrá** (1982), **Pierko iba ľahučko prichytené** (1987), **Opušťák** (1989) smeruje k próze **Pušky v hrnci, granáty v kredenci** (1994). Zmysel pre nadhľad, jemnú iróniu, situačný humor, hľadanie dobrého aj v odvrátenej strane vecí, oživovanie „nekonvenčných“ vrstiev lexiky, sémantika farebného obrazu, to všetko sú danosti Laučekovho epického sveta, ktorý ostáva na teraz v tieni výraznejšieho záujmu literárnej kritiky.

Čitateľská prax sa k nemu obracia zaiste žičlivejšie.

VIERA ŽEMBEROVÁ

FERKO URBÁNEK – PETR NOSÁLEK

Jezuliatko

Betlehemska bábková inscenácia

Košice, Bábkové divadlo 1993. Režisér a autor scenára **Petr Nosálek**, preklad **Libuša Lopejská**, výtvarné stvárnenie **Miroslav Duša** a **Júlia Sabová**, hudba **Pavol Helebrant**.

Jedným z najčastejšie spomínaných titulov na tohoročnom Festivale inscenácií slovenských hier v Prešove bolo Jezuliatko v podaní košických bábkarov. Kritici a teoretici diskutujúci o slovenskom divadle z rôznych názorových uhlov sa vzácné zhodli na tom, že v prípade Jezuliatka videli dielko na výsosť divadelné, ba čo viac, jeden z divadelných počinov roka. Košičania sa teda zaradili medzi tých, ktorí profilujú súčasný obraz divadelného diania nielen na svojom teritóriu, ale aj v súvislostiach značne širších. „V čom je teda úspech Jezuliatka?“ spýtali sme sa umeleckého šéfa BD Ivana Sogela:

„Jednou zo špičiek sezóny u nás je december – január, obdobie mikulášskych nádielok, predvianočné a napokon vianočné a novoročné sviatky. Chceli sme tento doslova nápor, ale i atmosféru využiť nielen z hľadiska komerčného, ale i na to, aby sme vzbudili spontánny divácky záujem o divadlo. Rozhodli sme sa inscenovať betlehemsý príbeh, tému síce konvenčnú a pre dieťa možno i komplikovanú. Preto sme hľadali kompromis medzi nefalšovanou biblickou podobou a jej javiskovým podaním. Inšpiroval nás už overený spôsob: insitná ľudová hra a jej najpopulárnejšie verzie s čertom, anjelom, pastiermi i tromi kráľmi. Skutočne majstrovsky túto tému skĺbil až režisér a autor scenára Petr Nosálek z Ostravy. Oslovili sme ho aj preto, že so spracovaním betlehemsých a pašiových námetov už zaznamenal úspechy. Jeho Jezuliatko sa verne drží biblického podania narodenia Krista, je v ňom ako jedno z vrcholných dramatických momentov sprítomnené i vraždenie nevinnatoka, pričom predohra tohto všetkého sa udeje pri stvorení sveta a zhrešení Evy s Adamom.

V našom dramaturgickom zámere bolo okrem kolied a iných prvkov ľudovej slovesnosti začlenené do celej kompozície aj málo známy biblický obrázok od Ferka Urbánka, ktorý by sa dal samostatne dnes už ťažko inscenovať. Fragmenty z Urbánka však obohatili hru o vrúcne momenty ľudovej slovesnosti. Rád by som zdôraznil, že rôznorodosť jazykového materiálu zjednotila Libuša Lopejská v modernej veršovanej reči.

Ďalšou doménou je jej výtvarné stvárnenie: masky, bábk, ale aj kostýmy, ktorých autorami sú Miroslav Duša a Júlia Sabová. V neposlednom rade treba spomenúť samotných aktérov, ktorí všetky roviny hry, činoherné i bábkoherecké, stvárňovali na vysokej profesionálnej úrovni. Jezuliatko je bez playbacku, avšak nasýtené najznámejšími koledami. Pod vedením skladateľa a hudobníka Pavla Helebranta zvládli herci nielen náročné štvorhlasy, ale aj pre nich zaiste nie samozrejmu hru na hudobných nástrojoch.“

Košické Jezuliatko dokázalo, že dramaturgicky presne ciele a inscenačne vydaté

dielo si vždy nájde svojho adresáta. V tom čase, keď v meste zúrila žltáková epidémia, nemali v bábkovom divadle núdzu o publikum.

ZUZANA MÄSIAROVÁ

Neustály boj anjela s čertom pred bránami Betlehema patrí medzi najvtipnejšie duetá inscenácie v podaní Juraja Gončanského a Slávky Hriadeľovej
Foto Ondrej Béréš

JUBILEUM RUDOLFA DOBIÁŠA (29. sept. 1934).

Prvý raz som ho uvidel začiatkom sedemdesiatych rokov. Prišiel do Slniečka a s rozpačitým úsmevom, akoby sa ospravedlňoval za svoj pokročilejší debutantský vek, položil na stôl pár básničiek, znova sa placho usmial a odišiel. Ani neskôr toho veľa nenahovoril. A o svojich prácach, už napospol poviedkach a lyrických rozhlasových hrách, vôbec nie. Zato hovorili ony. A hoci stíšene, cez komorný príbeh, nezvyčajne naliehavo. V čase pretvárok, servilnosti a ponížovania hovorili totiž o tom najdôležitejšom; o potrebe žiť inak. Slušnejšie, so zdvihnutou hlavou. Ako imaginárne biele vtáky vzbudzovali nádej, že okrem prízemnosti a marazmu existuje aj niečo čisté, nebeské... Rudko, je čas, aby si tie vtáky znova vyčaril.

O. Sliacky

AUTORSKÁ FILOZOFIA

Ludmily Podjavorinskej

VIERA ŽEMBEROVÁ

Literárna historička a kritička Viera Žemberová nie je špecializovanou interpretkou literatúry pre deti a mládež. Ak teraz publikujeme jej esej, v ktorej uvažuje o autorskej filozofii, resp. autorskej etike Ludmily Podjavorinskej, robíme tak preto, že jej špecializáciou nezatažený prístup ponúka nové podnety k prehĺbeniu poznania tejto významnej osobnosti slovenskej detskej literatúry.

Zámer zamyslieť sa nad osobnosťou autora logicky predpokladá vidieť ho v súvislostiach, ktoré obsiahnu jeho tvorbu, život a činy, ale aj chápať ho na pozadí konkrétnych spoločensko-kultúrnych procesov. Autor premieňajúci sa na básnika, dramatika, epika práve tak ako na literárneho vedca sa stáva pôvodcom konkrétného literárneho artefaktu. Svoj spôsob premýšľania, logických operácií s konkrétnou ideou prenáša, aktualizuje, mení na konkrétny prvok v umeleckom texte. Za jeho filozofiu v prípade tvorcu literárneho diela treba chápať celok konkrétného textu alebo celoživotnej tvorby, v ktorom sa umiestnili do námetu a kompozície, motívu a lyrického subjektu, témy a dramatického konfliktu tie zložky autorovho myslenia, čo dokážu predložiť čitateľovi a preveriť v literárnom priestore nosnosť jeho názorov a životných postojov vyúsťujúcich do jednoty a súzvučnosti. Autorská filozofia sa rodí, variuje a modifikuje. Medzi jej východiskovým bodom a záverečnou pointou v nie jednom autorskom „živote“ bývajú diaľky. Ako ťažko je rozhodnúť sa medzi priebojnosťou toho, kto dotvrdza tú istú sústavu názorov, a tým, kto ju od diela po to nové preveruje. Isto, závisí to od mnohých činiteľov subjektívnych i objektívnych, cez estetiku až po politiku, lebo nieto obmedzení, ktoré modelujú a preverujú našu filozofiu. Autor-tvorca má licenciu i na protirečivosť v tejto vrstve svojej tvorivej osobnosti. Nedá sa predpokladať, že by sa postupom literárnej histórie muselo podariť

neomylné odkryť všetky podložia autorskej filozofie, etických postojov, ani u takej navonok jednoliatej spisovateľky, za akú Ludmilu Riznerovú-Podjavorinskú má práve literárna veda schopnosť označiť. I v jej prípade opak bude pravda.

Ludmila Riznerová po celý svoj občiansky život neopustila a nezriekla sa autorky Ludmily Podjavorinskej, ba ani tých dvadsaťdeväť variácií pri výbere ustáleného literárneho mena¹. Na jednej strane chorľavá, neveriaca si žena a na druhej spisovateľka, ktorú roky utvrdzovali v hodnotách jej literárnej práce. Určite to bolo a zostalo i trochu protirečivé stretnutie sa medzi Ludmilou Riznerovou a Ludmilou Podjavorinskou; ešte dobre, že sa ich dá priblížiť pod emblém, na ktorom stojí: budem a chcem „pracovať jedine a výlučne pre národ“². Emblém i napriek času ostáva priesačný a významovo aj tendenčný, ba sú situácie, keď ho možno nakriatnuť aj zo zavádzania. V prípade Ludmily Podjavorinskej nemôže však dôjsť k nedorozumeniu: myslela to vážne, konala v súlade s ním po celý život. A aký to len bol život? Naplnili ho dve vojny a tri štátne formy, ktorých bola občiankou, dejiny sa valili v spoločenskom živote cez ňu, len v jej tvorbe ako keby popri nej. Neustále strácala a ustupovala pred dravosťou života, možno aj preto sa Ludmila Riznerová javila svojmu okoliu bolestínska, a predsa tvrdohlavá. Literárni nástupcovia ju tiež nešetrili, isto aj preto zostáva Ludmila Podjavorinská na

svoje verše hrdá a v hodnotení svojho miesta v národnej literatúre neústupčivá³.

Ostane natrvalo prvá žena v slovenskej literatúre, ktorá vydala svoj básnický debut⁴; paradox ostane však i v tom, že sa tak stalo príčinou tej generácie, ktorá ju, jej spisovateľky súčasníčky a jej literárny svet odsúdila na zánik. Hlasisti zmietli z literárneho života istoty, ktoré

budovali generácie národovcov: otvorili problém národného vedomia, problém štátnosti, problém hodnoty a umeleckej orientácie národnej literatúry. Ponúkli tézy, ktoré ani Riznerová a tobôž Podjavorinská nemohli a nechceli prijať. Slovenské za čechoslovakistické, ľudové za buržoázne, tradíciu za modernu. Odmietli, či skôr skarikovali folklórne východiská a národnobu-

ditefské ciele generácii predchodcov, hoci sa hlásili aj oni k službe za národ⁵. Musel to byť krutý zásah do autorského sveta Ludmily Podjavorinskej, tej spisovateľky, ktorú do literatúry vital Vajanský, vlúdny úsudkom sa jej prihovorili Hviezdoslav, Kukučín, ochrannú ruku vydavateľa, redaktora a učiteľa verzologie nad ňou držal Jozef Škultéty. Musel to byť nemilosrdný vstup do literárneho sveta takmer poslednej z veľkej generácie realistov, ktorá pracovala, lebo verila pravdivosti slov Jozefa Škultétyho, podľa ktorých „Literatúra nedá sa vykúziť; ona nemôže hotová vyskočiť zo zeme. Tu treba postupná práca“⁶, veď „literatúra je v ovzduší nútenej i chcenej pasivity jediným pozitívnym faktorom národného života“⁷, pretože „Čo v slovesnosti produkuje sa cenného, vzácneho, to nám zostane. Toho nedotknú sa neúspechy politické. Nech zúri, kto ako chce, proti tomuto umeniu slovenskému je malomocný... Národ, ktorý má literatúru, nezanikne“⁸. A znova paradox: hlasiť odmietli z predchodcov to, čo sami nedokázali prebudiť k životu⁹.

Autorská genéza Ludmily Podjavorinskej priamo súvisí so súkromím Ludmily Riznerovej. Všetko akoby stálo na špike vrcholca, v ktorom sa stretli otcov zákaz venovať sa literatúre a vytrvalé podnecovanie talentu zo strany Ľudovíta Riznera. Vnútorne peripetie literárnych počiatkov, od ich zrodu po zenit, sprevádza žiľivosť i nepriazeň a nie raz tých, ktorým dôverovala najväčšmi¹⁰. Písanie na objednávku, prvé dôslednejšie kritiky, nevyhnutnosť rozhodnúť sa pre literárny druh a žáner, v ktorom sa presadí, priviedli Podjavorinskú k ufahčujúcemu konštatovaniu: „Už našla som svoje spisovateľské nadšenie“¹¹, lebo „tak túžim do kruhu rovnomyšľajúcich“¹². Podjavorinská sa nebráni ani označeniu, že píše žensky, spolieha sa na svoj pozorovací talent a na zmysel pre detail, odmieta vzory a hrdí sa tým, že pozná švédsku, nemec-kú a českú literatúru, rozhnevá ju, keď spochybňujú pôvodnosť jej tvorby. Ani si neuvedomuje, ako sa ďaleko od kultúrneho centra, v závale chorôb, domácich prác a rodinných tragédií osamostatňuje jej autorská dielňa, ale aj osamievajúca ľudská podstať: z nej i z neduhov si robí svoju obranu, ale i motiváciu na zmysel svojho bytia a na užitočnosť služby pre národ. Rozpor na rozpor, napätie vystrieda uvoľnenie a všetko sa začína znova. Čakalo by sa, že sa o jej priazeň pretekali, áno i nie. Rýchlo prezrela nadšenie i vypočítavosť a vtedy sa utiahla do kúpeľov

alebo sa vrhla do tvorby. Ako keby od mladosti po roky rozvahy išlo o vzbury, ktoré dovoľujú dokonca periodizovať jej literárny život¹³. Medzi vzbury treba zaradiť aj jej krátke feministické výpady¹⁴ a hlboko moralizujúce zanevretie na tvorbu experimentujúcich autorov, kde sa otázka emócie a erotiky prudko križi s konfesijnou a tradíciou podfarbeným myslením Ludmily Riznerovej.

Ľudmila Podjavorinská, zdalo by sa, nebola mysliteľský typ. Jej korešpondencia tomu rozhodne nenapovedá, zvlášť, keď sama upozorní na to, že si o literatúre nebude s nikým „dopisovať“, a k svojej tvorbe má egoistický vzťah. A predsa, ako jasne formuluje svoj záujem o tvorbu, vystihne i príčiny svojej aktivity, precízne zhodnocuje reakcie na svoje jednotlivé literárne vystúpenia, má silne vyvinutú autocenzúru, dokáže editorsky vstúpiť do svojej tvorivej dielne, má kritický úsudok a nielen o tvorbe iných. Ako keby tým neustálym ponosovaním sa na choroby a prácu v domácnosti zakrývala svoje reflexie a ich smerovanie. Pridrži sa tradície, a predsa pohotovo zareaguje na postupy moderny nielen v jej poetike, ale predovšetkým v žánrových súvislostiach, a to tak, že jej literárny historik pripísal rolu premostovateľa medzi realizmom a modernou v medzivojnovom období¹⁵.

Svoju poéziu, lebo tú určila za pevný bod svojho literárneho účinkovania, podopiera svojím citom pre rytmus, ľudový vkus, vycibrenú etiku, náklonnosť prírode, vytvorenie neopakovateľnej atmosféry pre príbeh. Teda výrazná zmyslovosť, premyslený príbeh, prirodzená estetika ľudového prostredia, osvojenie si hodnôt prostého človeka a hravosti dieťaťa. Podjavorinská si vybrala verš, ale prieniky do jej tvorby hovoria, že najďalej sa dostala vo svojej sociálne ladenej epike, cez ktorú hovorila s nastupujúcou generáciou. Prečo ju opustila? Uverila svojej improvizácii, nevyčerpatelnej námetovej empirii, osvedčeným postupom, chcela byť čítaná, potešila sa vyjdením každej svojej knižky. Napokon práve na ich vydávanie v povojnových rokoch vyčerpala neuveriteľné ľudské úsilie, ktoré hraničí azda až s dôstojnosťou — nie Podjavorinskej, ale kultúrnej praxe novo sa formulujúcej slobodnej spoločnosti.

Teda autorská filozofia Ľudmily Podjavorinskej. Problém, na ktorý môže odpovedať najskôr autorka. Nech sa tak stane cez úryvky z jej korešpondencie. „Vedúce miesto som nikdy ne-

chcela zaujímať¹⁶. Uvedomujem si, že „Písať nie je práca, ktorá by sa mohla hockedy začať a robiť; tvorenie má veľa podmienok“¹⁷ a „Musím mať istý odstup, aby som mohla verše posúdiť... bez toho nikdy rukopis z ruky nedávam“¹⁸. Teší ma, že mám plagiátorov, čo iné je kniha o Čvirikovi od Zámostského, no ale „To sa mi ešte nestalo, aby som si s témou nevedela rady“¹⁹. Moje Balady a povesti?, „Je to všetko vyrovnané, vycizelované, rýmy spievajú a rytmus tančí“²⁰. Darmo je, „Človek nedospieva len do 20.—25. roku, ale duchovne dospieva poznáním cez celý život. Dotiaľ, kým cití k ľuďom sympatiu alebo veľkú opravdivú bolesť, akú mu dakto spôsobí. Ja tým poznávaním bolesti ešte vždy dospievam...“²¹ Poviete si, autorka tá sa má, lenže „Najbiednejšia stvora sociálne je slovenská spisovateľka... práca sa od nej čaká a súdi prísnejšie ako iní“²² a „bez chvály môžem riečiť, že dnes Vám nik na Slovensku takú knihu, ako je Balady a povesti, nenapíše. Máme iste dobrých spisovateľov, ale nemajú tej hudby slova a ani vytrvalosti... neviete si to ani predstaviť, ako sa treba nad tým zamýšľať!“²³ A nech už je, ako je, „Knihy sú mojim večným majetkom

a nikomu nedovolím s nimi bezo mňa disponovať“²⁴.

Rozhodne stačí! I tieto vysvetľovania, ba možno až výkriky napovedia o autorskej filozofii a autorskej etike Ľudmily Podjavorinskej. Presviedčala seba, že píše pre národ, aby mal zmysel jej život a ostala v pamäti tých, pre ktorých sa tak „nivočila“ písaním. Veľké vzopätia a tiché utiahnutia sa. Rozporuplná žena, ktorá nechcela opustiť tvorivé pozície svojich vzorov, rovesníkov, ba celej generácie. Jedna spomedzi tých, ktorí sa stotožnili vo svojej práci s hodnotou národa, s jeho duchovnou silou. Že by skutočne tak veľmi zaostala Ľudmila Podjavorinská za dravosťou dejinnej doby a bezohľadnosťou ambícií tých, čo otvárali literatúru prítomnosti?! Ľudmila Riznerová racionálne zhodnocovala svoje činy, pridŕžala sa zákona bytia, ktorý sa láme na mravnosti, ľudskosti, obetavosti a spolupatričnosti k silám dobra. Spisovateľka Ľudmila Podjavorinská prosto súzvučala s Riznerovej filozofiou bytia a prijala ju do svojho literárneho programu: cez umelecké slovo zošľachťovať ducha svojich čitateľov.

POZNÁMKY

¹ Ormis, J. V.: Slovník slovenských pseudonymov. Martin 1944. Zväzok 1, s. 291.

² List 53 adresovaný Ľudovítovi V. Riznerovi z Bziniec 5. januára 1896, s. 104. In: Listy Ľudmily Riznerovej-Podjavorinskej 1. (1889—1918). Pripravil Michal Kocák. Martin 1988.

³ „Veď my, ženy, nepracovali sme za slávu ani za zisk, ale iba, že nám srdce nedalo ináč... A myslím si, ako sme sa my to len zostarali, prežili! Kedysi aké boli vítané naše veci, ako sa mi ľudia vďačili peknými slovami...“ List bol adresovaný Terézii Vansovej 22. VII. 1929. In: Listy Ľudmily Riznerovej-Podjavorinskej 2. (1919—1951). Pripravil Michal Kocák. Martin 1989, s. 96.

⁴ Podjavorinská, Ľ.: Z vesny života, 1895. Bližšie List 49 adresovaný Drahotine Križkovej-Kardossovej dňa 12. 9. 1895. In: Listy Ľudmily Riznerovej-Podjavorinskej 1., c. d., s. 98—99.

⁵ Pavlů, B.: Literárne túžby. In: Hlasy v prúdech času. Čítanie z Hlasu, Slovenského obzoru, Sborníka slovenskej mládeže a Prúdiv 1848—1914. Zostavil Rudolf Chmel. Bratislava 1983, s. 62—65.

⁶ Škultéty, J.: Ján Hollý. Národné noviny, XVI, 1885, č. 38.

⁷ Čepan, O.: Jozef Škultéty — prozaik. In: Jozef Škultéty (1853—1948). Zborník z vedeckej konferencie ÚSL SAV a LA MS v dňoch 23. a 24. mája 1968 v Turčianskych Tepliciach. Zostavil Michal Kocák. Martin 1970, s. 48.

⁸ Citované z listu Jozefa Škultétyho Ľudmile Podjavorinskej, ktorý jej poslal 5. marca 1907. Prevzaté zo štúdie Čepan, O.: Jozef Škultéty — prozaik, c. d., s. 48.

⁹ Pavlů, B.: Literárne túžby, c. d., s. 62: „Že celé to hlasistické hnutie, ktoré tak hlboko zapustilo korene v dnešnom verejnom živote... v literatúre sa neosvedčilo, aspoň dosiaľ sa neosvedčilo“.

- ¹⁰ V korešpondencii v týchto súvislostiach spomína Máriu Holubovú, K. Salvu a J. Garaja.
- ¹¹ List 31 adresovaný Eudóvítovi V. Riznerovi v decembri 1894. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 1., c. d., s. 67—68.
- ¹² List 33 adresovaný Drahomíre Križkovej-Kardosovej dňa 29. decembra 1894. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 1., c. d., s. 69—70.
- ¹³ Klátik, Z.: Album Eudmily Podjavorinskej. Bratislava 1978.
- ¹⁴ List 52 adresovaný Eudóvítovi V. Riznerovi dňa 7. decembra 1895: „... mám mať povedku, pre ktorú ma snáď naše dámy budú kritizovať. Hreším ich pre rôzne u nás i všade všeobecné ženské necnosti...“. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 1., c. d., s. 104 a pripomenúť treba aj Podjavorinskej tvrdšie slová o Denici, od ktorej sa čaká buditelský literárny program. Ide o list 31 adresovaný Terézii Vansovej v roku 1898. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 1., c. d., s. 128.
- ¹⁵ Klátik, Z.: c. d., s. 28: „neunikla procesu ideovo-tematickej a tvarovej modernizácie. V tomto zmysle predstavuje spojujúce ohnisko medzi vládúcim realizmom a úsiliami nastupujúcej slovenskej moderny“.
- ¹⁶ List 248 adresovaný Margite Valehrachovej dňa 21. 1. 1942. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 2., c. d., s. 248.
- ¹⁷ List 288 adresovaný Jánovi Horáčkovi dňa 15. 3. 1946. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 2., c. d., s. 217.
- ¹⁸ Tamže.
- ¹⁹ List 290 adresovaný Jánovi Horáčkovi dňa 6. 5. 1946. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 2., c. d., s. 218.
- ²⁰ List 294 adresovaný Jánovi Horáčkovi dňa 28. 11. 1946. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 2., c. d., s. 221.
- ²¹ List 245 adresovaný Margite Valehrachovej dňa 13. 3. 1941. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 2., c. d., s. 179.
- ²² List 246 adresovaný Márii Gavorníkovej dňa 6. 8. 1941. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 2., c. d., s. 180.
- ²³ List 287 adresovaný Jánovi Horáčkovi dňa 10. 3. 1946. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 2., c. d., s. 217.
- ²⁴ List 291 adresovaný Jánovi Horáčkovi dňa 25. 6. 1946. In: Listy Eudmily Riznerovej-Podjavorinskej 2., c. d., s. 220.

OCENENIE NÍZKEJ OBLAČNOSTI. Medzi knihami, ktoré získali ocenenie Asociácie organizácií spisovateľov Slovenska za rok 1993, bola i próza Kláry Jarunkovej *Nízka oblačnosť*. Cena, ktorú jej udelila odborná porota, má dokumentovať autorkinu snahu umeleckým spôsobom reflektovať etický stav súčasnej rodiny a medzigeneračných vzťahov vôbec.

Celo európska charta hudobnej výchovy

Demokratické právo na základné vzdelanie v technických, prírodovedných a humanitných predmetoch by malo logicky zahŕňať aj základné vzdelanie v umeleckých predmetoch. Neustála redukcia estetických predmetov v systéme všeobecnovzdelávacieho školstva, či hrozba ich úplnej absencie nielen u nás, ale i v ostatných európskych štátoch vyvolala vznik Európskej asociácie pre hudobnú výchovu (EAS – Europäische Arbeitsgemeinschaft Schulmusik). Otcami tejto myšlienky sú prof. Dieter Zimmerschied z Univerzity v Stuttgarte a Dr. Wolf Peschl z Viedne. Po páde komunistických systémov boli v r. 1990 na kongrese v Lübecku pozvané k spolupráci aj bývalé socialistické krajiny. Slovenská republika je v tomto európskom zväze zastúpená Asociáciou učiteľov hudby Slovenska, členom Slovenskej hudobnej spoločnosti. Ďalších európskych stretnutí vo Viedni r. 1991, v Augsburgu r. 1992, na jeseň toho istého roku v Innsbrucku a posledného, koncom januára tohto roku v belgickom meste Leuven sme sa pravidelne zúčastňovali, čím sme sa systematicky podieľali na vypracovávaní základných dokumentov. Pri voľbách do predsedníctva sme boli poctení zastupovaním celého bývalého socialistického bloku.

K základným dokumentom EAS patrí „Charta o hudobnej výchove na všeobecnovzdelávacích školách v Európe“. Z úvodnej preambuly vyberám: „Všetkým deťom a mladým ľuďom v Európe poskytnúť základné hudobné vzdelanie a tak zabezpečiť ich harmonický rozvoj. Pretože všeobecnovzdelávacia škola je jediná, ktorá zahŕňa celú populáciu, je zodpovedná za realizáciu týchto cieľov, prísne rešpektujúc pritom špecifikum jednotlivých krajín a regiónov.“

Charta o hudobnej výchove na všeobecnovzdelávacích školách v Európe má osem článkov:

- Čl. 1: **Dve hodiny hudobnej výchovy do týždňa.**
Zabezpečiť dve hodiny hudobnej výchovy na všetkých stupňoch všeobecnovzdelávacej školy.
Ďalší časový priestor vytvoriť pre súbovú hru a záujmové hudobné krúžky.
- Čl. 2: **Hudobnú výchovu zaviesť na gymnáziách a ďalších stredných školách.**
- Čl. 3: **Umožniť maturitnú skúšku z hudby** (aspoň ako voliteľného predmetu).
- Čl. 4: **Odborné učebne pre hudobnú výchovu.**
Na každej škole mať k dispozícii odbornú učebňu, dostatočne vybavenú kvalitnými hudobnými nástrojmi, audio-vizuálnou technikou.
- Čl. 5: **Hudobné súbory na školách.**
Zabezpečiť na každej škole činnosť súborov, speváckych a inštrumentálnych a hudobný život školy začleniť do verejného života svojho okolia.
- Čl. 6: **Školy s rozšírenou hudobnou výchovou.**
Zriaďovať školy s rozšírenou hudobnou výchovou ako jeden zo spôsobov zabezpečenia profesionálneho dorastu.
- Čl. 7: **Kvalifikovanosť učiteľov.**
Zabezpečiť kvalifikovaných učiteľov pre všetky typy škôl v dostatočnom počte.
- Čl. 8: **Hudobná výchova v predškolskom veku.**
Deti v predškolskom veku, v materských školách majú nárok na hudobnú výchovu. Zabezpečiť, aby ich učitelia mali požadované hudobné vzdelanie.

Požiadavky „Charty“ nie sú v našich podmienkach nič nové. Zasadzovali sa o ne už v minulosti hudobní pedagógovia na nitrianskych konferenciách o hudobnej výchove, či brnianskych stretnutiach „Musica viva“. Ak porovnávame požiadavky „Charty“ so súčasným stavom školskej hudobnej výchovy na Slovensku, musíme konštatovať, že niektoré články vôbec nespĺňame a niektoré len čiastočne. Naša jediná hodina hudobnej výchovy v 1. – 8. triede ZŠ, jediná ZŠ s rozšírenou hudobnou výchovou v Banskej Bystrici a neujasnená koncepcia vyučovania estetiky na gymnáziách nás radí keď už nie na koniec,

tak na jedno z posledných miest medzi európskymi štátmi.

Túto našu neuspokojivú situáciu v školskej hudobnej výchove čiastočne kompenzuje široko vybudovaná sieť základných umeleckých škôl (ZUŠ), ktorých máme na Slovensku okolo 160 a 64 odbočiek. V štyroch umeleckých odboroch základných umeleckých škôl s miestami 10–12 % zaškolenosťou celej populácie stojíme zase na poprednom mieste v európskom rebríčku. Naš systém ZUŠ je predmetom záujmu hudobných pedagógov pri každom európskom stretnutí. Zatiaľ je systém ZUŠ zachovaný, ale už minulý rok sa niesol v znamení „tvrdého“ boja Asociácie učiteľov hudby Slovenska, na čele s jej predsedom hudobným skladateľom a pedagógom doc. Jurajom Hatríkom o záchranu tohto vybudovaného systému, ktorým splňame čl. 6 „Charty“ ako jeden zo spôsobov zabezpečovania profesionálneho umeleckého dorastu.

Hudobným pedagógom na ZUŠ zostáva len dúfať, že mračno „súmraku“, ktoré sa schyľovalo nad ZUŠ sa definitívne rozplynulo. Veď práve tento systém integrácie umeleckých odborov, ktorý je vynikajúcou platformou na realizáciu polyestetickéj výchovy, na rozvoj všetkých tvorivých síl školskej mládeže, je našim prínosom a príkladom do koncepcie umeleckého vzdelávania v Európe, keď už v školskej hudobnej výchove nehráme prvé husle, hoci na to predpoklady, hlavne talentové, máme.

IRENA MEDŇANSKÁ,

predsedníčka sekcie Hv
na všeobecnovzdelávacích školách
Asociácie učiteľov hudby
Slovenska, zástupkyňa Slovenska
v EAS

Tvorivá dramatika *ako* pedagogický experiment

Na plagátoch Bibiany sa počas celého minulého školského roka objavoval názov programu *Môj a váš svet*. Projekt prebiehal raz v týždni a počas jednotlivých stretnutí pracovali traja učitelia — tvorcovia projektu so sedemročnými deťmi. Do Bibiany pravidelne prichádzala ako stála výskumná skupina trieda 1. ročníka zo ZŠ na ulici L. Podjavorinskej. Týchto prvákov striedali náhodne vybrané triedy iných bratislavských ZŠ. Žiaci a ich učitelia prichádzali do divadelného štúdia, aby sa učili prvouku v priestore bez lavíc, bez učebníc, bez autoritatívneho učiteľa prostredníctvom hier. Ako dominantnú metódu spracovávanía učiva a práce s deťmi tvorcovia využívali tvorivú dramatikú.

Ciele experimentu boli: pedagogické a výskumné. Z pedagogických cieľov spomeniem rozvoj sebauvedomovania, rozvoj schopnosti komunikovať a schopnosti spolupracovať. Výskumné ciele sa zameriavali na pozorovanie efektívnosti využívaných postupov a na charakteristiku úlohy učiteľa a žiaka v procese neautoritatívnej výchovy.

Skupina tvorcov projektu pozostávala z pedagóga, psychológa a dramaturga. Ukázalo sa, že to bola ideálna zostava profesií, umožňujúca analyzovať témy a pripraviť stretnutia tak, aby pôsobili prirodzene a boli efektívne aj z hľadiska pedagogických kritérií. Pri voľbe tém sa tvorcovia držali tematického členenia učiva podľa učebných osnov. Príprava na stretnutie spočívala v rozprave s učiteľmi a potom v selekcii obsahu učiva, vo voľbe hlavnej myšlienky a v tvorbe podrobného scenára. Školské učivo bolo vždy zasadené do príbehu, v ktorom nenásilnou formou žiaci získavali nové vedomosti. Každé stretnutie tvorcovia vyhodnocovali v pozorovacích hárkoch.

Triedni učители boli počas stretnutí pozorovateľmi. V závere odpovedali na otázky ankety, v ktorej hodnotili výučbu i prácu tých, ktorí ju viedli. Okrem iného v tejto ankete učители formulovali svoje vnímanie možností učiť takýmto spôsobom na základnej škole. Vyhodnotenie ankety ukázalo pozitívne hodnotenie projektu učiteľmi-praktikmi a ich naklonenosť k menej tradičnej výučbe.

Po ukončení projektu začala pre jeho tvorcov fáza vyhodnocovania. Tento proces ešte nie je ukončený, no už dnes možno povedať, že sme v kontrolnej výskumnej skupine detí zaznamenali výrazný kvalitatívny posun v schopnosti komunikovať a spolupracovať. Žiaľ, zdá sa, že naše výskumné techniky nedokázali dôkladne zachytiť proces sebauvedomovania detí a že túto časť projektu nebudeme môcť vyhodnotiť v takej kvalite, ako sme si stanovili. Metóda tvorivej dramatiky je podľa našich výsledkov veľmi účinná hlavne vďaka momentu prežívania, ktorý prinášajú dramatizované situácie. Jej uplatňovanie napomáha utvárať neautoritatívnu rolu učiteľa a myslíme si, že ju možno využiť aj v podmienkach klasickej školy. Na celom projekte si veľmi vážime to, že sa podarilo nadviazať komunikáciu s učiteľmi základných škôl a že sme možno pomohli vyvolať záujem o spôsob vyučovania, ktorý prináša nové kvalitatívne prvky do pedagogického procesu.

Vyvrcholením experimentu bude publikácia „Môj a váš svet“, ktorá analyzuje desať stretnutí tohto programu. Ide o inšpiráciu pre učiteľov základných škôl, ktorí sa buď nestretli s tvorivou dramatikou, alebo zatiaľ nedokázali túto metódu uplatniť. Ku knihe možno zakúpiť videozáznamy, ktoré zvyšujú jej metodickú hodnotu. Dúfame, že kniha nájde svojho adresáta medzi pedagógmi a bude iniciovať vznik ďalších projektov, prinášajúcich nové poznatky do pedagogickej praxe.

Ivana Semjanová

ROZPRÁVKA, *vtáčatko,* zosadni k nám...

Prvé kročky v rodnom meste, o rok sa porozhliadal po okolí a v ďalšom roku už po celom Slovensku. Chlapec ako z obrázka (veď ho i nakreslil maliar Miroslav Regitko), a tí, čo ho priviedli na svet, dali mu meno Šaliansky Maťko. Pozýva deti do hry i do práce: v tomto ročníku hľadali a zapisovali neznáme povesti, rozprávky, piesne a hry a súťažili v rozprávaní rozprávok. Najmä to druhé sa vydarilo. Plná Kongresová sála Mestského úradu, ktorú tentoraz zaujali deti, ani raz nezašumela nepozornosťou. Veď prevaha rozprávok bola humorná a vari čírou náhodou najčastejším hrdinom v nich čert — a jednako ho slovenský človek vždy prekabátil. Radosť sršala z toho prednesu. Predseda poroty Ladislav Chudík mohol vysloviť nádej, že o pár rôčkov bude azda z čoho vyberať herecké talenty.

Objavovateľská súťaž, hľadanie ľudovej slovesnosti, bola oveľa ťažšia. Svedčia o tom iba štyri prihlásené príspevky: balada Sirotky z Rožňovníka (prednesená v nárečí), betlehemska hra zo Šale, baladická pieseň Kto stojí za dverami (z Prievidze) a povest o vzniku Filakova (z Rožňavy). Niekomu sa to môže zdať málo, ibaže nesvedčí to azda i o tom, že sa z rodín vytráca poseadenie okolo stola, pri ktorom najstarší spomínali, čo počuli v mladosti? Nečakajme, že sa pri každom stole objaví nezapísaný skvost, ale nečakajme ani na to, kým zabudneme, že živé slovo v kruhu rodiny je viac ako to z obrazovky. Raz by to mohlo deťom vážne chýbať. Možno práve toto mala na mysli spisovateľka Mária Ďuričková, keď sa netajila sklamaním z tejto súťažnej kategórie.

Tohtoročný Šaliansky Maťko mal pekné motto: Rozprávka, vtáčatko, zosadni k nám, zaspievaj, zašteboc, radosť nám daj... Jeho autor Ondrej Sliacky pracoval v porote a ako šéfredaktor Slniečka bol jedným z tých, ktorí tejto súťaži otvárali dvere. Predseda Miestneho

odboru Matice slovenskej v Šali MUDr. Svetozár Hikkel a šalianske pani učiteľky vykonali najväčší kus práce. Tretím spoluorganizátorom bolo vydavateľstvo Mladé letá. Potešujúce je, že medzi podporovateľov Šalianskeho Matka patrilo Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Národné osvetové centrum, redakcia Slovenských národných novín a rad šalianskych sponzorov. Je to dobrý pocit, že sa chlebič rozprávky z detského sveta nestráca — preto aj symbolickou bodkou za súťažou bol voňavý a krásne vyzdobený šaliansky peceň chleba, ktorý už tradične nechýba pri matičných slávnostiach, a rovnako štedré medovníky-Slniečka.

Nech svietia ďalšiemu rôčku Šalianskeho Matka, ktorý by mal byť ešte pôsobivejší než tento.

Magda Baloghová

BOOKBIRD

o východnej

Európe

Kým zimné číslo Bookbirdu 1993, štvrtročníka IBBY, ktorý vychádza vo Švajčiarsku, bolo venované súčasným detským literárnym časopisom, prvé tohtoročné číslo (jar 1994) malo ústrednú tému „Východná Európa“. Obálku časopisu tvorila ilustrácia poľského výtvarníka Stasysa Eidrigevičiusa, nositeľa Grand Prix BIB '91. Interview Metky Kordigelovej z mariborskej univerzity v Slovinsku s bosnianskym básnikom Josipom Ostim Kultúra detí v obliehaní nielen informuje o vojnovnej súčasnosti, ale zamýšľa sa aj nad budúcnosťou národných literatúr v Bosne, „ak sa jedného dňa vráti väčšia tolerancia“. O súčasnej situácii vo vydávaní detských kníh v Rusku píše Pavel Frenkel v článku, ktorého obsah vystihuje podtitul Rovnica

s mnohými, mnohými neznámymi. O podobe maďarskej nakladateľskej scény píše Judita V. Lerchnerová. I tu pribudlo veľa nových vydavateľov; z ročne predaných 8 miliónov kníh sú až 2 milióny kníh pre mládež, hoci predajná cena v priebehu niekoľkých rokov vzrástla desaťnásobne. Tí, čo sejú, a tí, čo žnú, je nadpis informácie o infraštruktúre detskej literatúry v Poľsku z pera Grażyny Lewandowiczovej a Michała Zajaca. Upozorňujú, že pred rokom 1989 bolo v Poľsku činných iba 50 vydavateľstiev. Za krátky čas sa ich počet zvýšil na 1500. Z nich napríklad BGW vzniklo v marci 1990 a počas štyroch rokov vydalo vyše 700 titulov. Z niektorých sa predalo až milión výtlačkov. V článku sa uvádza aj podnetná aktivita vyše 1200 detských knižníc. Súčasťou čísla je aj článok Gisely Stotteleovej o detskej literatúre v bývalej NDR, informácia Wernera Küffnera o počtoch kníh postkomunistických štátov v zbierkach Internationale Jugend bibliothek v Mníchove, rozsiahly rozhovor Leeny Maissenovej s Věrou Součkovou, čestnou členkou IBBY a dlhoročnou vedúcou pracovníčkou česko-slovenskej sekcie IBBY. V čísle nechýbajú ani materiály o Slovensku. Je tu rozhovor s Miroslavom Cipárom o začiatkoch BIBu, s Igorom Švecom o súčasnom smerovaní BIB, pričom nechýba ani informácia o prvom čísle Bibiany, dokonca s reprodukciou obálky.

Autorský profil je venovaný poľskému spisovateľovi Januszovi Korczakovi (v poznámkach je aj informácia o viedenskom sympóziu venovanom tomuto svetoznámemu autorovi, ktorý zahynul pred polstoročím v koncentračnom tábore v Treblinku).

Peter Čačko

List z Prahy

Poslední květnový víkend se odehrál v Praze už 27. sjezd Klubu mladých čtenářů. Ta událost je — pokud záleží na kvantitativních parametrech — víceméně zanedbatelná, něco přes stovku dětí a na padesát učitelek, knihovnic, jež se sejdou po celoroční činnosti do Prahy, opravdu není mnoho.

Pozoruhodná je věc jiná: sjezdy Klubu mladých čtenářů neustaly, i když nakladatelství Albatros samo nebylo s to celou záležitost finančně pokrýt — našel se sponzor, totiž Česká spořitelna — a její příspěvek pomohl dobré věci.

Píšu-li 27. ročník, znamená to hluboký ponor do let minulých. To jsem (tak trochu kryt před nepřízní doby) právě v Klubu mladých čtenářů působil a mohu opakovat výroky některých vedoucích čtenářských kroužků: „Se soutěžení nás strašně otravují... Ale my se rádi hlásíme do té vaší, ta je apolitická... „Příliš jsme jim to nerozmlouvali, apolitičnost té soutěže spočívala v tom, že jsme nabízeli ke zpracování náměty, které — na pohled nezávadné — probouzely lásku k domovu, zájem o přírodu, smysl pro tradici...

Čtenářské kroužky Klubu mladých čtenářů znamenají krystalizační jádro, kolem něhož se rozvíjí v menších městech a v obcích — kulturní zájmy. Děti nejen čtou knížky a dopisují si s autory či s ilustrátory, také samy pátrají po zajímavých vazbách, jež spojují jejich domov s tím, co už někdo někde napsal. Na okresu Blansko například děti z několika čtenářských kroužků tak dokonale zmapovaly život a dílo Františka Halase, jeho přátelské kontakty — že tohle zdánlivě ryze amatérské hledání a nalézání dospělo i k obecnější platnosti. A neplatí to jen o takových školách a knihovnách, jaké byly — či stále jsou — ve Svitávce, v Kunštátu, v Lysicích nebo v Boskovicích. Poučení vedců vedly děti k tomu, aby nejen četly, ale dokázaly jít dál, za pouhé čtení...

V 27. ročníku klubové soutěže byl námětem humor.

Téma věčné i vědní. A ukázalo se, že čtenářské kroužky (formálně vázané na Klub mladých čtenářů Albatrosu) nalézaly své dobré zase hlavně v produkci tohoto nakladatelství, i když ne ve všem všudy. Rozhodně však platí, že nejcitovanějším, nejvyzvánějším a nejoblíbenějším autorem se stal Jiří Žáček. Jeho Aprilová škola — ale nejen ona — přilákala pozornost skoro bezvýhradnou, odkazy na Jiřího Žáčka najdete snad v každé práci. (Díky tomu, že Žáček překládal do češtiny verše Daniela Heviera, neušel pozornosti ani tenhle jeho slovenský literární bliženeček...)

Druhým spontánně uctívaným autorem je František Nepil. Jeden z čtenářských kroužků (ten ze západočeských Nýřan) si s ním koresponduje už celých dvanáct let; kolik je to generací, či generačních vrstev mladých členů? Gratulovali mu k pětadesátinám a dostali srdečnou odpověď...

Mladé čtenáře vedou jejich vedoucí nejednou k tomu, aby se smály s klasiky — s Haškem i s Poláčkem, jenže — a to je nejvíc patrné u kroužků z Valašska — i s humorem folklórním. Ten čtenářský zájem obsahuje v sobě reprezentativní prvky: poznáváme odtud, kdo je opravdu oblíbený a kdo je jenom vydávaný... Samozřejmě, že vliv učitelek a knihovnic nelze podceňovat, ale víme přece dobře, že děti si svoje vábívé knížky hledají samy, nečekají, až jim je někdo dospělý přihraje. Až s podivem zůstává, jak málo se mladí čtenáři obracejí k Jiřímu Suchému

či Janu Vodňanskému, k Martině Drijverové či Markéte Zinnerové — a to připomínám jen pár evidentních jmen, jež by se mohla v centru pozornosti vyskytnout častěji ...

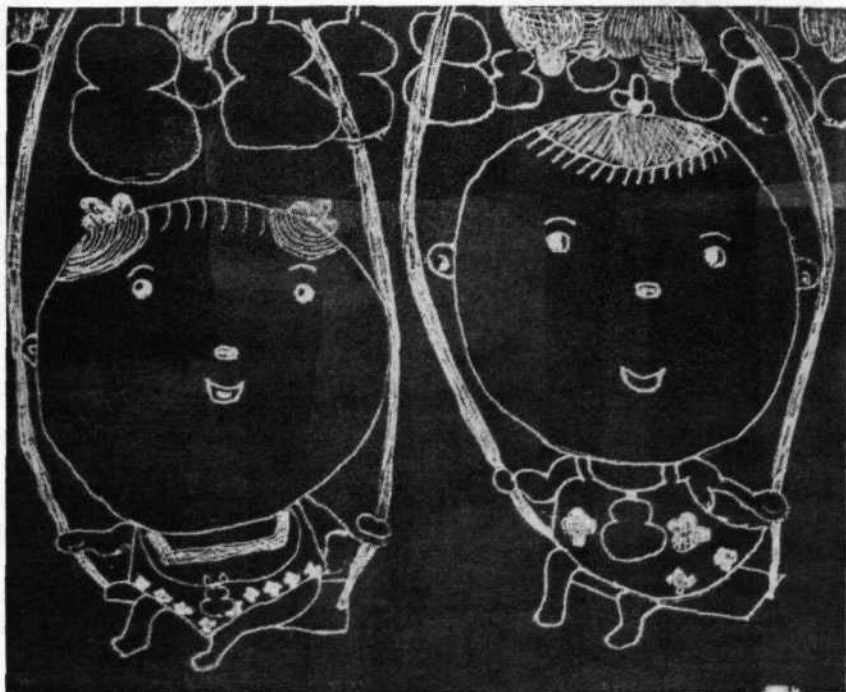
Co je ovšem Na výsost cenné, to je vlastní dětská tvořivost. Kroužek z Českého Krumlova neváhal a parafrázoval Žáčkovu knížku Kolik má Praha věží — na své domácí poměry. Spousta dětí srší vtípem v aforistických postřezích i v pokusech o duchaplné ankety, jiné pak v kronikářském záznamu vydávají svědectví o tom, co dělaly ještě jiného — než že jen četli a povídali si o knížkách.

Vyskytlo se i několik velmi soustavných alb, z nichž mě upoutalo zejména to z Chrlic u Brna: je to vlastně dokonalá monografie o Janu Werichovi, odvíjí se od jeho knížky Fimfárum a připojuje spoustu ohlasů a odkazů na Werichovu osobnost. Není to samozřejmě náhoda, ten kroužek vede učitelka, která se osvědčila už v letech dřívějších.

Sjezd Klubu mladých čtenářů mi potvrdil, že čtenářství je — bez ohledu na přívál audiovizuálních senzací — disciplína živá a mladé adepty si lákat nepotřebuje. Tedy — samozřejmě potřebuje, ale chytí-li se drápkem, chycen je celý ptáček. Je to dobrý pocit ...

Zdeněk Heřman

▼ WU YUE. DYŇOVÉ DETI. ČÍNA

Sme šiestaci, céčkari, a volajú nás „maturitná trieda“. Viem ja prečo? Ja som to nevymyslel, ani nikto z nás. Keď vás to tak tanguje, choďte sa opýtať hoci ... našej slovníčky. Skoro by som odprisahal, že to ona na nás našla. Tá má vždy všelijakých slovíčok a nápadov! Vraj, musíte čítať, kniha, to je základ, čím viac človek číta, tým má bohatší slovník, a vôbec, čítanie robí z ľudí géniov. Čítaním sa učíme vnímať a chápať – toto sú, prosím, jej kydy, nič z mojej hlavy ...

Čo chápať? Džezmanov? Dospelákov. fetiškov? Chachá ...

hladia, a on moce: „Snop, to je keď ... Keď sa tráva pokosí, teda keď sa potom dá na hromadu, spravi sa taký kopec ...“

A učiteľka – kdeže, to je predsa petrenec!

O tom by ste sa mohli dočítať u toho a u toho a menuje nejaké staré vykopávky ... Seno býva v petrencoch!

Pe – tre – nec, to ma podržte ...

Snop a petrenec.

ČO ČÍTAM? PRO VIDEO!

Raz sme sa čosi bavili na výlete a pani sloninárka bola strašne ridka, lebo išlo o spevákov, o hity, o skupiny, a ona kde nič, tu nič, iba sem-tam zabrala a nakoniec na nás vyskočila – dovoľte, čo som ja povinná poznať každého hopsasu a hopsasuľu?

Mňa porazí ... Pre ňu sú to hopsasule! Ja umriem, alebo vezmem do rúk nejakú knihu. Kniha je predsa základ. Keď základ, tak ich budem zakladať. Kýve sa stôl? Knihu podeň! Podložiť knihu, to je základ. Hurá!

Ale zato pani sloninárka vie, čo je snop. Nedávno sa čosi na hodine čítalo, ona čítala, ako ináč, učí nás aj správne čítať a prednášať ako debilkov. Čítali sme akési nudné stariny, nikdy neviem, kto čo napísal, a naraz – snop! Žiaci! Čo je to snop?

Vôbec nás to nepohlo, čo my máme s akýmsi snopom, ale potom Barborka, tá šplhúňka, nie že by bola niečo vedela, spustila takto: „Pani učiteľka, to by mal vedieť Maroš Parajka! On často chodí k babke na dedinu.“

Učiteľka hneď k Marošovi, skoro všetci naňho

jedna väčšia kravina ako druhá.

A kvôli tomu, aby človek vedel, čo je čo, má čítať superdebility, staré buchle, kde sa auto ani len nespomína a múzeum je proti tomu diskotéka!

Môžem vám povedať, naša „maturitná trieda“ si občas užije.

Minulý týždeň slovenčinárka vojde do triedy a už od dverí syje: „Sadnúť, páni maturanti! Dáme si jednu otázočku – píšete si a do troch minút nech sú odpovede na mojom stole! Čo som naposledy čítal – čítala, nepomýliť si rod. A šmahom!“

Tá baba si ale dovoľuje ... Čo som čítal, čo čítam, to je predsa moja vec! Ja sa jej pýtam, aký prášok na pranie používa? Dívam sa okolo seba: trieda to berie vážne, tuho rozmýšľajú, vrtia sa, stískajú perá. A ja sa vytiahnem na stoličke, zdvihnem hlavu, ako najvyššie môžem, a z tej výšky šrajbnem k otázke odpoveď: Fijík!

Aj s výkričníkom. Tu máte, drahá pani učiteľka! Lámete si hlavu. Uvidíme, ako sa zas zblamujete ...

Papiere sú na stole. Učiteľka krúti hlavou, mračí sa a raz-dva je hotová.

„Vy ste skutočné céčka!“ spustí na nás.

„Dvanásť nič! Oni nič nečítali! Z ďalších iba siedmi napísali nejakú knihu. A ostatní — medveď Balú, Skubydú a tak ďalej, ani to nevedia napísať. To je nejaké čítanie?“

„To je, prosím, umelecký program televízie,“ povedal som nesmelo.

„Ty si tiež správny maturant, Robo! Fífik! To je ako keby si napísal, že čítaš Večerník.“

Obzerám sa okolo seba — a Večerník nie je čítanie? Páni spolužiaci, to sa ma nikto nevie zastat?!

Veru nie. A nikto nebráni ani Dušana Pátka. Ten ryšavec napísal, že čítal Pro video.

„Pro video?“ opakuje sloninárka pomaly a nedôverčivo, ako keby to slovo malo vybuchnúť. „Poznáte niekto Pro video?“

„Áno, áno,“ znejú výkriky a dvíhajú sa ruky.

Jeden cez druhého drží skoro celá trieda.

Pro video je predsa u nás, na sídlisku, tam sa chodí po videokazety, to vie aj jasličkár...

„Pro video,“ krúti učiteľka hlavou a vychádza z triedy ako námesačná. Chudera, ona nebýva na našom sídlisku. Necháva nás samých, a to je dosť nebezpečné. Keby v triede bol aspoň videoprojektor pre takéto prípady, niečo by sa v kapsách našlo. Vyzerá to tak, že budem musieť zasiahnuť. Som z triedy najvyšší a najsilnejší. A som za poriadok!

Vyzvem tých, čo napísali, že čítali nejakú knihu, aby nám o nej porozprávali. Uvidíme, či neblafovali! Ja si totiž myslím, že knihy majú určitý význam. A že keď už niekto nejakú v týchto ťažkých časoch prečíta, nemal by si to nechávať len pre seba...

UMREL LUDO BEŠEŇOVSKÝ. V kanadskom Winnipegu dňa 9. septembra 1994 umrel jeden z najstarších slovenských spisovateľov pre deti Ludo Bešeňovský. Narodil sa 15. septembra 1910 v Liptovskom Michale a do literatúry sa uviedol roku 1940 prózou **Dedinôčka milá**, v ktorej na spôsob denníkových záznamov zobrazil život dedinského chlapca počas jesenného ročného obdobia. Jej pokračovaním bola kniha **Biele dni** (1942), ďalšie časti predpokladaného „detského roka“ však už nevznikli. Po roku 1945 sa Bešeňovský pripojil k politickej emigrácii, čím sa jeho dielo — typovo pripomínajúce Rázusovho Maroška a Ondrejovovu Zbojnícku mladosť — stalo pre ideológiu nového systému neprijateľné a bolo z literárneho a čitateľského kontextu administratívne vykázané.

(os)

Na poézii pre deti je okrem iného jeden veľmi zaujímavý jav. Viac ako kdekolvek inde sa do nej viditeľne premieta ženský a mužský princíp. Prevažná časť tzv. „mužskej“ poézie pre deti je charakteristická svojim humorným zovšeobecňujúcim pohľadom, inklinuje k zábavnosti, k nonsensom, k slovným parádičkám ... Tradičná „ženská“ poézia pre deti má sklony k detailnosti, výchovnosti a k materskému nadhľadu. Tieto charakteristiky sú evidentné najmä v poézii K. Bendovej a E. Čepčekovej. V ich poézii sú napriek humoru prítomné výrazné emisné prvky tradičnej dobovej výchovy 50. až 60. rokov. Dieťa sa v tejto súvislosti vždy chápalo ako objekt formovania, ktorého výsledkom by mala byť napodobenina dospelého človeka. Vôbec si nemyslím, že by obe spomínané spisovateľky presadzovali vo svojej tvorbe spomínaný výchovný „projekt“. Chcem len podotknúť, že jeho vzdialené odozvy nevdojak zasahujú aj ich umeleckú tvorbu, v ktorej sa premietajú náznaky takéhoto chápania dieťaťa a jeho psychiky. Je to mapovateľné najmä na ich ponímaní humoru. Cítiť z neho skôr „pousmievanie sa“ nad detskou nedokonalosťou. Absentuje u nich humor ako prostriedok úspešného prekonávania ťažkostí a vekovej bariéry medzi detským svetom a svetom dospelých.

Zámerné som pri tejto kritickej poznámke nespomenula Podjavorinskú a Martákovú. Tieto dve poetky vo svojom čase intuitívne prekonali všetky dobové výchovné doktríny, prekonali štylizovaný postoj „uvedomelej matky“ a vo svojej poézii pristupujú k dieťaťu ako k rovnocennej premýšľajúcej bytosti s vlastnou vôľou.

Medzi tieto poetky sa bez rozpakov zaraďuje aj zaslúžilá umelkyňa Mária Topoľská (1909). Z jej poézie je zjavné, že pristupuje k dieťaťu s úctou a s obdivom. Nie je to však len prvoplánové očarenie. Prameni z poznania detskej individuality. V jej chápaní dieťaťa nie je ani stopa po konfrontačnom nadhľade. Jej poézia je objavovaním darov, ktoré dieťa dáva nám – dospelým. Je to určité nóvum v jeho chápaní. Ešte aj dnes sa zdôrazňuje poväčšine len to, čo dospelí dávajú a poskytujú dieťaťu. Čo všetko však dieťa svojim pôsobením dokáže urobiť s dospelým človekom, ako ho ono dokáže obdarovať, ostáva ešte stále nedocenené.

Mária Topoľská nepatrí medzi prelomových novátorov v literatúre pre deti a mládež a vo svojej tvorbe sa nepokúša o zavádzanie nových literárnych postupov. Je spokojná a celkom „doma“ vo svete, ktorý ju obklopuje. Svoje uvoľnenie, ľahkosť a plynulosť premieta aj do poézie. Pokiaľ jej prvé dve knižky *Pred spaním* (1960) a *Modré nebo, letný deň* (1970) sa ešte nesú v znamení „oživovania tradičnej prírodnej lyriky martákovského ladenia“ (Slovník spisovateľov pre deti a mládež), tretia

knížka *Modro-biely svet* (1974) už presúva pozornosť do vnútrozemia detskej duše. Autorka v tejto knižke drží dieťa za ruku, šepká si s ním, nadpriada s ním dôverný rozhovor. Poetka odкрýva pred malým čitateľom vlastné detské vnútro a v tejto rovine sa s ním spontánne stotožňuje. Rešpektuje príslovečnú detskú uvoľnenosť a vnútornú slobodu (báseň *Balónik*), túžbu dieťaťa po porozumení s prírodou (Aj obláčikom, Ticho). V knižke sa objavujú verše, vychádzajúce z kontextu detských replík a postrehov, demonštrujúcich priamočiaru a všeobecne aplikovateľnú detskú logiku (*Starosti, Aj tú druhú, Prečo*). Tiež je tu už prítomný náznak nonsensoviek (*Cesty, Trpaslíček*). Tieto literárne postupy sú už ontotvorne prítomné v knižkách *Ráno na svete* (1979), *Zlaté leto* (1983) a *Zelená pre žabku* (1984). Kontakt s dieťaťom sa prehĺbuje, nadobúda zrelšiu podobu. V centre jej pozornosti ostávajú naďalej noetické a morálne hodnoty priamej detskej výpovede. (Nepoviem: Nie, nepoviem dobrý deň, lebo aj tak bol dnes zlý.) Vo svojej poézii programovo udeľuje dieťaťu právo na vlastné sebaujadrenie, ktoré má dosiaľ nedocenený význam pre pozitívny vývoj jeho asertívneho správania.

Veľkú časť spektrálneho rozpätia poézie Márie Topoľskej tvorí farbistá prírodná lyrika. Prelína sa celou jej tvorbou, kompletizuje a umocňuje jej špecifické vnímanie krásy. Niekedy sa pohybuje až na hranici poézie pre dospelých (*Podvečer, Biely hrad, Úlohy sú napísané*). Mnohé z týchto básní boli zhudobnené (*Idú smriečky, Drevenička, Pri studni, Vily...*). Jej poézia je ľahko čitateľná, slová sa ukladajú k slovám hladko, plynule ako riečny tok.

Také je i plynutie života. Poetka Mária Topoľská oslávila 10. novembra 1994 svoje 85. narodeniny. *K jubileu i k jej celoživotnému dielu jej srdečne blahoželáme.*

Lubica Kepštová

XI. BIENÁLE

FANTÁZIE

Bienále fantázie — pre mnohých výtvarníkov, pedagógov a žiakov venujúcich sa výtvarnému umeniu nielen na Slovensku vyjadruje tento názov okamžité súvislosti — mesto Martin, Matica Slovenská, Jozef Vongrej, Jozef Ciller, múzeum, galéria a detský raj.

Lenže dôležité nie sú tieto faktografické informácie, ale úplne jednoduchá otázka: „Ako je možné, že toto detské výtvarné podujatie prežilo? Dokonca prežilo vo svojej pôvodnej podobe? Alebo inak; uberať sa cestou, ktorá je prirodzená nášmu naturelu, či prijať tvrdší model a skorigovať slovenskú precitlivosť?“

Namiesto jednoznačnej odpovede ponúka sa opäť otázka: Nemal by sa v tomto smere chodiť svet učiť práve k nám?

V tejto súvislosti potešia výroky medzinárodnej poroty, a to nielen v Martine (ale aj na Bienále grafiky v Toruni v Poľsku, kde bolo zúčastnených 45 štátov sveta), o všeobecne uznávaných vysokých kvalitách detského výtvarného prejavu na Slovensku.

Tradícia týchto kvalit má svoj počiatok v 60. rokoch (1967), keď z podnetu riaditeľa LŠU v Martine, výtvarníka a pedagóga Jozefa Vongreja, vznikla v spolupráci s Maticou slovenskou myšlienka organizovať medzinárodnú súťaž detskej výtvarnej tvorby, tematicky zameranú na rozprávku, pieseň, porekadlá, riekanky, hry detí a zvyky ľudu.

Prvé Bienále fantázie sa konalo v roku 1969 za účasti 7 štátov s 1700 detskými prácami. Čestným predsedom poroty bol maliar Martin Benka. Bienále fantázie si okamžite získalo popularitu a na druhom ročníku sa už zúčastnili deti z 10 krajín so 7300 prácami.

Od I. do XI. ročníka sa Bienále fantázie zúčastnili deti z 56 štátov sveta v 3 vekových kategóriách (I. kategória do 6 rokov, II. kategória do 10 rokov, III. kategória do 14 rokov) a v 6 odboroch (kresba, grafika, počítačová

grafika, maľba, plastika a priestorové realizácie, intermediálne práce). Medzinárodnej súťaže a výstavy sa zúčastňujú bez rozdielu i postihnuté deti z rôznych špeciálnych, osobitných škôl a ústavov. Vyhlasovateľom súťaže Bienále fantázie je Ministerstvo kultúry a Ministerstvo školstva a vedy SR, hlavným usporiadateľom a realizátorom je Turčianska galéria v Martine. (V predchádzajúcich ročníkoch finančné krytie a organizáciu medzinárodnej poroty zabezpečovalo Národné osvetové centrum v Bratislave). Súťažné práce hodnotí medzinárodná porota, ktorá udeľuje ceny a čestné uznania jednotlivcom a kolektívom.

Na XI. ročníku, ktorého sa zúčastnili deti z 19 štátov, pracovala porota v tomto zložení: predseda poroty Mgr. Zofia Karpinska-Zajac (Poľsko), Ivan Špirk (Česká republika), Pascal Raguideau (Francúzsko), Róbert Brun a Peter Matis (Slovensko). Porota hodnotila kvalitu súťažného výtvarného diela, pokúsila sa však postihnúť aj ambíciu výtvarného pedagóga prezentovať svoj výtvarný názor prostredníctvom tvorby dieťaťa. Oproti predchádzajúcim ročníkom porota sa rozhodla okrem hlavných cien udeľovať všetkým vystaveným prácam Čestné uznanie.

Je potešiteľné, že medzi ocenenými prácami sú aj viaceré práce detí z osobitných a špeciálnych škôl, čo potvrdzuje názor, že práce týchto detí majú byť začlenené do výtvarných súťaží.

Samotné Bienále fantázie vo svojej prezentačnej podobe v spojitosti s nápaditým scénografickým riešením jeho stáleho tvorca doc. Jozefa Cillera (posledné ročníky v spolupráci so svojimi študentmi z Katedry scénografie a dizajnu VŠMU v Bratislave — XI. ročník Bienále fantázie Tomáš Ciller, Rastislav Giret, Ján Novosedliak) je vždy očarujúce.

Čarovný svet XI. Bienále fantázie bol zavŕšený vernisážou výstavy s desiatimi tvorivými

dielňami, v ktorých deti mohli preukázať svoj talent a zručnosti.

Myšlienkové posolstvo bienále vyjadrovali témy jednotlivých dielní, napr.:

Premalujeme svet na lepši, krajši, farebnejši

Likvidácia zla

Záhrada šťastia

Zachovanie sveta

XX. storočie je koláž

Zázrak v piesku

Súčasťou výstavy XI. ročníka Bienále fantázie (máj až júl 1994) sa stala aj prezentácia

tvorby Jozefa Vongreja — výtvarníka, ktorý svojim nadšením Bienále fantázie vlastne vytvoril. Nebol len zanieteným organizátorom a dušou Bienále fantázie, bol aj maliarom a grafikom. Výstavou z jeho výtvarnej tvorby si kultúrne publikum pripomenulo jeho nedožitý šesťdesiaty.

Veríme, že i napriek času, ktorý žijeme, podarí sa udržať toto nádherné detské podujatie.

Viera Gallová

komisárka výstavy BF,
riaditeľka Turčianskej galérie

▼ JANA MARODÁZSOVÁ, 13 R., SLOVENSKO

Summary

"It seems that children are the first ones to be allowed to say that king is naked but also how monstrous war is." This is a quote from an essay by the eminent Slovak writer Ladislav Ťažký. The essay is about the famous diary of a Sarajevo girl Zlata Filipovićová. Her experience is a testimony of the absurd war in Bosnia and Herzegovina given in an exciting and at the same time a childlike helpless way. The powerful evidence of her experiences is to be read in the following extracts **From the Diary of Zlata Filipovićová**. Slovakia was one of the first countries to publish the Diary. Mária Ďuričková is a classicist of the Slovak Children's literature and her fairy tales are famous in many other countries even in Japan. As she is 75 this year the two critics, Dr. Ondrej Sliacky, an editor-in-chief of Bibiana and Dr. Brigita Šimonová of the Faculty of Education of Matej Bel University in Banská Bystrica are evaluating her contribution to children's literature and in particular its dominant sign, the moral nobility of a child. A child, this time a Romany one has appeared in an article by Dana Hivěšová-Šilanová. The writer's concern is the cultivation of XX young Romany generation in Slovakia. She also co-established a unique Romany theatre Romat-han, the only one in Central Europe professionally devoted to Romany culture. **Do Come Close to Small Children** is the title of an interview with Daniel Hevier, one of the most talented contemporary writers for children in Slovakia. He says about his attitude to children and their literature and also about his first experiences with publishing books for children in Slovakia nowadays when the bookstalls are being overwhelmed by not exacting and even inferior literature of some publishing firms from the West. In a **Regular Feature** of this issue Mária Ďuričková, Dušan Dušek and Ján Milčák deal with the meaning of current Slovak literature for children. In the cycle of interviews with the directors of professional puppet theatres the critic Dr. Marta Žilková discusses the conception and the problems of the puppet theatre scene in an ancient Slovak town Nitra. In an effort to inform readers of Bibiana about children's literature of other nations Eveline Schwarz speaks about **the contemporary Austrian literature for children**

and introduces the most eminent authors of the country. In the block of book-reviews well-known literary critics are evaluating current Slovak children's books. M. Bančej wrote about the collection of modern and unconventional children's poetry titled *The Chase of Cars*. V. Ulrichová reviewed the anthology of fairy stories for youngest children with the title *Obedient Letters (of alphabet) for the First Holidays*. V. Žemberová analyses Alta Vášová's book *Lelka from the Display Cabinet of the Three Adults who Found Courage to Meet their Past*. Ondrej Sliacky recommended the collection of fairy tales called *The Old Hussar and the Night's Devil* written by Ján Beňo on the basis of folk motives. V. Obert reviewed the science fiction prose of Jozef Repko entitled *Events from the Future Past* and finally V. Žemberová values Anton Lauček's book *Rifles in a Pot, Grenades in a Cupboard*. This book evokes the children's world at the end of World War II in an unconventional way. In an essay **The Author's Philosophy** of Ľudmila Podjavorinská, literary historian Doc. Viera Žemberová of Faculty of Arts of P. J. Šafárik University in Prešov refers to ethic specific features of this eminent Slovak realistic writer. At the beginning of 30-ies of this century she essentially contributed to the rise of an artistic model of literature for children. As for the shorter pieces of information we can mention I. Medňanská's note about the **All-European chart on music education** and Z. Heřman's information about the present status of children's literature in the Czech Republic called **A Letter from Prague**. The expansion of videoculture which causes less interest in reading books with young generation is reflected in Ján Beňo's feuilleton **What Do You Read? Pro Video!** The poetess Mária Topoľská is 85 this year and the literary critic Ľubica Kepštová meditates upon her lyrical work for children in an essay **As a River Flow ...** In the last contribution of Bibiana a popular international show of children's drawings **The Biennial of Fantasy** is being evaluated. The event was organized for the 11th time in the Central Slovakian town Banská Bystrica. This issue of Bibiana is illustrated by the drawings awarded at the show.

Aus dem Inhalt

„Es scheint, daß Kinder als erste aussprechen dürfen, daß der König nichts auf dem Leibe hat und auch daß der Krieg ein Frevel ist“. Das sagt der bedeutende slowakische Schriftsteller Ladislav Ťažký in seiner Reflexion über das Tagebuch der kleinen Zlata Filipovič aus Sarajevo, in dem das Mädchen in kindlicher, ergreifender Weise über den unsinnigen Krieg in Bosnien und Herzegowina Zeugnis ablegt. Unter den ersten fremdsprachigen Ausgaben des Tagebuchs finden wir auch die slowakische Übersetzung **Aus dem Tagebuch der Zlata Filipovič**, aus der wir eine Leseprobe veröffentlicht.

Mária Ďuričková gehört zu den Repräsentanten der klassischen slowakischen Kinderliteratur; ihre Märchen kennen kleine Leser in vielen Ländern der Welt, u.a. auch in Japan. Anläßlich ihres 75. Geburtstages würdigen Doz. Ondrej Sliacky, der Chefredakteur dieser Zeitschrift, und Dr. Brigita Šimonová von der Pädagogischen Fakultät der Matej-Bél-Universität in der mittelslowakischen Stadt Banská Bystrica das Lebenswerk der Schriftstellerin, das ganz auf die moralische Erziehung der Kinder gerichtet ist.

Die Schriftstellerin Dana Hrivňáková-Šílanová widmet sich schon längere Zeit der Kulturarbeit für die junge Generation der in der Slowakei lebenden Roma. Sie hat geholfen, das Theater Romathan, das einzige professionelle Theater der Roma in ganz Mitteleuropa, zu gründen und ist seither die Seele dieser kulturellen Einrichtung. In dem hier abgedruckten Artikel geht es um ein Kind der Roma.

Daniel Hevier zählt zu den begabtesten Vertretern der slowakischen Kinderbuchautoren von heute. In dem Interview **Kommt zu den Kleinen** erläutert er sein Verhältnis zu den Kindern und der Kinderliteratur und spricht von den Erfahrungen, die er in einer Zeit des Übergangs an anspruchlosen bis wertlosen Titeln ausländischer Firmen als Verleger von Kinderbüchern gemacht hat.

Die Enquete über den Sinn und die Aufgaben der Kinder- und Jugendliteratur wird fortgesetzt; diesmal haben Mária Ďuričková, Dušan Dušek und Ján Milčák das Wort.

Auch die Serie von Interviews mit den Direktoren der professionellen Puppentheater wird

weitergeführt; die Kritikerin Dr. Marta Žilková schreibt über die Konzeption und die Probleme des Puppentheaters der westslowakischen Stadt Nitra.

Wir sind bestrebt, unsere Leser über die Kinderliteratur anderer Völker zu informieren. Nachstehend bringen wir einen Artikel über die österreichische Kinderliteratur von heute und einige ihrer namhaften Repräsentanten, den Eveline Schwarz geschrieben hat.

Bedeutende Literaturkritiker besprechen neue slowakische Kinderbücher: M. Bančej rezensiert eine Sammlung moderner, unkonventioneller Poesie für Kinder, die den Titel **Die Hetzjagd der Autos** trägt. V. Ulrichová ist die Rezensentin der Texte für Kleinkinder **Gehorsame Buchstaben für die ersten Ferien**. V. Žemberová befaßt sich mit der Prosa **Lelka aus dem Sekretär**; in dieser erzählt Alta Vášová von drei Erwachsenen, die den Mut aufbringen, ihrer Vergangenheit ins Auge zu schauen. O. Sliacky findet anerkennende Worte für das Märchenbuch **Der alte Husar und der nächtliche Teufel**, in dem Ján Beňo volkstümliche Motive bearbeitet hat. V. Obert behandelt die sci-fi Prosa **Fälle aus der künftigen Vergangenheit** von Jozef Repka und V. Žemberová lobt das Buch **Gewehre im Topf, Granaten in der Kredenz**, in dem Anton Lauček Erinnerungen an die Zeit kurz vor Kriegsende wachruft.

Der Essay **Die Philosophie der Autorin Ľudmila Podjavorinská** stammt aus der Feder der Literaturkritikerin V. Žemberová, die an der Philosophischen Fakultät der Šafárik-Universität in Prešov tätig ist. Er ist der bedeutenden slowakischen Schriftstellerin gewidmet, die zu Beginn der 30er Jahre maßgeblich zur Ausarbeitung eines Modells der Kinderliteratur beigetragen hat.

Wir machen auf zwei kürzere Informationen aufmerksam: auf die Notize von I. Medňanská über die gesamteuropäische Charta der Musikerziehung und den **Brief aus Prag**, einen von Z. Heřman eingesandten Bericht über die Situation und die Probleme der Kinderliteratur in der Tschechischen Republik.

In seinem Feuilleton **Meine Lektüre? Pro video!** weist der Schriftsteller Ján Beňo darauf hin, daß Videoprogramme die Jugendlichen immer mehr vom Lesen ablenken.

Den 85. Geburtstag der Dichterin Mária Topol-
ská nimmt die Kritikerin Ľubica Kepštová zum
Anlaß, im Essay **Wie ein breiter Fluß** ihre Lyrik
für Kinder zu würdigen.

Zu 11. Mal wurde die internationale Ausstel-

lung von Kinderzeichnungen, die Biennale der
Phantasie, in der im Herzen der Slowakei ge-
legenen Stadt Martin installiert. Dort ausgezeich-
nete Zeichnungen illustrieren die vorliegende
Nummer unserer Zeitschrift.

PREČO SA MI PÁČI MOJA RODNÁ REČ na túto tému
napísalo súťažnú slohovú úlohu vyše 7 200 detí zo 161 škôl v 115 mestách
celého Slovenska i v zahraničí. Porotcovia Mária Ďuričková, Marianna
Grznárová a Jozef Pavlovič neskryvali prekvapenie a dojatie nad
pozoruhodnými básničkami, rozprávkami, príbehmi a úvahami o slovenčine.
Slávnostné vyhlásenie výsledkov 2. roč. súťaže, nad ktorou opäť prevzal
záštitu predseda Matice slovenskej Jozef Markuš, bolo v septembri v Nových
Zámkoch. O radosť, okrem udelených cien deťom, učiteľom, školám
v Rumunsku, Maďarsku a doma, sa postarali detské súbory. Organizátori,
vydavateľstvo Mladé letá, Umelecký odbor Matice slovenskej a MK SR
zároveň ohlásili tému 3. ročníka: Prečo milujem svoju rodnú reč, prečo
milujem Slovensko.

(mb)

Obsah I. – II. roč.

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- Byszewski, J.: „Som tu“ (Otázky enviromentálnej výchovy). Roč. II, č. 1, s. 31.
- Demák, M.: Koniec rozkvetu? (Detská literatúra juhoslovanských Slovákov). Roč. II, č. 2, s. 40.
- Galátová, J.: Slovo psychológa. Roč. II, č. 3, s. 35.
- Garguláková, D.: Prix Danube Bratislava po dvanásty raz. Roč. I, č. 1, s. 32.
- Hapáková, E.: Volanie o pomoc (K problematike samovrážd v detskom veku). Roč. II, č. 2, s. 42.
- Hivešová-Šilanová, D.: Romano teatro ROMATHAN čhavorenge čiže Domov nielen pre Rómov. Roč. II, č. 4, s. 17.
- Jaššová, E.: Bozk rozprávky v tieni hrubokožcov. Roč. II, č. 2, s. 19.
- Jurčo, M.: Náučná i rozprávková, harmonizujúca i buričská Jaroslava Blažková. Roč. I, č. 1, s. 9.
Ako sa robí rozhlasový medailón. Roč. II, č. 1, s. 66.
Rozprávka ako zdroj krásy a utrpenia. Roč. II, č. 2, s. 5.
- Kačala, J.: Jazyk a osobnosť dieťaťa. Roč. II, č. 2, s. 1.
- Kállay, D.: Mať vlastné slnko, vlastný dážď a vlastné detské tajomstvo (Prejav pri preberaní Ceny H. Ch. Anderse-
na). Roč. II, č. 2, s. 67.
- Kepštová, L.: Ako sa zabíjajú anjeli. Roč. II, č. 3, s. 33.
- Kondrót, V.: Dobrý človek Hans Christian Karol Pém. Roč. I, č. 1, s. 29.
- Kopál, J.: Cesty k etickým hodnotám. Roč. I, č. 1, s. 3.
- Lenhart, J.: Tri najkrajšie knihy Petra Čisárika. Roč. II, č. 3, s. 66.
- Melicher, J.: Od mýtu k legende. Roč. II, č. 1, s. 56.
- Minichová, K.: V znamení priemeru za záchranu rozprávkovej ríše. Roč. I, č. 1, s. 34.
- Panáková, B.: Svet plný hračiek. Roč. I, č. 1, s. 66.
Muž, ktorý apeluje na ušľachtilosť. Roč. II, č. 1, s. 16.
- Schwarzová, E.: Súčasná rakúska literatúra pre deti a mládež. Roč. II, č. 4, s. 31.
- Sliacky, O.: Muž, ktorý si čítal detské knihy (Za Júliusom Nogem). Roč. I, č. 1, s. 36.
Vzdor ako túžba po spoločenskej idealite v slovenskej próze pre deti a mládež. Roč. II, č. 2, s. 60.
Skôr než zasvietilo Slniečko (K zástoju štúrovskej Zorničky v predumeleckej fáze literatúry pre deti a mládež).
Roč. II, č. 3, s. 57.
Dieťa ako vyšší princíp (K jubileu Márie Ďuričkovej). Roč. II, č. 4, s. 6.
- Stanislavová, Z.: Variácie fantastiky v súčasnej spoločenskej próze pre deti. Roč. I, č. 1, s. 38.
Z lásky k deťom (Za Darinou Harmanovou). Roč. II, č. 1, s. 47.
- Šimonová, B.: Ludová rozprávka v tvorbe Márie Ďuričkovej. Roč. II, č. 4, s. 8.
- Šmatlák, S.: Plodonosné sloje detstva. Roč. II, č. 1, s. 1.
- Tučná, E.: S hlúpym Janom do Európy. Roč. II, č. 3, s. 7.
- Ťažký, L.: Zastavte paľbu! Prosím ... Roč. II, č. 4, s. 1.
- Ulrichová, V.: Láskaové dielo láskavej spisovateľky. Roč. II, č. 1, s. 22.
Metamorfózy tvorivosti (Ján Sedlák osemdesiatročný). Roč. II, č. 2, s. 46.
- Válek, M.: Kto povedal, že rozprávky majú čítať iba deti? Roč. II, č. 2, s. 58.
- Zelina, M.: Kreatívne city alebo Mama, prečo do každej čerešne dávajú kôstku? Roč. II, č. 3, s. 1.
- Zemberová, V.: Osireli príbehy, zostali rozprávky (Za Jánom Štiavnickým). Roč. I, č. 1, s. 42.
Starosť s kritikou (Ku kritike prózy pre deti a mládež v rokoch 1970–1989). Roč. I, č. 1, s. 60.
Ten, ktorý nestál o náhodu (Za Belom Kapalkom). Roč. II, č. 3, s. 14.
Autorská filozofia Ľudmily Podjavorinskej. Roč. II, č. 4, s. 46.
- Žilková, M.: Kam kráčaš, rozhlasová hra? Roč. I, č. 1, s. 50.

RECENZIE

- Bančej, M.:** A. Ferko: O troch nezbedkoch. Roč. II, č. 1, s. 44.
Naháňačka áut. Roč. II, č. 4, s. 38.
- Beňo, J.:** Odkliata panna. Roč. I, č. 1, s. 44.
A. Marec: Zakliaty hrad v Tatrách. Roč. II, č. 2, s. 39.
- Dobiáš, R.:** L. M. Skumanzová: „.... Ak myslíš, milý Bože“. Roč. II, č. 2, s. 54.
- Jurčo, M.:** D. Harmanová: Žili, rástli veveričky, Oblačné rozprávky. Roč. I, č. 1, s. 27.
E. Činčurová – V. Čáp: Ahoj, praveké jaštery. Roč. II, č. 3, s. 42.
- Kačala, J.:** Slovenské ľudové rozprávky 1. zv. Roč. II, č. 3, s. 39.
- Kepštová, E.:** J. Lenhart: Posledný kvet. Roč. I, č. 1, s. 45.
J. Uličiansky: Máme Emu. Roč. II, č. 1, s. 43.
J. Turan: Makulienka. Roč. II, č. 2, s. 48.
J. Beňo: Ako sa zajac nestal starostom. Roč. II, č. 3, s. 44.
- Liba, P.:** M. Ferko: Staré povesti slovenské. Roč. I, č. 1, s. 25.
J. Korczak: Kráľ Maľko Prvý. Roč. II, č. 2, s. 52.
- Mäsiarová, Z.:** F. Urbánek – P. Nosálek: Jezuličko. Roč. II, č. 4, s. 43.
- Obert, V.:** J. Repko: Prípady z budúcej minulosti. Roč. II, č. 4, s. 42.
- Predmerský, V.:** V. Šikula – O. Sliacky: O múdrom kokoškovi. Roč. II, č. 2, s. 56.
- Sliacky, O.:** M. Rázusová-Martáková: Tri rozprávky z neba. Roč. II, č. 3, s. 46.
J. Beňo: Starý husár a nočný Čert. Roč. II, č. 4, s. 40.
- Stanislavová, Z.:** P. Holka: Normálny cvok. Roč. II, č. 1, s. 41.
O. Sliacky: Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1945. Roč. II, č. 2, s. 26.
Anglické rozprávky: Čarodejný Pištec. Roč. II, č. 2, s. 51.
K. Jarunková: Nízka oblačnosť. Roč. II, č. 3, s. 38.
- Šimonová, B.:** Š. Balák: Prázdninový kufor. Roč. I, č. 1, s. 44.
T. Reichhart-Krennová: Chcem sa stať fotomodelkou. Roč. II, č. 1, s. 45.
- Števec, P.:** M. Rúfus: Lupienky z jabloní. Roč. II, č. 2, s. 24.
V. Beniak: Stratenko. Roč. II, č. 3, s. 16.
- Tkáčiková, E.:** J. Repko: Vládca ohňa. Roč. II, č. 1, s. 44.
J. C. Hronský: Zlatý dážd. Roč. II, č. 2, s. 50.
- Ulrichová, V.:** P. Holka: Piráti z Marka Twaina. Roč. I, č. 1, s. 43.
D. Harmanová: Žili, rástli veveričky. Roč. II, č. 3, s. 41.
Poslušné písmenká na prvé prázdniny. Roč. II, č. 4, s. 38.
- Vráblová, K.:** F. Háj: Školák Kajo Mařík. Roč. II, č. 2, s. 55.
- Žemberová, V.:** J. Milčák: Rozprávka o Mariánke. Roč. II, č. 1, s. 41.
H. Ch. Andersen: Lístiček z neba. Roč. II, č. 2, s. 48.
E. Lacková: Rómske rozprávky. Roč. II, č. 3, s. 45.
A. Vášová: Lelka zo sekretára. Roč. II, č. 4, s. 39.
A. Lauček: Pušky v hrnci, granáty v kredenci. Roč. II, č. 4, s. 40.
- Žilková, M.:** Džangl Búk. Roč. II, č. 3, s. 47.

ROZHOVORY

- Kepštová, E.:** Prekročiť rákoš stariny a kopnúť do vrtule (s Imrichom Bariakom). Roč. II, č. 3, s. 50.
Dokážte prísť k maličkým (s Danielom Hevierom). Roč. II, č. 4, s. 21.
- Mäsiarová, Z.:** Dieťa ako jediná a jedinečná šanca (s riaditeľkou Bábkového divadla v Košiciach Katarínou Procházkovou). Roč. II, č. 3, s. 54.

- Petrovická, S.:** „Tato, zdvihni tú mláku a odnes ju niekam preč ...!“ (s Jozefom Urbanom). Roč. I, č. 1, s. 52.
Mlyn, ktorý melie bariéry (3 otázky Mariánovi Peckovi, režisérovi banskobystrického bábkového Divadla na Rázcestí). Roč. II, č. 1, s. 37.
- Prihelová, J.:** S jedným kridlom sa do výšky nevznesieš (s Jurajom Hatrikom). Roč. I, č. 1, s. 47.
Sami pre seba (s Ivanom Parikom). Roč. II, č. 1, s. 48.
„Kto spieva, dvakrát sa modlí“ (s Helenou Jurasovovou-Blahovou). Roč. II, č. 2, s. 21.
- Slobodníková, K.:** Skryté kridla Jozefa Lenharta. Roč. II, č. 1, s. 24.
- Žemberová, V.:** Hory, moja láska i moja pravda (s Antonom Marecom). Roč. II, č. 2, s. 34.
Ona a jej človek (s Danou Hivešovou-Šilanovou). Roč. II, č. 3, s. 19.
- Žilková, M.:** Univerzálne uši pre univerzálny program (s Jánom Uličianskym). Roč. I, č. 1, s. 18.
„A máme strechu nad hlavou“ (s riaditeľom nitrianskej bábkohereckej scény Jánom Hrmom). Roč. II, č. 4, s. 29.

GLOSÝ A INFORMÁCIE

- Baloghová, M.:** Sniečko svietilo na radosť (celoslovenská kresliarska súťaž pre deti). Roč. I, č. 1, s. 59.
Správa o láske (celoslovenská súťaž o najlepšiu slohovú prácu Moja rodná reč). Roč. II, č. 1, s. 55.
Literárne ceny VÚB knihám pre deti. Roč. II, č. 1, s. 72.
Kniha hovorí — duša odpovedá (Dni detskej knihy v Senici). Roč. II, č. 3, s. 5.
Rozprávka, vtáčatko, zosadni k nám ... (celoslovenská súťaž v prednese ľudovej prózy Šaliansky Matko). Roč. II, č. 4, s. 53.
- Cabada, P.:** J. C. Hronský konečne doma. Roč. I, č. 1, s. 49.
- Čačko, P.:** Bookbird o východnej Európe. Roč. II, č. 4, s. 54.
- Dubovský, D.:** Pocta I. B. Zochovi. Roč. I, č. 1, s. 50.
- Đuričková, M.:** Prehľad literárnej činnosti. Roč. II, č. 4, s. 13.
- Gallová, V.:** XIV. Bienále fantázie. Roč. II, č. 4, s. 61.
- Heřman, Z.:** 1. List z Prahy. Roč. II, č. 3, s. 65;
2. list z Prahy. Roč. II, č. 4, s. 55.
- Hrnčírik, L.:** Dušan Kállay. Roč. II, č. 2, s. 65.
- Kepštová, E.:** Dni comics (národná súťažná prehliadka kresieb a comicsových príbehov pôvodnej slovenskej autorskej tvorby). Roč. II, č. 2, s. 31.
- Králiková, M.:** Neobvyklé „oslovenie“. Roč. II, č. 3, s. 4.
- Malík, V.:** Est-Quest v Die ... (5. ročník festivalu kultúry Východ—Západ). Roč. II, č. 1, s. 65.
- Medňanská, I.:** Celoeurópska charta hudobnej výchovy. Roč. II, č. 4, s. 51.
- Mráz, F.:** Comics na scéne. Roč. II, č. 2, s. 32.
- Ondreička, K.:** Svedomie knižnej kultúry pre deti a mládež (XIV. Bienále ilustrácií Bratislava). Roč. II, č. 1, s. 61.
- Petrovická, S.:** Vidieť rukami ... poznámka nielen o Bibiane. Roč. I, č. 1, s. 51
EU NET ART. Roč. I, č. 1, s. 65.
Výtvarné umenie — dieťa — komunikácia. Roč. II, č. 1 s. 30.
- Polonská, O.:** Vlaky do stanice prázdniny (výstava v Bibiane). Roč. I, č. 1, s. 56.
- Prihelová, J.:** Magdaléna Hajóssyová s jubilantom na pódii. Roč. II, č. 1, s. 54.
- Rédey, Z.:** Zápas o tvár detskej literatúry (medzinárodná konferencia o literatúre pre deti a mládež Hodnoty v tvorbe a recepcii). Roč. II, č. 1, s. 52.
- Semjanová, I.:** Tvorivá dramatika ako pedagogický experiment. Roč. II, č. 4, s. 52.
- Sliacky, O.:** Unikátny kvietok (Prvý rómsky detský časopis na Slovensku). Roč. II, č. 1, s. 36.
Prvý zahraničný hosť Bibiany. Roč. II, č. 2, s. 69.
Heviho Stálice. Roč. II, č. 2, ob. III.

- Šimonová, B.: Školská psychológia v meniacom sa svete (medzinárodné kolokvium Asociácie školskej psychológie). Roč. I, č. 1, s. 58.
- Škrobánková, V.: Najkrajšie knihy. Roč. I, č. 1, s. 54.
- Uličiansky, J.: Sprievodca po profesionálnych periodikách o detskej literatúre. Roč. II, č. 2, s. 4.
Ako bolo v Bologni? Roč. II, č. 2, s. 23.
Kúzelné vrečko básnika Michia Mada. Roč. II, č. 3, s. 49.
- Žilková, M.: O láske nie hocakej (Na margo jednej rozhlasovej relácie). Roč. II, č. 3, s. 63.

PRÓZA A POÉZIA

- Bariak, I.: Popletený príbeh o lietaní. Roč. II, č. 3, s. 52.
- Beňo, J.: Čo čítam? Pro video! Roč. II, č. 4, s. 57.
- Blažková, J.: Zázrak života. Roč. I, č. 1, s. 15.
- Ďuričková, M.: Stolček. Roč. II, č. 1, s. 14.
- Filipovičová, Z.: Z Dennika. Roč. II, č. 4, s. 4.
- Hevier, D.: Keď nebudeš dobrý, tak ňa zjedia bobry, Náušnica v uchu, Zlé deti prídu do pekla, Výchovný koncert, Pomerne mladý dedo. Roč. II, č. 4, s. 21.
- Hivešová-Šilanová, D.: O chlapcovi a čajke. Roč. II, č. 3, s. 26.
- Pém, K.: Harmonika, Lúčny koník Baltazár. Roč. I, č. 1, s. 31.
- Rúfus, M.: Turoňko. Roč. I, č. 1, ob. IV.
Detské kolo, Húsky, húsky, poďte domov, Lupienky z jabloní, Popoluškine šaty. Roč. II, č. 1, s. 6–10.
- Solivajsová, Z.: Kľúč od každých dverí. Roč. II, č. 2, s. 15.

ANKETA

o poslaní a podobe literatúry pre deti a mládež

- Bančej, M.: Roč. II, č. 1, s. 21.
- Beňo, J.: Roč. I, č. 1, s. 24.
- Dobiáš, R.: Roč. II, č. 2, s. 29.
- Dušek, D.: Roč. II, č. 4, s. 28.
- Ďuričková, M.: Roč. II, č. 4, s. 27.
- Ferko, A.: Roč. I, č. 1, s. 24.
- Ferko, M.: Roč. II, č. 2, s. 29.
- Ferko, V.: Roč. II, č. 3, s. 31.
- Glocko, P.: Roč. II, č. 1, s. 21.
- Habovštiak, A.: Roč. II, č. 2, s. 28.
- Klimáček, V.: Roč. II, č. 1, s. 21.
- Milčák, J.: Roč. II, č. 4, s. 28.
- Pavlovič, J.: Roč. II, č. 3, s. 29.
- Podracká, D.: Roč. II, č. 3, s. 29.
- Rúfus, M.: Roč. II, č. 3, s. 30.
- Urban, J.: Roč. I, č. 1, s. 24.

AUTORI A ILUSTRÁTORI o ktorých sme písali

- Andersen, H. Ch.: Roč. II, č. 2, s. 48.
Back, F.: Roč. II, č. 1, s. 16.
Balák, Š.: Roč. I, č. 1, s. 44.
Bariak, I.: Roč. II, č. 3, s. 50.
Beniak, V.: Roč. II, č. 3, s. 16.
Beňo, J.: Roč. II, č. 3, s. 44; č. 4, s. 40.
Blažková, J.: Roč. I, č. 1, s. 9.
Čáp, V.: Roč. II, č. 3, s. 42.
Činčurová, E.: Roč. II, č. 3, s. 42.
Čisárik, P.: Roč. II, č. 3, s. 66.
Ďuričková, M.: Roč. II, č. 4, s. 6.
Ferko, A.: Roč. II, č. 1, s. 44.
Ferko, M.: Roč. I, č. 1, s. 25.
Háj, F.: Roč. II, č. 2, s. 55.
Haľamová, M.: Roč. I, č. 1, s. 23.
Harmanová, D.: Roč. I, č. 1, s. 27; roč. II, č. 1, s. 47; roč. II, č. 3, s. 41.
Hevier, D.: Roč. I, č. 1, s. 44; roč. II, č. 4, s. 21.
Holka, P.: Roč. I, č. 1, s. 43; roč. II, č. 1, s. 41.
Hronský, J. C.: Roč. I, č. 1, s. 49; roč. II, č. 2, s. 50.
Jančová, M.: Roč. II, č. 1, s. 22.
Jarunková, K.: Roč. II, č. 3, s. 38.
Kapolka, B.: Roč. II, č. 3, s. 14.
Kipling, R.: Roč. II, č. 3, s. 47.
Kopál, J.: Roč. II, č. 1, s. 29.
Korczak, J.: Roč. II, č. 2, s. 52.
Lacková, E.: Roč. II, č. 3, s. 45.
Lauček, A.: Roč. II, č. 4, s. 43.
Lehenová, T.: Roč. I, č. 1, s. 38.
Lenhart, J.: Roč. I, č. 1, s. 45; roč. II, č. 1, s. 24.
Mado, M.: Roč. II, č. 3, s. 49.
Marec, A.: Roč. II, č. 2, s. 34, 39.
Milčák, J.: Roč. II, č. 1, s. 41.
Noge, J.: Roč. I, č. 1, s. 36.
Pém, K.: Roč. I, č. 1, s. 29.
Plicka, K.: Roč. II, č. 2, s. 58.
Podjavorinská, E.: Roč. II, č. 4, s. 46.
Podracká, D.: Roč. I, č. 1, s. 38.
Rázusová-Martáková, M.: Roč. II, č. 3, s. 46.
Reichart-Krennová, T.: Roč. II, č. 1, s. 45.
Repko, J.: Roč. II, č. 1, s. 44; č. 4, s. 42.
Rúfus, M.: Roč. II, č. 1, s. 1, 11; č. 2, s. 24.

Sedlák, J.: Roč. II, č. 2, s. 46.
Skumanzová, L. M.: Roč. II, č. 2, s. 54.
Sliacky, O.: Roč. II, č. 2, s. 26, 56.
Solivajsová, Z.: Roč. II, č. 2, s. 5, 14.
Šíkula, V.: Roč. II, č. 2, s. 56.
Štiavnický, J.: Roč. I, č. 1, s. 42.
Turan, J.: Roč. II, č. 2, s. 48.
Uličiansky, J.: Roč. I, č. 1, s. 18; roč. II, č. 1, s. 43.
Urbánek, F.: Roč. II, č. 4, s. 44.
Vášová, A.: Roč. I, č. 1, s. 38; roč. II, č. 4, s. 39.
Zoch, I. B.: Roč. I, č. 1, s. 50.

LI EK

PRE DETSKÚ DUŠU

Rozprávkové lupienky VLADIMÍRA MACHAJA

Vladimíra Machaja netreba v Bibiane predstavovať. Generácie detí žili a žijú s jeho knižnými ilustráciami. Netrúfam si povedať, koľko kníh tento martinský rodák za vyše štyridsať rokov svojej ilustračnej tvorby obohatil. Sedemdesiat, osemdesiat? A koľké stovky prešli jeho pedantnými rukami počas dlhoročného pôsobenia vo výtvarnej redakcii Mladých liet.

Bodenek, Zelinová, Rázusová-Martáková, Zúbek, Hronský, Chmelová, Huska, Moric, Pavlovič, Žáry, Rúfus, Ťažký, Beňo — to je neúplný rad iba slovenských autorov, ktorých Vladimír Machaj ilustračne ozvláštnil.

Snaha Marty Králikovej z medzinárodného domu umenia pre deti Bibiana predstaviť deťom i verejnosti v Martine ich rodáka bola teda pochopiteľná. Čitatelia „malej“ Bibiany už vedía, ako „veľká“ Bibiana vykročila s obrazmi-illustráciami najprv na výstavy a potom — čo je na tejto aktivite najdôležitejšie — do detských nemocničných oddelení a klinik, k malým pacientom, pripútaným na lôžko.

Martin sa po dvoch bratislavských výstavách a Žiline stal štvrtou zastávkou na tejto ceste.

Tak prišlo popoludnie siedmeho septembra a v martinskom kultúrnom centre na Hviezdoslavovej ulici bolo živo; ako býva pri otvárani výstavy. Pozoroval som, ako sa výstavný priestor zaplňa deťmi, učiteľmi, lekármi a zdravot-

níkmi z martinskej fakultnej nemocnice. Ruch a šum a v tom si uvedomujem, ako zdanie klame ...

Veď najživšie je tam, kde sa nič nehýbe! Veru, stenám sa nič nevyrovná. Koľko je na nich stajeného pohybu, dynamiky tvarov, fantázie, prírody, farieb! Viem, majster Machaj by mohol namietat; prosím vás, veď je to len časť, zlomok kópii, nátlakov a vecí, čo sa dali za krátky čas dohromady, leto bolo, dovolenky, chýba tam to, chýba ono ... Ale náš maliar-ilustrátor je človek nezvyčajne pozor- ný, náladu nikdy nepokazí, a tá je neobyčajne úsmevná a žičlivá.

Na tvárach i v prejavoch vládne dobrý pocit, že bohatstvo tvarov a farieb, krása týchto stien bude onedlho tešiť deti na detskej klinike fakultnej nemocnice v Martine. Lekári sa v rozhovoroch vyznávajú z toho, ako ich detské ilustrácie vracajú do detstva, k starým matkám i k rozprávkam. Spomenú zelené steny nemocničných izieb, ktoré ožijú ilustráciami. Pán prednosta detskej kliniky vysloví ti- chú žiadosť, či by aj v jeho pracovni, kde tiež vyšetruje deti, nemohli visieť aspoň dve ...

Ilustrácie-obrazy výstavy Rozprávkové lupienky sú zatiaľ na stenách kultúrneho centra u pani riaditeľky Jakubíkovej, myšlienky a predstavy zalietajú tam, kde bude ich definitívne miesto. Dieťa leží a nehľadá iba na holú stenu. Pozerá na kvietky a zvieratká, na po-

stavy a výjavy z rozprávok a z mnohých knižiek, ktoré prišli za ním, aby mu nebolo smutno, aby sa necítilo osamotené, aby ho trochu potešili, keď mu nie je dobre a prežíva strach z bolesti, z vyšetrovania, z operácie.

Hľadá na to, čomu výtvarník venoval hodiny a hodiny tichej, trpezlivej práce. Myslel pritom i na deti, na tie predovšetkým, ale kto-

vie, či mu niekedy preblesklo hlavou, že jeho obrázky môžu visieť aj v nemocnici.

Každá dobrá vec potrebuje invenčný nápad. Ilustrácia a napokon aj to, ako, kde a ku komu sa dostane. Tento je viac než výnimočný. Je totiž tým najlepším liekom pre smutnú detskú dušu.

Ján B e ň o

BIBIANA

▼ JÁN PLÁVKA, 7 R., SLOVENSKO